

Magyar Református Nevelés

2017

2

REFORMÁTUS PEDAGÓGIAI FOLYÓIRAT

MEGÚJULÓ KATECHÉZIS

MEGJELNIK ELEKTRONIKUSAN, ÉVENTE 4 SZÁM ■ LETÖLTHETŐ: REFPEDI.HU/MRN

Szerkesztői előszó

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK! ■ SZÁSZI ANDREA 3

Tanulmányok

SZABÓNÉ DR. LÁSZLÓ LILLA ■ MI FÁN TEREM A GYERMEK-ISTENTISZTELET?

1. RÉSZ: GYAKORLATI TEOLÓGIAI MEGALAPOZÁS 5

DR. ARANY ERZSÉBET ■ A HITTANKÖNYVEK KÉP-

ÉS SZÖVEGELEMZÉSI LEHETŐSÉGEI A HITTANÓRÁN 15

DR. SZÁSZI ANDREA ■ MODERN TEOLÓGIAI VÁLASZKERESÉS

A HITTANOKTATÁS NÉHÁNY KÉRDÉSÉRE 27

Műhely

ZIMÁNYI NOÉMI ■ KREATÍV MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEK

A FELSŐS KOROSZTÁLY IMÁDSÁGRA NEVELÉSÉHEZ 32

Szemle

NAGY RITA ■ IMÁDSÁGRA NEVELÉS LEHETŐSÉGEI A TÖBBSZÖRÖS

INTELLIGENCIA ELMÉLET FELHASZNÁLÁSÁVAL

Fordítás: Bernadette T. Stankard – Our different gifts, A catechist's guide to using multiple intelligences in faith formation c. könyvének 5. fejezete alapján 51

Számunk szerzői 62

A címlapon a „Hitvallás és szabadság” rajzpályázat egyik díjazottjának (Gáspár Marianna, 7.o., Tompa Mihály Református Általános Iskola, Kazincbarcika) képe szerepel.

OGO

E számunk elkészítését a hollandiai OGO Alapítvány támogatta.

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK!

„Zsidónak zsidóvá, görögnek göröggé” – foglalhatjuk össze röviden Pál apostol 1Kor 9,19-23-ben megfogalmazott gondolatait. Számomra az apostol vallomása éppen azt tükrözi, ami a hitre nevelés egyik kulcspontja lehet. Azaz, modern nyelven, modern eszközöket és lehetőségeket használva Isten örökkévaló üzenetét vinni a gyermekek, fiatalok, felnőttek közé. A célunk azonban közös. Urunk missziói parancsát követve: tanítványá tenni, illetve segíteni a Krisztus követés megélését napjaink tanítványai számára. Itt, Magyarországon, a 21. században. Sokkal nehezebb kapcsolópontokat, módszereket, lehetőségeket találni a cél eléréséhez.

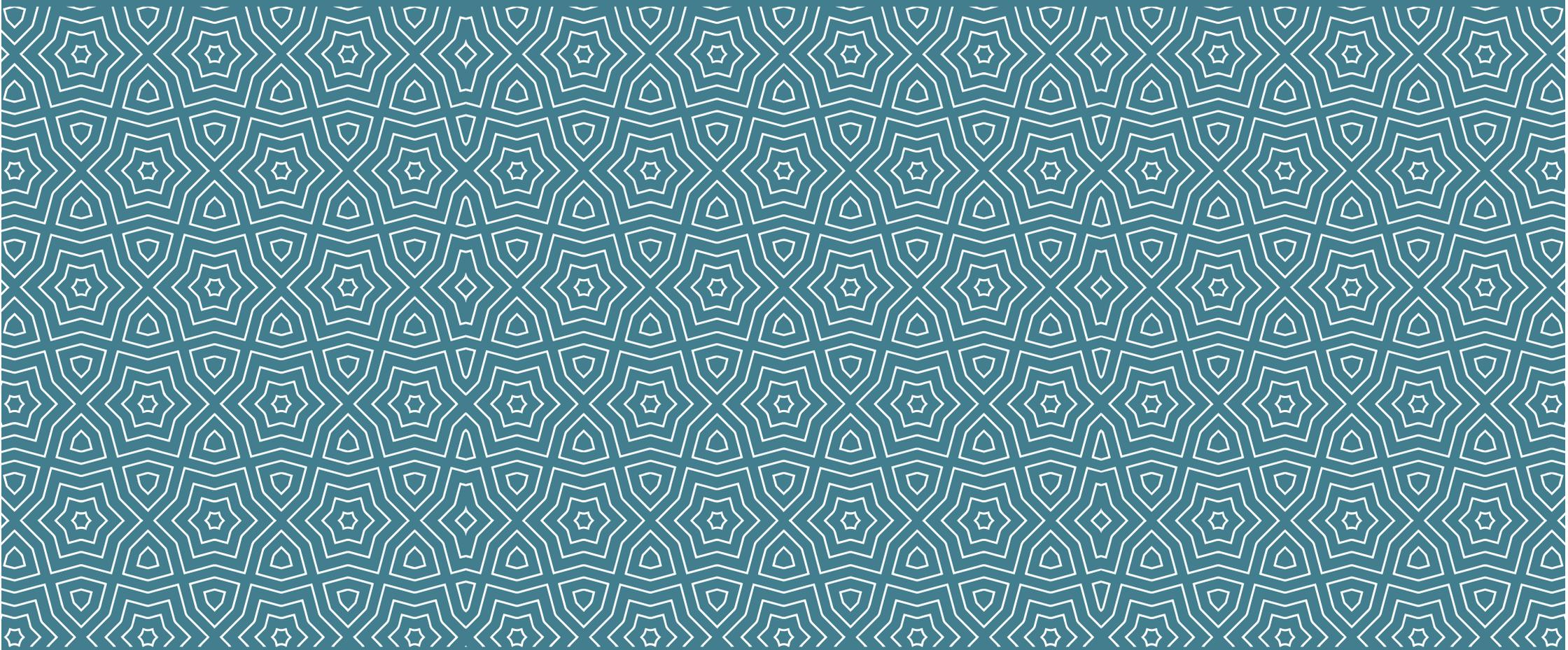
A Magyar Református Nevelés 2017. évi katechetikai témájú számai ebben akarnak segítséget nyújtani, a „**Megújuló katechézis**” címmel szemléletformáló és ötletgazdag segédanyagot gyűjtöttünk össze. Ennek részeként közlünk egy 3 tanulmányból álló sorozatot, melyben a *gyermek-istentisztelet* gyakorlati teológiai, liturgiai és katechetikai kérdéseivel foglalkozunk. Majd az általános iskolai hittanoktatás módszertani támogatásaként találkozhatunk a *hittankönyvek kép- és szövegelemzési lehetőségeinek* megismertetésével. Ezután röviden megvizsgáljuk, hogy milyen *teológiai háttér* állhat napjaink katechézisének látásmódja mögött.

Végül a műhely és a szemle cikkei az *imádságra nevelés* témakörével foglalkoznak az elmélet és a gyakorlat oldaláról is megvilágítva a kérdést.

Legyen áldás az elcsöndesedés és ötletgyűjtés lehetőségein, majd a szolgálatokon is!

DR. SZÁSZI ANDREA RPI, katechetikai igazgatóhelyettes

Tanulmányok

SZABÓNÉ DR. LÁSZLÓ LILLA

MI FÁN TEREM A GYERMEK-ISTENTISZTELET?

1. RÉSZ: GYAKORLATI TEOLÓGIAI MEGALAPOZÁS

Egy-két személyes gondolat

Lelkészcsaládként természetes, hogy ahol töltjük a vasárnapot, ott veszünk részt az istentiszteleten. Háromgyermekes családanyaként pedig mi más lehetne a gyülekezetben az első kérdés, hogy van-e gyermek-istentisztelet? Mivel a legkisebb „csak Anyával” bátorodik csatlakozni egy-egy ismeretlen gyerekcsapathoz, az elmúlt években jónéhány gyülekezet gyermek-istentiszteletébe sikerült belekóstolni. Minden egyes alkalmon Isten iránti hálával éltem meg, hogy egy-egy édesanya, gyülekezeti tag, teológus, segédlelkész odaszánja az idejét, jelenlétét, készülését erre a nem mindig könnyű, de nagyon fontos szolgálatra. Ugyanakkor az is kiábrázolódott, hogy egyházunkban a gyermek-istentiszteletek helyzete rendezetlen. Ezt a tapasztalatot erősítik azok a gyülekezeti felkérések és megkeresések, amik a gyermekek között szolgálók nehézségeire, küzdelmeire próbálnak választ és továbbképzési lehetőséget nyújtani. Mert sokkal bölcsebben és felkészültebben

is sáfárkodhatnánk az istentiszteletre odaszánt idővel, a szolgálók lelkesedésével és a gyermekek nyitottságával, hitre szomjazó kíváncsiságával. Ezt kívánja támogatni az újra induló MRN hasábjain megjelenő két részes tanulmány is, ami a gyermek-istentisztelet fogalmát, liturgiáját és didaktikáját kívánja körbejárni. Ez a tanulmány elsőként a gyermek-istentisztelet gyakorlati teológiai körülhatárolását kívánja elvégezni.

Pillantás a valóságra

Milyen célkitűzés mentén és milyen módon szerveződnek és működnek egyházunkban a gyermek-istentiszteletek? Hasznos lenne ennek a kérdésnek egy széleskörű felmérésben utána járni, de egyelőre csak egyéni tapasztalataimra és a kollégák beszámolóira támaszkodhatunk. A gyermek-istentiszteletek eredői – meglátásom szerint – az alábbi három pontból indulnak:

1. *Hagyomány*: mindig is volt, a gyülekezeti rend része, van, aki hűséggel folytatja az elődök által elkezdett munkát, ami az istentiszteleti rendbe, a keresztyén hit és a Biblia igazságaiba vezet be a gyermekeket.

2. **Szükség:** a gyülekezetekhez újonnan csatlakozó kisgyermekes családok oldaláról merül fel az igény a gyermekek külön foglalkoztatására.
3. **Eszköz:** a hétközi – akár iskolai – hittanoktatásba bekapcsolódó gyermekek számára szervezett korosztályos, a gyülekezet közösségébe integráló, közösségépítő, missziós alkalom.

A fent felsorolt indítékok egyben lefedik mindazokat a gyakorlati teológiai megközelítéseket is, amelyek – ahogyan a későbbiekben látni fogjuk – szerepet játszottak és ma is szerepet játszanak a gyermek-istentisztelet kialakulásában és körvonalazódásában: *liturgiai, homiletikai, katechetikai, diakóniai* és *missziói* indítékok. De mindenekelőtt vessünk egy pillantást a gyermek-istentisztelet egyháztörténeti meghatározottságára!

A gyermek-istentisztelet története

A keresztyén gyülekezetekben sokáig nem találunk korosztályos megkülönböztetést. A gyermekek a szüleikkel együtt vettek részt a kultuszban, a gyülekezet alkalmi és ünnepei az egész családnak szóltak, a gyermek a család közösségén belül élte meg és mindeközben sajátította el a vallás- és istenismeretet. Igaz, az általános írásbeliség megjelenése előtt a gyermekek és szülők képességei és készségei az egyházi élet és tanítás terén számottevően nem különböztek.¹ A humanizmussal és a reformációval kibontakozó általános iskoláztatás fordította a figyelmet a gyülekezetekben is a gyermekek, mint a gyülekezeti katechézis egyik célcsoportja felé. A protestáns egyházakban folytatott, a vasárnap délben kezdődő istentiszteleti keretben megtartott templomi katechézis – melyet már a 16. században kiterjesztettek

A keresztyén gyülekezetekben sokáig nem találunk korosztályos megkülönböztetést. A gyermekek a szüleikkel együtt vettek részt a kultuszban, a gyülekezet alkalmi és ünnepei az egész családnak szóltak, a gyermek a család közösségén belül élte meg és mindeközben sajátította el a vallás- és istenismeretet.

a gyermekekre is – a hit fejlődését, megvalóságát és megélését kívánta segíteni. Kálvin külön hangsúlyozza a gyermekek vallástánítását, mely hozzásegít a hitvallástételhez, és ezáltal az úrvacsorával való éléshez.² A II. Helvét Hitvallás a lelkipásztor és a gyülekezet felelősségéről beszél az ifjú nemzedék felé.³

Néhány évszázaddal később, egészen más céllal, és más helyszínen egy újabb, gyermekeket megszólító kezdeményezés alakult ki, a vasárnapi iskola. Robert Raikes (1736-1811) a 18. században azzal a céllal gyűjtötte össze az utcán csavargó diákokat, hogy vasárnaponként rendre, viselkedésre, olvasásra tanítsa, és így a templomi istentiszteletre is felkészítse őket. Közben ezek a tanítások az Igével való találkozás és a hitben növekedés alkalmi lettek.⁴ Magyarországon egy évszázaddal később, 1882-ben a budapesti Szabó Aladárné indította el a vasárnapi iskolát, ahol önkéntes gyülekezeti tagok, fiatal nők vettek részt a tanításban. Majd megalakult a Vasárnapi Iskolai Szövetség, később Világszövetség, mely nem annyira a hitvallás kialakítását, mint a gyermekeknek az igével való megismertetését tűzte ki célul.⁵

Fontos hangsúlyoznunk, hogy mindezek az előképek és stádiumok vasárnapi, de a gyülekezeti istentiszteleten kívül működő gyermekalkalmak voltak. Ezzel párhuzamosan alakult ki a gyülekezeti istentisztelet előtt vagy után tartott liturgikus gyermek-isten-

tisztelet, melyen a felnőtt istentisztelethez hasonló keretek között gyermekeknek címzett, rövidebb prédikációval készült a lelkész.⁶

Ezzel együtt már a múlt század 20-as, 30-as éveiben, de a későbbiekben is gyakran összemósítottak mind az elnevezés, mind a módszertan tekintetében a gyermekalkalmak, így a 30-as évek közepe táján Imre Lajos vázolja fel a különbségeket, majd 1937-ben Ravasz László egy gyermekprédikációs kötethez írt tanulmányában határolja el a gyermek-istentiszteletet, a gyermek-bibliaórát és a hittanoktatást egymástól.⁷ A vallásoktatás célja az ismeretközlés a hit és vallás területén, a vasárnapi iskolának missziós hangsúlyt kell képviselnie, a gyermek-istentisztelet viszont liturgikus alkalom, mert „sem az iskolai vallásitanítás, sem a vasárnapi iskola nem tudja kielégíteni a gyermek kultuszszükségletét. Ez azt jelenti, hogy minden fokon szükség van gyermek-istentiszteletre.”⁸

Bár az elméleti tisztázás megtörtént, a történelmi fordulat 1950-től ellehetetlenítette a gyülekezeti gyermekalkalmakat, így a gyülekezetben folyó gyermekmunka a gyermek-istentiszteletre redukálódott, ami egyszerre igyekezett betölteni a gyermek-evangélizáció, a vallásoktatás, a gyermek-bibliaóra és az ifjúsági alkalom szerepét.⁹ Módszertani alapot a széles körben elterjedt Gyökössy Endre: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliaórát?* című könyv szolgáltatotta,¹⁰ mely a gyermek-istentisztelet középpontjába a rávezetéssel, applikálással, aranymondással társított történetmondást állítja, amit egyúttal egy liturgikus keretbe helyez.

Hasonló modellt követtek az egyházunkban folyó katechetikai képzések,¹¹ illetve a gyülekezeti gyermekmunkások által elérhető felkészítések is.¹² Így összességében azt

mondhatjuk, hogy egyházunkban a gyermek-istentisztelet – gyakran a hittanórák is – nagy általánosságban a gyermek-bibliaórák modelljét követik, mely során egy-egy bibliai történet ismertetése, aranyige és játékos/kézműves feldolgozás történik. Az újítások – meglátásom szerint – leginkább a szemléltetés és a gyermekek mind kreatívabb foglalkoztatását, mondhatni szórakoztatását érintik, amelyek leginkább az élménytársadalom talajáról érkező gyermekek igényeit veszik alapul.

Ezek után feltehetjük a tanulmány címében szereplő kérdést: *Mi fán terem a gyermek-istentisztelet?* Érdemes alávételnünk a vasárnap délelőtti gyermekalkalmainkat egy teológiai reflexiónak, amit egyúttal összhangba kell hoznunk a jelenkor gyermekeinek, családjainak és gyülekezeteinek a valóságával, élethelyzetével. De mielőtt mélyebben megvizsgálánk a gyermek-istentisztelet intencióit, teret kell adnunk annak a kérdésnek, hogy egyáltalán miért is van külön istentisztelet a gyermekek számára?

A gyermek-istentisztelet létjogosultsága

Ma is találkozhatunk – lelkészek, gyülekezeti tagok, szülők oldaláról – olyan hangokkal, hogy „A gyerekeknek az istentiszteleten a helye! Tanulja meg, hogy mi a rend, és tanuljon meg viselkedni. Egy órát csak ki lehet bírni!” Mielőtt egyből elvetnénk ezeket a nyitottnak vagy éppen empatikusnak nem mondható megközelítéseket, jó, ha átgondoljuk a háttérben meghúzódó gondolatokat. Hiszen a gyermek életében az elsődleges viszonyítási személy a szülő, aki a legfontosabb szocializációs szerepet tölti be. Az életről a legtöbbet pedig nem a szándékos, tudatos tanulói szituációkban, hanem a családdal megélt tevé-

kenységek közben sajátít el.¹³ Innen vezethető le az a gondolat, hogy a gyermek a vallást és az Isten tiszteletét is a szülői mintából, a felnőtt gyülekezeti közösségében sajátíthatja el leginkább, nem egy külön neki szervezett korosztályos, tudatosan nevelő alkalmon.

Hiszen a gyermek életében az elsődleges viszonyítási személy a szülő, aki a legfontosabb szocializációs szerepet tölti be. Az életről a legtöbbet pedig nem a szándékos, tudatos tanulói szituációkban, hanem a családdal megélt tevékenységek közben sajátít el. Innen vezethető le az a gondolat, hogy a gyermek a vallást és az Isten tiszteletét is a szülői mintából, a felnőtt gyülekezeti közösségében sajátíthatja el leginkább, nem egy külön neki szervezett korosztályos, tudatosan nevelő alkalmon.

Hasonló gondolatok mentén, a gyülekezetpedagógia talaján állva kérdőjelezi meg Christian Möller heidelbergi professzor és Christa Gäbler, a gyermekek hitbeli nevelésével foglalkozó lelkész, a gyakorlatban lévő gyermek-istentiszteleti modellt,¹⁴ ami a gyermeket és a felnőttet elválasztja egymástól az Isten előtti ünneplésben. Az egyházak ugyanazt teszik, mint a társadalmak. Külön gyermeki világot hoznak létre, pedig a gyermekek a felnőttek közösségében sajátítják el az életet. Éppen az lehet az ereje a gyülekezeti vasárnapi istentiszteletnek, hogy mindnyájan együtt jövünk az Atyához és ebben a közösségben átéljük, hogy az Atya kortól és nemtől függetlenül ajándékoz meg minket a szeretetével és közösségével. Ők egy minden generációt tekintetbe vevő vasárnapi liturgiát javasolnak áthidaló megoldásként, aminek előfutárai a családos istentiszteletek.¹⁵

Mindamellet, hogy a felnőttek közössége valóban modellértékű a gyermekek számára, a másik oldalon igazat kell adnunk

azoknak, akik érzékenyek a gyermekek vasárnapi átéléseire.

A jelenlegi istentiszteleti rendet és gyakorlatot alapul véve a gyermek sok-sok évig szinte semmit nem ért az egyoldalúan a szavakra épülő és az értelmet megszólító református istentiszteletből. Így évekig az egyhelyben unatkozást gyakoroltatjuk a felnőttek istentiszteletén. Egyházunk mai vasárnapi felnőtt alkalmi általánosságban nincsenek tekintettel a gyülekezetben jelenlévő gyermekekre, így a gyermek kultuszszükségletére sem. Pedig a gyermek ugyanazzal a vágyakozással jön a templomba: Istennel szeretne találkozni. A gyermek nem pusztán mennyiségileg, hanem minőségileg is más érzékenységgel és más fogalmi keretek közt észleli az őt körülvevő világot.¹⁶ Ez igaz a vallás és az Isten-kapcsolat területére is. Ebben a felismerésben hangsúlyos, hogy ez nem mennyiségi különbség, hiszen a gyermek fogadásának pillanatától ugyanúgy a Teremtőre nyitott lény.

Isten választott népe, mind a zsidó kultuszban, mind a kereszténységben bizonyosságot tett erről a tudásról megannyi módon, mégis a társadalmi struktúrák és meghatározottságok gyakran mellőzték és a perifériára szorították mind a családban, mind a gyülekezetben, mind a teológiában a gyermekeket.¹⁷ Mindezek ellenébe, ezekre válaszolva helyezi Jézus a gyermekeket az őket megillető helyre, az őértük felelős felnőttek közösségébe és egyúttal a kultusz terébe. Mert a gyermekek ugyanúgy részesei az Isten szövetségének, mint a felnőttek.¹⁸ Sőt, az Új Szociológiai Kutatás felismeréseinek a nyomvonalán haladva tudatosítanunk kell magunkban, hogy a gyermekek önálló szubjektumok, akik nem a felnőttek nevelő

indítékai folytán, hanem önmaguk meghatározottságából kiindulva keresik a hit útját, és aktív módon alakítják e tekintetben is az őket körülvevő világot. Gondoljunk csak azokra a gyermeki kérdésekre és azokra a nyitott, befogadó családokban meghonosodó rituálékra, amit a gyermekeink kezdeményeznek.¹⁹

Éppen ezért nekünk, értük felelős felnőtteknek lehetővé kell tennünk, hogy a maguk gyermeki módján találkozassanak az élő Úrral, hogy az ő gyermeki életük is táplálkozhasson Belőle hétről hétre. *Ennek megfelelően a gyermek-istentiszteletnek a gyermek és Isten találkozásának, a hit korosztályosan megélhető, kifejezhető fórumának kell lennie, mely hozzásegíti a gyermeket egy egészséges hitfejlődéshez a gyülekezet közösségén belül.* Természetesen ebben a folyamatban helyet kap a Biblia megismerése, a hitvallásaink elsajátítása, a református identitás kialakulása, a felnőtt gyülekezeti élet megismerése, de nem célként, hanem mint a cél felé tartás eredménye, következménye vagy eszköze. Amikor a továbbiakban a gyermek-istentisztelet aspektusait vesszük számba, akkor éppen ezt a sokrétű meghatározottságot térképezzük fel.

A gyermek-istentisztelet aspektusai

Adam-Lachmann 1987-es gyülekezeti pedagógiájában „a gyülekezeti életre nevelést” határozza meg a gyermek-istentisztelet céljaként, amit nyolc pontban fejt ki bővebben. „A gyülekezetpedagógia kijelöli a gyermek-istentisztelet 8 feladatát:

1. Ismertesse meg a gyermeket a Bibliával.
2. Építse ki az emberi kapcsolatokat és gyakoroltassa az egymás közötti keresztyén magatartást.

Pedig a gyermek ugyanazzal a vágyakozással jön a templomba: Istennel szeretne találkozni. A gyermek nem pusztán mennyiségileg, hanem minőségileg is más érzékenységgel és más fogalmi keretek közt észleli az őt körülvevő világot. Ez igaz a vallás és az Isten-kapcsolat területére is.

3. Az egyház ünnepeibe vezessen be.
4. Gyakoroltassa az egyház énekeit és imádságait.
5. A keresztyén magatartás modelljeit mutassa be.
6. A liturgia elemeit ismertesse meg.
7. A szimbólumok megértésére vezessen rá.
8. A felnőtt istentiszteletbe való betagolódáshoz vezessen el.”²⁰

Bár a fentiek értelmében a gyermek-istentisztelet elsődleges célja nem a gyülekezeti életre nevelés, hanem a gyermek kultuszigénye, abban mégis kapcsolódhatunk Adam-Lachmannhoz, hogy ha a gyermek kultuszigényének megfelelő módon teszünk eleget, akkor mind a gyülekezeti életre nevelés, mind az ahhoz tartozó nyolc pont meg fog valósulni. Mert a gyermek-istentisztelet a maga célirányultságával és a maga valóságában a gyakorlati teológia több területét érinti, lefedi, így végső soron a gyülekezeti élet teljessége ábrázolódhat ki benne. Az alábbiakban azokat a gyakorlati teológiai területeket vesszük számba, amelyek szerepet játszanak a gyermek-istentisztelet kialakításában és gyakorlatában.

A gyermek-istentisztelet liturgiai aspektusa

Bár a gyermek-istentisztelet liturgiája egy külön tanulmányban kap majd helyet, néhány mondatban szükséges itt is felvázolni ennek az aspektusnak a jelentőségét.

A liturgika feladata az igaz istentisztelet meghatározása. Kiinduló pontja, hogy az istentisztelet Isten műve. Ő cselekszik, Ő szolgál népének, Ő adja magát a testté lett Fiúban a Szentlélek által.²¹ Az istentiszteleten az Isten népe közösségre lép Urával a bűnbánatban, az imádatban, dicséretben, tiszteletadásban, az Ige tiszta hirdetésében, a közösségben (úrvacsora), a hálaáldozatban (diakónia) és a misszióban. Az a bibliai tény, hogy az ige nem korlátozható a beszédre, hiszen Isten Igéje egyszerre szó és tett, megkívánja, hogy liturgiánkat ennek a kettőségében vizsgáljuk felül, és ennek a kettőségében alakítsuk ki.²² Az Ige inkarnációja vezet el bennünket arra, hogy ne vessük el a formai sokszínűséget, hanem úgy gondolkodjunk róla, hogy közben szem előtt tartjuk Jézus tanítását: „*a szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért*”(Mk 2,27). Tehát a liturgiának úgy kell felépülnie, hogy hozzásegítse az embert az őt megszólító Istennel való találkozáshoz.

Mindezt a gyermekekre vonatkoztatva még hangsúlyosabbá válnak az Igének és Isten üzenetének a tettekben és cselekedetekben történő megjelenítése, megélése. A gyermek alapvetően emocionális, átéléseire támaszkodó és azokon tájékozódó lény, aki ismétlődő cselekedetek és átélések mentén sajátítja el és tanulja meg mindazt, amire szüksége van az élethez.²³

A liturgikus istentiszteleti rend korunk kihívásaira is válasz lehet. Az ideiglenességgel

Mindezt a gyermekekre vonatkoztatva még hangsúlyosabbá válnak az Igének és Isten üzenetének a tettekben és cselekedetekben történő megjelenítése, megélése. A gyermek alapvetően emocionális, átéléseire támaszkodó és azokon tájékozódó lény, aki ismétlődő cselekedetek és átélések mentén sajátítja el és tanulja meg mindazt, amire szüksége van az élethez.

és a gyors átalakulásokkal megterhelt világunkban a gyermekkor már nem a biztonság és a béke szigete. A gyermek alapvető tapasztalata, hogy semmi sem állandó, így nehezen fogad el bármit is biztosnak, igaznak. A liturgikus, hétről-hétre ugyanúgy szerveződő gyermek-istentisztelet ismétlődéseivel a biztonság és bizonyosság tapasztalata lehet a gyermekek számára.²⁴

A fentiekből látható, hogy a gyermek-istentiszteleteink újragondolását elsőként a liturgia terén kell elvégeznünk. A soron következő katechetikai lapszámban kap ez a szempont bővebben helyet.

A gyermek-istentisztelet homiletikai aspektusa

Volt olyan időszaka egyházunknak, amikor a gyermekek egy külön nekik hangzó prédikációra gyűltek össze vasárnaponként rövidített istentiszteleti liturgiával.²⁵ Ez a gyakorlat mára elenyésző, helyette a gyermekbibliaóra műfaja az általánosabb. Mégsem tekinthetünk el a gyermek-istentiszteletek homiletikumának tárgyalásától, hiszen igehirdetés minden olyan tanítás, amikor a lelkész, hit-tanoktató, gyermekmunkás Isten Igéjének kifejtésével, az evangélium üzenetének proklamálásával és magyarázatával él a gyermekek körében.

A gyermek-istentiszteleten igehirdetés történik már azzal, hogy elmondunk, is-

mertetünk egy történetet. Éppen ezért Isten Igéjének minden megszólaltatásánál komolyan kell vennünk a homiletika és a retorika megfontolásait. A gyermekek is a megfelelően felépített, megfogalmazott és elmondott szöveggel gazdagodnak. Ebben nyújt ma is aktuális segítséget Gyökössy Endre könyve a történetmondás előkészítéséhez és gyakorlatahoz.²⁶ Ahogyan Boross Géza is ad homiletikai és nyelvi megfontolásokat a gyermekprédikáció műfajához:²⁷

1. A gyermekkel minél jobban ismertesse meg Jézus Krisztust!
2. Vezesse be a gyermeket a gyülekezet életébe!
3. Adjon impulzusokat a gyermeknek Krisztus követéséhez!

vagy

1. Legyen hívő beszéd, de ne kegyeskedő!
2. Gyermekszerű, de ne gyermekes!
3. Mai, de ne használjon szlengeket!

A gyermek-istentisztelet katechetikai aspektusa

A keresztyénségben mindig összetartozott az istentisztelet és a nevelés. Az istentisztelet keretében liturgikus formák között lépünk kapcsolatba Istennel, ami egyúttal egy tanulási folyamat, az istenismeret közege. Ez így történt a korai keresztyénségtől kezdve a katekumenátusban is, ami nem pusztán az ismereteknek a didaktikus, pedagógiai keretek közötti elsajátítása volt, sokkal inkább maga a szimbólumokban és ünnepekben megtapasztalt és ezáltal elsajátított keresztyéni lét, ami egyúttal átformál és meghatároz.²⁸

Azzal, ahogyan egy istentisztelet közösségében Istenhez fordulunk és Ő meglátogat minket az énekekben, imádságban, igeolvasásban és a közösségben, egyúttal elsajá-

A keresztyénségben mindig összetartozott az istentisztelet és a nevelés. Az istentisztelet keretében liturgikus formák között lépünk kapcsolatba Istennel, ami egyúttal egy tanulási folyamat, az istenismeret közege. Ez így történt a korai keresztyénségtől kezdve a katekumenátusban is, ami nem pusztán az ismereteknek a didaktikus, pedagógiai keretek közötti elsajátítása volt, sokkal inkább maga a szimbólumokban és ünnepekben megtapasztalt és ezáltal elsajátított keresztyéni lét, ami egyúttal átformál és meghatároz.

títjuk azt is, amire Istennel és az Ő népével kapcsolatosan igazán szükségünk van. Átéljük, amit Augustinus így fogalmaz meg *A tanítóról* című írásában: „Ne nevezzünk senkit tanítónak a földön, mert mindannyiunknak egy tanítója van a mennyben. Aki azonban a mennyben van, az maga tanít azáltal, hogy emberek által külsőleg is jelek révén figyelmet minket, hogy befelé, őhozzá fordulva tanuljunk”²⁹ Amit pedig Adam-Lachmann – meglátásom szerint tévesen – a gyermek-istentisztelet céljaként nevez meg, az egyfajta gyümölcsként jelentkezik: a gyermek megismeri a Bibliát, az énekeket, imádságokat, az ünnepeket, be tud kapcsolódni az istentiszteletbe, egy közösségbe kerül a jelenlevőkkel. Vagyis a keresztyéni élet részévé lesz, ahogy teret készítünk számára az Istenkapcsolatra és a testvérekkel való kapcsolatra. Ennyiben fontosnak tartom, hogy a gyermek-istentiszteletre nem úgy kell tekintenünk, mint egy tudatos nevelői és tanítói közegre, mert ebben a szemléletben lesz a vasárnapi istentisztelet gyermek-biblia-órává vagy hittanórává. Isten a feltámadás közös ünnepére, a maga nyugalmaiba hív a hét hetedik napján, ahol Ővele táplálkozhatunk ebben az odaszánt közösségben. Ennek függvényében a gyermek-istentisztelet

sokkal inkább egy szocializációs közeg, ahol a részvétel magában hordoz elsajátítási és tanulási folyamatokat is, de nem a tanulás az elsődleges célja. Szekundér közege a családi keresztyén életnek, ahol a gyermek megéli, hogy „a hit nemcsak családjának a különcsége, hanem Isten választottainak közössége.”³⁰

Amennyiben mégiscsak szükség van arra, hogy a sorozatban beszéljünk a gyermek-istentisztelet didaktikájáról, az éppen a gyermekek iránti szolgálatból adódik, hogy velük másképp, más nyelven, más módon készítjük elő az Ige köré gyülekezést és a közös ünnepet. Erről is a soron következő cikk ír bővebben.

A gyermek-istentisztelet diakóniai aspektusa

Éppen ez a szekundér szocializációs közeg, a gyülekezet közössége ábrázolja ki a gyermek-istentisztelet diakóniai aspektusát. A gyermek-istentisztelet mindamelllett, hogy liturgiai, igei, katechetikai alkalom, egyben segítőszolgálat. A gyülekezet önkéntesei hordozzák szeretetben és cselekedetekben megélt hitben a közösség kisgyermekes családjait.³¹

A gyermek-istentisztelet több szempontból is szeretetszolgálat. Egyrészt a gyermekek között szolgálók bekapcsolódnak a szülők Istentől kapott mandátumába és felelősségébe, amivel hitben és szeretetben hordozzák és nevelik gyermekeiket. Ez a szolgálat mai individualizált társadalmunkban egyre jelentőségtejtjesebb. Példaként, modellként, de maga a segítség oldalán is. A mai, megannyi módon megterhelt és sok szempontból magára hagyott családokban fontos és nem elhanyagolható szolgálat az az egy óra,

A gyermek-istentisztelet több szempontból is szeretetszolgálat. Egyrészt a gyermekek között szolgálók bekapcsolódnak a szülők Istentől kapott mandátumába és felelősségébe, amivel hitben és szeretetben hordozzák és nevelik gyermekeiket. Ez a szolgálat mai individualizált társadalmunkban egyre jelentőségtejtjesebb. Példaként, modellként, de maga a segítség oldalán is.

amit a szülő arra kap, hogy táplálkozzon az Igéből és részesedjen a közösségben a felnőttek között, a gyermek pedig arra, hogy ne csak a szülői házban és a hittanórán a „hivatalosak”, hanem a gyülekezet laikus önkéntesei is bizonyosságot tegyenek az élő Úrról tetteikben, szavakban, példamutatásban egyaránt. Ez pedig elvezet a gyermek-istentisztelet utolsó aspektusához, a missziói feladatához.

A gyermek-istentisztelet missziói aspektusa

Ahogy a felnőttek, úgy a gyermekek is különböző háttérből érkeznek a vasárnapi gyermek-istentiszteletre. Ebben a találkozásban egyúttal egy meghívást is átadunk. A megváltó élő Úr feltámadását ünnepljük, és Ővele találkozni gyűlünk össze. Ez a meghívás mégsem egyenlő a gyermek-evangélizációval, és semmiképpen sem erőteljesen hangsúlyozott és gyakorolt megtérésre hívással. Anélkül, hogy ebben a cikkben bővebben kifejténénk, hangsúlyoznunk kell, hogy a gyermekek bűnnel való szembesítése és a kifejezett megtérésre hívás nem lehet se célja, se tartalma a gyermek-istentiszteletnek.³² Természetesen ez nem vonja kétségbe a gyermekkori megtérés valóságát, ami történik és születik a Szentlélek által, a hívó családi és gyülekezeti élet gyümölcseként.

A gyermek-istentisztelet missziós aspektusát Jézus szavaiban találjuk: „*Engedjétek hozzám jönni a kisgyermeket, és ne tiltsátok el tőlem őket, mert ilyeneké az Isten országa.*” (Mk 10,14). Vagyis Krisztus közlébe, áldó jelenlétebe, szeretetébe hívni őket szóval, tettel, szerető, szolgálatkész, nyitott viszonyulással. Ez a missziós evangélium, aminek a gyermek-istentisztelet is a tere hétről-hétre.

Összegzés: A gyermek-istentisztelet sajátossága

Ha egy mondatban szeretnénk összefoglalni, a gyermek-istentisztelet legfőbb célja: a feltámadt Jézus Krisztus jelenlétebe hívni a gyermekeket a gyülekezetben. „A gyer-

mek-istentisztelet egy sajátos istentisztelet a gyermekek számára, ünnep, Isten közelségének az ünnepe, ami által egyik oldalon közösen élhető át és tanulható a hit, miközben tekintetbe vesszük és teret adunk a gyermekek életvalóságának, a másik oldalon ugyanakkor fenntartjuk annak a jelentőségét, hogy a gyermek-istentisztelet változhatatlan és elengedhetetlen identitását az istentiszteleti karaktere adja.”³³

Tehát *a gyermek-istentisztelet: a gyermekek szükségéit és lehetőségeit szem előtt tartó, éppen ezért didaktikai megfontolásokkal megvalósuló liturgikus istentisztelet.* Jelen tanulmány folytatása a következő katechetikai lapszámokban ezeken a nyomvonalakon halad majd tovább.

FELHÍVÁS

Az RPI szeretné összegyűjteni az MRE gyülekezeteiben lévő jó gyakorlatokat, követhető mintákat a gyermek-istentiszteletek megvalósítására. Kérjük a katechéta testvéreket, hogy egyházközségük gyermek-istentiszteleti gyakorlatát egy kb. 1000-5000 karakter terjedelemben megfogalmazva küldjék el a szasi.andrea@reformatus.hu címre! A beérkezett anyagokból a tanulmányosorozat záró részeként egy gyakorlati ötlettárat szeretnénk rendelkezésre bocsátani.

- ¹ Christian Grethlein: Kindergottesdienst, in Gottfried Adam – Rainer Lachmann (Hg.), *Neues Gemeindepädagogisches Kompendium*, Göttingen, V&R unipress, 2008, 218.
- ² Kálvin János: *Institutio*, Budapest, StichtingHulpOost Europa, 1995, 187.
- ³ „...igen helyesen cselekesznek az egyházak lelkipásztorai, akik az ifjú nemzedéket korán és szorgalmasan oktatják, lerakván a hit első alapját és híven tanítván vallásunk elemeit, megmagyarázva Isten tíz parancsolatát, az apostoli hitvallást, az úri imádságot, a sákramentumok lényegét és vallásunk más ilyenmű alapelveit és főbb hittételeit. Az egyház pedig ebben a tekintetben mutassa meg a hitét és buzgóságát azzal, hogy a gyermekeket a kátéba bevezeti, örömmel óhajtván, hogy a gyermekei kellő oktatásban részesüljenek.” (II. Helvét Hitvallás XXV/1)
- ⁴ Günter Ruddat: Kindergottesdienst, Sonntagschule, in Norbert Mette und Folkert Rickers (Hg.): *Lexikon der Religionspädagogik*, Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 2001, 1025.
- ⁵ Révész Imre: *Egyháztörténelem*, Budapest, KRE-HTK és MRE Kálvin János Kiadó, 1995, 69-70.
- ⁶ Hastings: *Angyalnak orcája. Isten ígéje a gyermek lelkében*, Budapest, Budapesti Református Vallásoktató Testület, 1937, 10.
- ⁷ Hastings: *Angyalnak orcája*, 10.
- ⁸ Uo., 12.
- ⁹ Csorba Péter: A gyermek-istentisztelet, in Bodó Sára – ifj. Fekete Károly (szerk.): *Katechetikai és valláspedagógiai szöveggyűjtemény*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1997, 173.
- ¹⁰ Gyökössi Endre: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliaórát? Kis módszertan*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2001.
- ¹¹ Vö. Boross Géza: *Katechetika. Egyetemi jegyzet*, Budapest, KRE-HTK, 1994.; Fodorné Nagy Sarolta: *A katechézis kommunikációs problémái*, Budapest, Kálvin Kiadó, 1995.; Bodó Sára – ifj. Fekete Károly: *Katechetikai és valláspedagógiai szöveggyűjtemény*, Debrecen, 1998.
- ¹² Vö. Református Pedagógiai Intézet: <http://www.parokia.hu/v/gyulekezeti-gyermekmunkas-kepzes-a-dunamelleki-reformatus-egyhazi-keruletben/> (Utolsó letöltés: 2017.07.17.); Reménység Magjai Alapítvány: <http://www.remaalapitvany.hu/tanfolyamok> (Utolsó letöltés: 2017.07.17.); Vasárnapi Iskola Szövetség: <http://www.visz.org/oktatas-tanfolyamaink> (Utolsó letöltés: 2017.09.26.)
- ¹³ Siba Balázs: A szülői ház szerepe a lelkipásztori identitás alakulásában, in Spannraft Marcellina-Korpics Márta-Németh László (szerk.): *A család és a közösség szolgálatában – Tanulmányok Komlósi Piroska tiszteletére*, Budapest, L'Harmattan; Károli Gáspár Református Egyetem, 2016, 203.
- ¹⁴ Ch. Grethlein: *Neues Gemeindepädagogisches*, 225.
- ¹⁵ A családos istentisztelet egy újonnan kialakuló kezdeményezés, aminek csíráit hazánkban is megtaláljuk. Ezek az alkalmakon a gyermekek is résztvesznek a közös istentiszteleten, ahol mind a liturgia, mind az igehirdetés leginkább a családokat, azon belül is a gyermekeket szólítja meg.
- ¹⁶ Vö. Jean Piaget: *Az értelem pszichológiája*, Budapest, Kairosz Kiadó, 1997.; Jean Piaget: *Hat pszichológiai tanulmány*, Budapest, Primo Kiadó, 1990.
- ¹⁷ Jerome W. Berryman: *Children and theTheologians – Clearing the Way for Grace*, New York-Harrisburg-Denver, Morehouse Publishing, 2009.
- ¹⁸ Judith M. Gundry-Volf: The Least and the Greatest: Children in the New Testament, in Marcia Bunge (ed.): *The child in Christian thought*, Cambridge, U.K., Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2001, 35.; Lásd továbbá: Walter Rebell: *Urchristentum und Pädagogik*, Stuttgart, Calwer Verlag, 1993, 11-35.
- ¹⁹ Friedrich Schweitzer: *Das Recht des Kindes auf Religion*, Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2000.; Christoph Morgenthaler – Roland Hauri: Familienrituale – Fenster zu Kindern und Kindheiten, in Christoph Morgenthaler – Roland Hauri (Hg.): *Rituale im Familienleben. Inhalte, Formen und Funktionen im Verhältnis der Generationen*, Weinheim und München, Juventa, 2010, 11-20.
- ²⁰ Boross Géza: Gyermek-istentisztelet és hitoktatás, in Bodó Sára – ifj. Fekete Károly (szerk.): *Katechetikai és valláspedagógiai szöveggyűjtemény*, Debrecen, Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 1997, 137.
- ²¹ Pásztor János: *Liturgika*, Komárom, Selye János Egyetem Református Teológiai Kara, 2005, 16.
- ²² Uo., 10.
- ²³ Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: *Neveléslélektan*, Budapest, Osiris, 2005, 86.
- ²⁴ Ch. Grethlein: *Neues Gemeindepädagogisches*, 226-227.
- ²⁵ A gyermekprédikáció műfajával már igen korán találkozunk. A 1533-as Brandenburg-nürnbergi egyházi rend már gyermek-istentiszteleti prédikációs sorozatot is tartalmaz. Ld. Görözdí Zsolt: *A protestáns egyházrendek problematikája a reformáció egyházában a 16. században*, Somorja, Társadalomtudományi Szemle, 2008/4, 45.
- ²⁶ Gyökössi E.: *Hogyan tartsunk gyermek-bibliaórát?*, 18 skk
- ²⁷ Boross G.: *Katechetika*, 114.
- ²⁸ Ch. Grethlein: *Neues Gemeindepädagogisches*, 222.
- ²⁹ Aurelius Augustinus: *Fiatalkori párbeszéd*, Budapest, Szent István Társulat, 1986, 265-316.
- ³⁰ Csorba P.: *A gyermek-istentisztelet*, 174.
- ³¹ Kimutatott, hogy ez az a szolgálati terület a nyugati keresztyén egyházakban, amelyben a legtöbb önkéntes, gyülekezeti tag szolgál hétről hétre. Egy németországi adat szerint egy évben 60.000-en szolgálnak gyermekek közt, akik nem lelkészek és nem fizetett munkásai az egyháznak. Ld. Erhard Reschke-Rank: Kindergottesdienst in der »Kirche mit Kindern«, in Matthias Spenn – Doris Beneke – Frieder Harz – Friedrich Schweitzer (Hg.): *Arbeit mit Kindern – Evangelische Pädagogik. Handbuch*, Gütersloh – München, Comenius Verlag, 2007, 240.
- ³² Vö. Szabóné László Lilla: *Missziói paradigmaváltás a gyermekek körében*, Budapest, Magyar Református Nevelés, 2012/3, 64-72.
- ³³ Reschke-Rank: *Arbeit mit Kindern*, 239.

DR. ARANY ERZSÉBET

A HITTANKÖNYVEK KÉP- ÉS SZÖVEGELEMZÉSI LEHETŐSÉGEI A HITTANÓRÁN

I. BEVEZETÉS

Az alábbiakban az MRE hit- és erkölcs-tan kerettantervéhez készült, az RPI által 2015-17-ben kiadott alsó és felső tagozatos hittankönyveket vizsgálom és általános módszertani instrukciókat javaslok a kép- és szövegelemzéshez a katechéták számára. Mivel a kép- és szövegelemzési szempontok, konkrét példák minden általános iskolai évfolyam számára megtalálhatók az RPI honlapjáról letölthető tanári segédletekben (refpedi.hu), így az alábbiakban az ezekhez készült általános módszertani útmutató található.

Úgy vélem, hogy kétféle forrásközpontúságot észlelhetünk ezekben a taneszközökben:

Képi forrásanyagokat (image, ikon): illusztrációkat, fényképeket, térképeket, képzőművészeti reprodukciókat, rajzokat, arcképeket, épületeket, infógrafikákat, metaforákat, montázsokat.

Szöveges forrásanyagokat: bibliai történetek átíratát, melyek a gyermekek, tanulók életkori sajátosságaihoz igazodnak, bibliai Igéket, Ó- és Újszövetségi történeteket, pél-

Az alábbiakban az MRE hit- és erkölcs-tan kerettantervéhez készült, az RPI által 2015-17-ben kiadott alsó és felső tagozatos hittankönyveket vizsgálom és általános módszertani instrukciókat javaslok a kép- és szövegelemzéshez a katechéták számára.

dabeszédeket, zsoltárokat, fogalommagyarázatokat, ismeretközlő szövegeket, melyek az adott Ige, történet, elbeszélés, példabeszéd történelmi háttérét írják le. Mindezek használatához didaktikai és módszertani apparátust is kapnak a hitoktatók a tanári segédletekben.

Szükséges, hogy a forrásközpontú képek és szövegek egységet alkossanak. Akkor váltják be a hozzájuk rendelt pedagógiai célokat, ha nemcsak illusztrálnak, hanem az órák fő hangsúlyát és célrendszerét elmélyítik, felerősítik, egy kortörténeti mentális kép (melyeket csak a létrehozójuk „lát”) alkotását elősegítik, érzelmekre hatnak és segítik a református hitélet értékeinek interiorizációját. Ahhoz, hogy hatékony legyen a kép- és szövegelemzés, a szükséges pedagógiai szakmai követelményeknek eleget kell tenni, a tanárnak és a tanulónak egyaránt. Ebbe a folyamatba a tanárnak kell bevezetnie a ta-

nulókat. Ehhez azt is szem előtt kell tartani, hogy a képi megjelenítés egy megismerési forma. Az ismeretközlő nyelv kialakulását és használatát befolyásolja. A képi megjelenítés célja a kifejezés és nem a pontos, fénykép-szerű visszaadás.

A képek elsősorban gondolatok, hangulatok, látványok, illúziók visszaadására törekednek. (A képelemző lehetőségek az **ikonológia**, a képi ábrázolással foglalkozó tudomány és az **ikonográfia**, mely a képi jelentéssel foglalkozik. Bemutatja a kép kettős természetét, utal a valóságra, de azon túlmutató jelentésével is foglalkozik.)

A képeknek elsődleges funkciója a jelentéstulajdonítás. A képek jelentéstartalmának „megtalálása” egy folyamat, mely a kép szemlélésével kezdődik.

Az első benyomások megfogalmazására lehetőséget kell adni a tanulóknak. A szemlélődés során kiderülhet, hogy a tanuló mit ismert és mit nem a kép egyes ábráit tekintve. Ezekre a tanárnak figyelnie kell és a tanuló hiány-ismeretein, tapasztalati hasonlóság keresésével lehet segíteni. Ezután következhet a kép elemzése: a képen szereplő személyek, azok viszonyrendszerének feltárása, a szereplők és a tárgyak összefüggésére, a háttér, mint a tér és idő megjelenítésére. Majd következhet a szimbólumok, a rejtettebb tartalmak keresése. Ezek egyéni meglátások, de objektív tartalmak is lehetnek. A képek jelentéstartalmának megfogalmazása után a szöveggel való összefüggés keresése lehet a feladatunk. A kép és szöveg együttes megértése, átélése vezethet a megfogalmazott célok megközelítéséhez. Ez egy befogadási, de egyben egy újra alkotási folyamat, mely gondolati és érzelmi élményt nyújthat, elvezetve a tanulót a katarzis élményéhez.

A kép és szöveg egyaránt alkotás. Mint minden alkotást, többféle módon elemezhetjük:

- Az elemző figyelembe veszi az alkotó ismereteit és életkörülményeit, a mű keletkezési adatait, az alkotás társadalmi és történelmi meghatározottságát (**generikus elemzés**). Ezért fontosak a hittankönyvekben a Tudod-e?, és a színes alapszínnel jelzett részek, melyek az adott témák, történelmi adatok, események, kultúrák, hagyományok leírását adják, ezekkel kiegészítve a főleg tematikus képeken látható szereplők környezetét, ruházatát, életmódját.
- A kép szemlélése (első benyomások és/vagy szempontok alapján történő vizsgálódás) után a tanuló a saját tapasztalatai alapján elemzi a képet/szöveget melyben nagy szerepet játszik az elemző világképe, Istenképe (**szubjektív elemzés**).
- Fontos, hogy a kép/szöveg milyen élményeket, lelki folyamatokat mozgósít, vált ki a tanulóból. Ez akár projekció is lehet, mely segítheti a hittanoktatót a tanuló belső érzés- és gondolatvilágának megismerésében, megértésében (**pszichológiai elemzés**).
- A kép/szöveg szerkezetét, felépítettségét vizsgálva újabb jelentéstartalmakhoz juthat a tanuló, különösen a felső tagozatosok, akik már hallottak a műelemzésről más tantárgyak kapcsán (**strukturális elemzés**).
- A kép, mint alkotás olyan információkat is tartalmazhat, melyek bizonyos elemeket, tárgyakat, szereplőket hangsúlyosabbá tesznek, s ezáltal a szövegben meg nem fogalmazott elemek hangsúlyosab-

bakká válhatnak az olvasó és képzelmező számára (informatikai elemzés).¹

Az alsó tagozatos tanulókat életkori sajátosságaik következményeképpen elsődlegesen a képek vonzzák, javasolhatjuk tehát, hogy az órák anyagának feldolgozását a hittanoktató a képek nézegetésével kezdje, ez az adott óra pedagógiai folyamatának központi része legyen. (Ezt megelőzően megtaláljuk a tanári segédletekben a rávezető gyakorlatokat, beszélgetéseket, melyekkel a központi tartalom fókuszára irányíthatjuk a tanuló figyelmét.) Természetesen a felső tagozatosoknál is – különösen a tematikus képek, fényképek, festmények esetében – ajánlatos a képek elemzésével kezdeni az órát, majd ezután a szöveggel foglalkozni, összhangban a látottakkal.

A képelemzés általános szempontjai lehetnek:

A hittanoktató által vezetett képelemzés során az első kérdések a kompozícióra vonatkozhatnak: Kik, mik szerepelnek a képen? A képen szereplő dolgok hogyan helyezkednek el egymáshoz képest? Mi lehet ennek az oka? Milyen a kép elrendezése? (Világosan, tisztán, egyértelműen mutatja a lényegét?) A néző szemét ugyanis vezetni kell. Az illusztrátor a kompozíció segítségével a figyelmet a lényeges pontokra tereli. A kompozíció a figyelem vezetését is szolgálja. Joggal írja Delacroix: „A festő művészete az, ha a figyelmet a lényegesre tudja irányítani.”

A következő elemzési pont lehet, a kiemelés vizsgálata: Mi van kiemelt pozícióban a képen? Miért ezt emelte ki a képalkotó? (A kiemelés egyik ősi eszköze a hangsúlyozott vonal, különösen a vastag kontúr.)

Ismeretes, hogy a színek különféle pszichológiai hatást váltanak ki az emberből.

Fontos a színek megfigyelése: Milyen színvilágot használ a képalkotó, milyen hatást vált ki ez a nézőből (élénk, vidám, sötét, pasztellszínek, stb.)? A színek kiemelő szerepének és azok kontrasztjának is nagy jelentősége van. (Ismeretes, hogy a színek különféle pszichológiai hatást váltanak ki az emberből.)

A fény irányítja a szemet, fontos, hogy mi szerepel a képen megvilágított pozícióban és mi kerül árnyékba, kevésbé hangsúlyos helyzetbe. A fény az egyik leghatásosabb kiemelési eszköz. Erre érdemes a tanulók figyelmét felhívni.

Bizonyos elemek, mozdulatok ismétlődnek: mi lehet ennek a szerepe? Ez ritmust ad a képnek, fokozhatja a kifejezés erejét. Az ismétlés kiemeli a főmotívumot.

Van-e valami, amit a megszokottól eltérő arányban ábrázolódik a képen? Mi ennek a szerepe? Az arány a kiemelés ősi módja. Már az egyiptomiak is a kiemelés szándékával festették nagyobbra a fáraók alakját. Kiemelni nemcsak az egyes képelemek nagyobb méretével lehet, hanem a részletek arányainak megváltoztatásával is. Az arányok finom eltolásával egészen más jelentéstartalmat kaphat egy kép. Az egyik leggyakoribb kiemelési eszköz a kontraszt. Az ellentétek, az ellentétes képelemek fokozzák egymás hatását.²

Mindezek alapján eljuthatnak a tanulók a kép „cselekményszintjéig”, majd a jelentéstartalomhoz, ami kapcsolódhat a szöveg tartalmához és a fő hangsúly, a célok irányának megközelítéséhez.

A **szövegelemzés** az értelmezés, a megértés eszköze lehet minden korosztálynál. A Biblia nyelve mitikus, felnőtteknek íródott, ezért van szükség arra, hogy a fiatalabb korosztálynak a bibliai történeteket korosztályi nyelvezettel interpretálják a szerzők. Ám az Igék, aranymondások a Biblia szószerinti idézetei. Fontos a konkrét szinten való értelmezésük. A nagyobbak már feltételezhetően értik, érzik a bibliai szövegeket eredeti formában is, de a segítségadás az elemzéssel szükséges lehet.

A szövegelemzés a szöveg elemei közötti kapcsolatokat tárja fel, s rajtuk keresztül fejtik meg a szöveg jelentését, értelmezését. A szöveg megértésébe az is beletartozik, hogy az olvasó/hallgató a megszokott nyelvhasználatához nem tartozó szavakat, kifejezéseket szinonimákkal, esetleg – régi vagy idegen kultúrájú szövegeknél – a tárgyra vonatkozó ismeretek felidézésével, mások magyarázata, tankönyvi ismertetés által érti meg.³

A megértés egyik legfontosabb tárgya a szöveg, annak kulcsszavai az élmény és a jelentés. Az élmény annyiban különbözik „az átélt” fogalmától, hogy nemcsak az egyénre ható külső tényezők befogadását, hanem azok bensővé válását, az azokra adott szubjektív reakciót is magában foglalja. Az alkotó folyamatban az egyén élményeit jelentéssel látja el.

Mivel a befogadó/olvasó/történetet hallgató tanulócsoport közel azonos lelki sajátosságokkal rendelkezik (konkrét fogalmi szintű/ absztrakt fogalmi szintű gondolkodás, stb), a megértés folyamatában azonosulni tud a szerző/bibliai szöveg gondolataival és szándékával, rekonstruálni tudja a tartalmat. A szöveg, mint alkotás, s így a költészet is az alkotó életének, élményei-

A szövegelemzés a szöveg elemei közötti kapcsolatokat tárja fel, s rajtuk keresztül fejtik meg a szöveg jelentését, értelmezését. A szöveg megértésébe az is beletartozik, hogy az olvasó/hallgató a megszokott nyelvhasználatához nem tartozó szavakat, kifejezéseket szinonimákkal, esetleg – régi vagy idegen kultúrájú szövegeknél – a tárgyra vonatkozó ismeretek felidézésével, mások magyarázata, tankönyvi ismertetés által érti meg.

nek kifejezése, ábrázolása. Ugyanúgy az olvasónak a saját élete és élményei képezik a megértés alapját.⁴

A keresztyén hermeneutikában az Ó- és az Újszövetség szövegeiben keresték a szó szerinti jelentés mögött megbúvó magasabb értelmet. Ez vezetett el Szent Ágoston tevékenységén keresztül a középkori teológiában a jelentés négy szintjének tanához:

- a szó szerinti jelentés (pl. Jeruzsálem, a zsidók városa)
- az allegorikus jelentés (Jeruzsálem, az egyház allegóriája)
- a morális jelentés (Jeruzsálem, a hívő lélek)
- az anagogikus jelentés (Jeruzsálem, az örök élet reménye).

A 14-15 éves tanulók egy része önállóan is eljuthat a bibliai szövegek allegorikus jelentéséig, sőt az anagogikus jelentésig is, kellő vezetés mellett. A 7-9 éves tanulónak elbeszéljük az Ó- és Újszövetség történeteit, de a hétköznapi élet történéseit is.

A hittankönyvekben műfaji szempontból találunk elbeszéléseket, példabeszédeket, bibliai történeteket, Igéket/aranymondásokat, zoltárokat, imákat, önéletrajzokat, ismeretközlő szövegeket.

Az **elbeszélés** megnevezés ugyan egy irodalmi műfajt is jelöl, de annál sokkal átfozóbb fogalom. Az „elbeszélés” valamilyen formában áthatja gondolkodásunkat, éle-

tünk, kultúránk legtöbb területét. A világ jelenségeit alapvetően kétféleképpen észleljük és ennek megfelelően kétféleképpen beszélünk róluk, reflektálunk rájuk:

- az egyik típus az érvelő, logikai alapokon nyugvó argumentatív beszédmód,
- a másik pedig az elbeszélő beszédmód/narratív beszédmód, a „történetmondó” diskurzus, amely többféle formát ölel fel a mindennapi elbeszélésen túl egészen az irodalomig, és különféle mediális formában más művészetekig.⁵

A **parabola** (példázat, példabeszéd) rövid elbeszélés, amely egy teológiai, morális tételt, tanítást magyaráz meg, egy konkrét történet segítségével. A parabola következtetési szimbolikus formában jutnak kifejezésre. A példabeszédek legfőbb forrása a Biblia. Jézus példabeszédekben tanít (pl. a szőlősgazda és a szőlőmunkások vagy a tékozló fiúról szóló példabeszéd).⁶

Az **önéletrajz** műfaja Szent Ágoston, a késő antikvitás egyháztanítójának *Confessiones* (*Vallomások*) című művére vezethető vissza. A vallomás-jellegű önéletrajz írója vallásos megtérésének történetét meséli el, s ez a forma a 18. század pietista irodalmában is nagy jelentőséggel bír.⁷

A **zsoltár** tulajdonképpen egy verses imádság, zenei kísérettel előadott dal, ének. Másképpen fogalmazva verses imádság, himnusz, Isten dicsőítésére.

Az **ima**: lírai műfaj, Isten dicsőítésére, magasztalására.

A szövegelemzés általános szempontjai lehetnek:

- A bibliai történet (elbeszélés, példázat) keletkezési körülményei, történelmi háttere, korstílusa, korszemlélete, művelődéstörténeti-filozófiai háttere. A mű és szerző kapcsolata.
- Gondolatok a történet alaptémájáról. A cím elemzése.
- A téma kibontása, nemcsak a cselekmény elmondása, hanem a mű tartalmának kérdésköre, a mondanivaló kifejtése. A történet mondanivalója, eszmeisége, értéküzenete.
- Jellemek, jellemábrázolás, rendszerek, módszerek. A hős származása, társadalmi helyzete (hol, mikor élt, milyen társadalmi rétegben stb.).
- A hős alaphelyzete a mű elején, alapkonfliktus.
- Jellemvonások (belső tulajdonságok), az azokat bizonyító szavakkal, döntésekkel, cselekedetekkel.
- Testi vonások (külső tulajdonságok).
- Konfliktusok (kik, miért állnak ellentétben, mi a konfliktus oka, háttere, a megjelenési formája, megoldásai).
- Segítő és gátló tényezők a szereplők életében.
- Sorsuk, cselekedeteik, döntéseik.
- Egyéb érdekességek.
- Nyelv és stílus.
- Műfaji besorolás.
- Értékelés (a korról, a stílusról/szemléletről, a szerzőről, a műről, a felvetésekről, megoldásokról).
- Saját vélemény.
- A mű hatása: önmagunkra, a saját korára, aktualitása, jelentősége.

A lírai művek elemzésének szempontja

(pl: Mária éneke, zsoltárok):

- A műfaj.
- A hangnem, hangvétel.
- A cím értelmezése.
- A mű szerkezete (általános szerkezeti jegyek pl. keret, párhuzam, ellentét, refrén + a szerkezeti egységek száma, felépítése, domináns gondolatai, képei, egymáshoz való viszonyuk).
- Költői képek rendszere, összefüggése, megjelenése az egyes részekben, egymáshoz való viszonyuk (ellentét, párhuzam stb.).
- Költői képek értelmezése.
- Mondanivaló – értéküzenetek.
- Szóképek elemzése (költői eszközök).
- Az alakzatok szerepe (költői eszközök).
- A vers-zenei eszközök (rímfajták, rím-szerkezet, verselés, egyéb hangzásbeli sajátosságok).
- Párhuzamok.
- Egyéb érdekességek.

II. SZEMPONTOK AZ ALSÓ TAGOZATOSOK KÉP- ÉS SZÖVEGELEMZÉSÉHEZ A HITTANÓRÁN

Az első osztályos református hit- és erkölcstan könyv értelemszerűen sok képet tartalmaz. Az első osztályos gyermekek az év elején még az óvodás kor fejlődéslelektani sajátosságait is magukon viselik. Már kezd kialakulni a konkrét fogalmi gondolkodásuk, de még a képszerűség, a szemléletesség, cselekvéshez kötöttség van jelen a gondolkodásukban. Első osztályban nem mindegyik gyermek tud olvasni, ezért a képek közvetítik a történetet. A képeket éppen úgy kell „ol-

Az első osztályos református hit- és erkölcstan könyv értelemszerűen sok képet tartalmaz. Az első osztályos gyermekek az év elején még az óvodás kor fejlődéslelektani sajátosságait is magukon viselik.

vasni”, mint a szöveget: megfigyelni a rész-egész viszonylatokat, az egymásutániságot, az ok-okozati kapcsolatokat, a bennük rejlő történetet, sőt a rejtett jelentéstartalmakat is. A képek minden képnézegető tanulóban érzelmeket keltenek, viszonyulásokat ébresztenek (együttérzést, rokonszenvet, ellenszenvet, azonosulást stb.). A képek alkalmasak az érdeklődés felkeltésére, motiválják a képnezőt, kíváncsivá teszik. A formák, színek, a kép dinamikája fogva tartja a figyelmet. A képeket „olvasó” kisiskolásnak a nyelvi-kommunikációs készsége is fejlődik. A képeken lévő részletek: tárgyak, élőlények stb. megnevezésével bővül a szókincsük, kifejezőkészségük, gondolkodásuk.

Később már a tartalom megértése belső (mentális) képalkotással, vizualizációval történik. Amit nem „látunk”, amivel nem cselekedtünk, azt nehezebben fogjuk fel. A könyvekben lévő képek elősegíthetik ezt a belső képalkotást, amely a fogalmak alkotásánál segíti a tanulókat a megértésben és a nyelvi kifejezésben. A kisgyermek 5-7 éves korában, amikor már gondolati síkon követi a történeteket, a hallottakat belső képként dolgozza fel és beszéli el. A nyelv a legfontosabb eszköz arra, hogy a megszerzett tapasztalatainkból, élményeinkből valami lényegeset alakítsunk ki, kapcsolatba lépjünk a környezetünkkel, kommunikáljunk.⁸

Összes érzékszervünk közül a szem azért a legfontosabb, mert az egészséges ember a külvilágból származó információk mintegy 60-80 százalékát látása révén érzékeli, az emberi

agy 40%-a a látással foglalkozik.⁹ A szem igen alkalmazkodó képes, nagy hatótávolságú, és a környezetben szerzett tapasztalatok leggyorsabb adatátvitelét biztosító érzékszerv. A környező világot ezért elsősorban látásunkon keresztül értjük meg. Beszélt nyelvünkben is sok a kép, és hétköznapijaink alapvető képességcsoportja, az információszerzéstől a munkán át a társas kapcsolatokig minden tevékenységünket meghatározó digitális kompetencia szintén a jelek megértésén és a vizuális térbeli, látás útján történő tájékozódáson alapul. A képek azt ábrázolják, amivel a gyerek saját környezetében állandóan találkozik. Felidéznek mindazt, amit a gyermek a képen látható tárggyal vagy személlyel cselekvése közben átélt. Figyelni kell arra, hogy a képek jól definiáltak, egyszerű, élénk színű rajzok legyenek: a kicsik jobban szeretik a stilizáltabb formákat, mint a fotókat.¹⁰

A fő feladat, hogy a tanulók a képről összefüggő mondatokat mondjanak. Ezért a gyermekek spontán megnyilvánulásai után válasszunk a képről egy lényeges elemet/fókuszot és e köré építsük a kommunikációt! Nevezzük meg a személyeket, az élőlényeket, élettelen tárgyakat és a tulajdonságait! A logikus gondolkodásfejlesztése érdekében mindig keressük a választ a „Miért?” – kérdésre! Találjuk ki, hogy vajon mi miért történik a képen! Keressünk összefüggéseket! Imaginációs kérdésekkel indítsuk el a képzeleti működést!

A *másodikosok* esetében a történet megértése nem ütközik akadályba, ha konkrét

fogalmi szinten fogalmazódott meg, de az összefüggések feltárásához nagy segítséget nyújthat a képi megjelenítés. A tanulók a tartalom által bemutatott korok kultúráját, szokásait még nem ismerhetik, fontos tehát, hogy a történet vizuálisan is megjelenjen. A második osztályosok már képesek elolvasni a tartalmakat, de nem biztos, hogy tudják is értelmezni magát a teljes történetet, ebben segítenek a képek, melyek felerősítik a tartalom lényeges elemeit.

A másodikos tanulók többsége már önállóan is tud képeket „olvasni”, a reprodukált tartalmak erősen szubjektívek, de törek-szenek az ok-okozati összefüggéseket felfedezni, a következményeket, előzményeket tanári segítséggel képesek megfogalmazni. Előfordul azonban a prelogikus gondolkodási forma és a konfabuláció esetenként. A másodikosok már tudnak olvasni, így a kép és a szöveg együtt hat a mentális képek kialakulására. Kíváncsiságuk sokrétű, ha megengedő a pedagógiai légkör, kérdésekkel halmozzák el a tanárokat, és várják a válaszokat. Első és másodikos tanulókra még nem jellemző a kritikai realizmus, ezért azt tartják „igaznak” és „megmáshatatlannak”, amit a tanítótól hallanak. 6-8 éves korosztály érzelmi megnyilvánulása változékony és egyéni. A tartalmak érték-üzenetének átélése, élménnyé válása nagymértékben függ a tanári interpretációtól, a tanári kérdésektől és felvetésektől. Érzelmileg bevonódhatnak, átélést és élményt jelenthet számukra egy-egy hittanóra, ha a tanár maga is élményként, és interiorizált érték-ként hordozza a keresztyén értékeket, és rendelkezik azzal a didaktikai és módszertani apparátussal, ami a pedagógiai kultúra elvárása.

A másodikosok esetében a történet megértése nem ütközik akadályba, ha konkrét fogalmi szinten fogalmazódott meg, de az összefüggések feltárásához nagy segítséget nyújthat a képi megjelenítés.

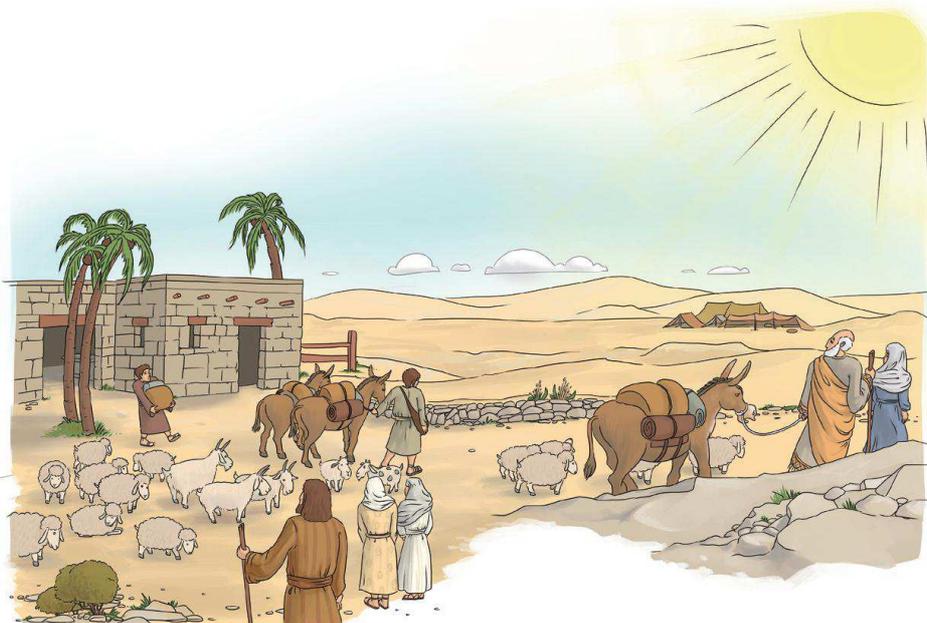
A harmadik-negyedik osztályosoknak már kialakult a konkrét fogalmi rendszerük, melynek segítségével az összes gondolkodási műveletet el tudják végezni. Sőt az elvont fogalmakat is megértik, főleg a tapasztalatukhoz igazodó példák és magyarázatok segítségével. Ezt a korosztályt a kritikai realizmus jellemzi, meg tudják fogalmazni kétségeiket, a bennük rejlő, ellentmondást okozó gondolatokat, várják a kongruens válaszokat, és az elfogadó, megértő, bátorító tanári reakciókat. Érzelmi életükben változás történik, egyik jellegzetességük a korai prepubertás következményeként az érzelmi ambivalencia és „zavar”. A másik jellegzetesség, hogy kezd kialakulni a tartós érzelmek sora az érdeklődésük mentén (intellektuális, erkölcsi, esztétikai, vallási, stb.). Az akarat-életük jellegzetessége egyéni, szükséges a támogatás, a kellő, egyénre szabott motiválás, az egyéni érdeklődés figyelembevétele. A hitéletük fejlődése függ a családi háttér világlátásától, a vallási rítusok, szokások családi megjelenésétől.

Az alsó tagozatos hittankönyvekben a képek, szimbólumok, rajzok és a szövegek aránya fokozatosan eltolódik a szövegek irányába.

Az alsó tagozatos hittankönyvekben a képek, szimbólumok, rajzok és a szövegek aránya fokozatosan eltolódik a szövegek irányába.

Több tematikus rajzot találunk, amely közelebb viszi a tanulókat az elemzés során az adott óra célmegvalósulásához. Találunk csupán illusztrációt is, melynek funkciója egy-egy korabeli tárgy, jelenség, öltözet bemutatása, a konkrét fogalom kialakulását segítő.

Néhány térkép is található a harmadik és negyedik osztályos hittankönyvekben, míg infográfika alig. A szövegek az első-második osztályban a bibliai szövegek rövid átiratait, illetve az aranymondások a Biblia szószerinti Igéit, melyek értelmezésében a tanári kérdések és magyarázatok, imaginációs gyakorlatok sokat segítenek, mert elvont fogalmakkal és korabeli kifejezésekkel fogalmazzák meg Isten üzenetét a tanulók felé.

Hittan 2. Istennel az úton c. tankönyv illusztrációja: Ábrahám és Sára útra kelése

A képolvasást elősegítő szempontok:

- Hol zajlik az esemény? Kiket, miket látunk a képen? Hogyan helyezkednek el a képen szereplő dolgok egymáshoz képest, mi lehet ennek az oka?
- Ki/mi a leginkább kiemelt dolog, személy a képen, mit akar ezzel üzeni a kép?
- Milyen színvilágot használ, milyen hatást ér el velük? (Mit jelenhet a bíbor színű díszes ruha? Miről árulkodik a sápadt arc?)
- Mi a leginkább megvilágított dolog a képen? Mi az, ami árnyékban van? Miért?
- Bizonyos mozdulatok ismétlődnek-e, mi lehet ennek a szerepe?
- Van-e valami, amit a megszokottól eltérő arányú a képen? Miért?
- Milyen érzéseket kelt a kép összességében? Milyen gondolatokat ébreszt?

A szövegelemzés szempontjai:

- Kik a szereplők? Jellemzésük, cselekedeteik, döntéseik.
- Melyek a történet előzményei? (A történelmi kor, az adott kultúra, a kor vallási rítusai, törvényei, szokásai.) Fontos, hogy a bibliai történetekben szereplő fogalmakat a történet előtt megismerjük.
- A cselekmény – az akciók sora – melyik eseményéből, mi következik? Konfliktusok – megoldások – a megoldások értékelése.
- Milyen értéküzenete van a tartalomnak? Mi az aktualizációja? Mit vonatkoztathat a tanuló magára?

Módszertanilag elképzelhető az is, hogy a hittanoktató elbeszéli, elmondja a bibliai történetet, és ezután következik a kép nézegetése, elemzése a kérdések segítségével, majd a tankönyvi szöveg olvasása, s újra a képhez való visszatérés.

Az aranymondások értelmezését megkönnyíti, ha az a történet részeként jelenik meg a leckékben, és nem attól függetlenül. Nem elég memorizálni az Igéket, szükséges értelmezni, átélni és magunkra vonatkoztatni. Élménnyé kell válnia a tanuló számára, másképp a verbalizmus hibájába eshetünk.

A kép és szöveg összekapcsolása:

A 6-8 éves tanulók esetében először a kép elemzését kell elvégezni, hogy megkönnyítsük számukra a tartalom megértését, átélését, belső képek képződését, melyek elősegíthetik a keresztyén értékek belsővé válását, reményeink szerint idővel ez meghatározza majd a magatartásukat is.

Módszertanilag elképzelhető az is, hogy a hittanoktató elbeszéli, elmondja a bibliai történetet, és ezután következik a kép nézegetése, elemzése a kérdések segítségével, majd a tankönyvi szöveg olvasása, s újra a képhez való visszatérés.

III. SZEMPONTOK A FELSŐ TAGOZATOSOK KÉP- ÉS SZÖVEG-ELEMZÉSÉHEZ A HITTANÓRÁN

A felső tagozatos kort a szakirodalom két szakaszra bontja: prepubertás és pubertás koraszakokra. A prepubertás szakasza viszonylag kiegyensúlyozott, míg a pubertás dezintegrált. Az érzelmi – gondolati – akarati élet elentmondásossága jellemzi. Az akceleráció (felgyorsult biológiai fejlődés) jelensége azonban a szakirodalom általi jellemzőket felülírta, s már a 9-10 évesek körében is észlelhetjük a serdülés jeleit testi-lelki vonatkozásban.

Általában azonban elmondható, hogy a 11-14 évesek már elvont gondolkodás-

sal jellemezhető. Az elvont fogalmakkal minden gondolkodási műveletet el tudnak végezni, felismerik és alkalmazzák a többszörös okság feltárását. Problémamegoldásukra jellemző a hipotetikus dedukció. A megismerő képességük azonban egyénileg más és más. Ugyanígy a motivációs rendszerük is egyénileg eltérő. Érdeklődésüket az objektív realizmus jellemzi. Kialakult a világképük, világnézetük alakulóban, hitéletük egyénileg különböző.

Az érzelmi, viszonyulási irányulásukat a tartós érzelmek irányítják, melyek többnyire megjelennek a magatartásukban is.

Az akarati életüket a hosszú távú célok megfogalmazása jellemzi, de törekvésük egyenletessége sok esetben kérdéses, épp a serdülőkor testi – hormonális – érzelmi vonatkozásai miatt.

A *felső tagozatos hittankönyvek* forrásvilága eltér az alsó tagozatos hittankönyvektől. A képek és a szövegek aránya megváltozik, a szövegek mennyiségének oldalára. A képek az alsó tagozatos hittankönyvekben inkább realiztikusabbak, játékosabbak, színesebbek, míg a felső tagozatos könyvekben több a jelszerű ábrázolás, több az infográfika, a térkép, a számítógépes grafika. Találunk azonban képzőművészeti reprodukciókat, rajzos

A felső tagozatos hittankönyvek forrásvilága eltér az alsó tagozatos hittankönyvektől. A képek és a szövegek aránya megváltozik, a szövegek mennyiségének oldalára. A képek az alsó tagozatos hittankönyvekben inkább realiztikusabbak, játékosabbak, színesebbek, míg a felső tagozatos könyvekben több a jelszerű ábrázolás, több az infográfika, a térkép, a számítógépes grafika. Találunk azonban képzőművészeti reprodukciókat, rajzos illusztrációkat, gondolat-térképeket is, melyek a korosztály fejlődéslélektani jellemzőihez illő adekvát kifejezési mód.

illusztrációkat, gondolat-térképeket is, melyek a korosztály fejlődéslélektani jellemzőihez illő adekvát kifejezési mód. A szövegek tekintetében kevéssé van jelen a bibliai történetek átirata, főleg az eredeti bibliai szövegeket találjuk. Ugyancsak majd minden leckében találunk fogalommagyarázatokat és ismeretközlő szövegeket, melyeket „tudományos” ismeretek közlésére szánunk a szerzők.

A képek értelmezésének lehetősége a felső tagozatos hittankönyvekben:

- A képek értelmezésének első szintje: a *preikonográfiai leírás*, melynek során az egyéni tapasztalatok és egyéni tudás segítségével képi adatokat fogalmazunk meg: külső formák, motívumvilág, a kép szerkezete, a kép központja, fény-árnyék, domináns képi vonalak, nonverbális jelek. Mindezt rövid, lényegre érintő módon. Fontosak a tanári kérdések, melyek ezt a folyamatot segítik, irányítják. Ebben a szakaszban még nem vonunk le következtetéseket, nem keressük az okokat.
- A második szint az *ikonográfiai leírás szintje*, melynek során egy másodlagos értelmezésre kerül sor. Keressük a kép jelentéstartományát. Tudatosan keressük a kép kontextusát. Elkezdődhet az első elemzési folyamat: szimbólumok, emblémák, rajz stb. vizsgálata. Ebben a szakaszban a kép mélyebb rétegeit, mélyebb értékűzenetét keressük.
- A harmadik szint az *ikonográfia interpretációs szintje*: a kép értelmének megfogalmazása. A perspektívák, a tárgyak, személyek elhelyezkedése – a kép, rajz kontextusának kifejtése, a nem látható tartalom megfogalmazása.

- A negyedik szinten a kép jelentéséből adódó *mélyebb üzenetet* tárjuk fel. Újabb szempontokat veszünk figyelembe, esetleg a bibliai szöveg összefüggésében, valláspedagógiai mondanivalóra, értéküzenetre koncentrálunk.¹¹
- A kép elemzésének folyamatirányításában a pedagógusnak kiemelkedő szerepe van.
- A tanulók figyelmének irányítása a hangsúlyos és kevésbé hangsúlyos elemekre, a kompozícióra: ritmus, harmónia, kontraszt, egyensúly.
- Csoportosítás, tagolás – a közelség és hasonlóság elve alapján történő képelemzés irányítása. A kép tagolása, a pedagógiai cél érdekében, a lényeges elemek csoportosítása.
- A térbeliség illúziójának felkeltése – a tér és távlat felfedeztetése – ennek jelentősége.
- A mozgás, mozgalmasság megláttatása – a térben elhelyezkedő tárgyak, személyek térbeli pozíciójának, a szereplők egymáshoz való viszonyának és ezek jelentésének felismertetése.¹²
- Szimmetria és aszimmetria felismertetése és jelentéstartalmának megfogalmaztatása.¹³

Szemléleti térkép-olvasás

- A felső tagozatos hittankönyvekben jóval több esetben találkozunk korabeli térkép-vázlatokkal, mint korábban.
- A térképről leolvasható jelek, szöveges információk elolvasása, térkép-jelek, szimbólumok, számok, színek értelmezése és megfogalmazása. Ehhez szükség van topográfiai ismeretekre.
- A korabeli térképen található nevek, he-

lyek, határok (természeti és politikai) magyarázata, illetve ennek a földrajzi helynek a mai helyszínével és térkép-változatával való összehasonlítása. A hasonlóságok, különbségek feltárására irányuló tanári kérdések fontosak.

- A földrajzi helyszín természeti, földrajzi sajátosságai a korabeli időben és ma.
- Az adott földrajzi területen élő korabeli és mai népesség kultúrájának, politikai helyzetének felidézése, összehasonlítása.
- A korabeli néptörvénykezési és életmódbeli, hitbeli sajátosságainak feltárása, magyarázata.
- A korabeli térkép-vázlat (körülírt térkép-jelek) jelentősége a bibliai szöveggel kontextusban.

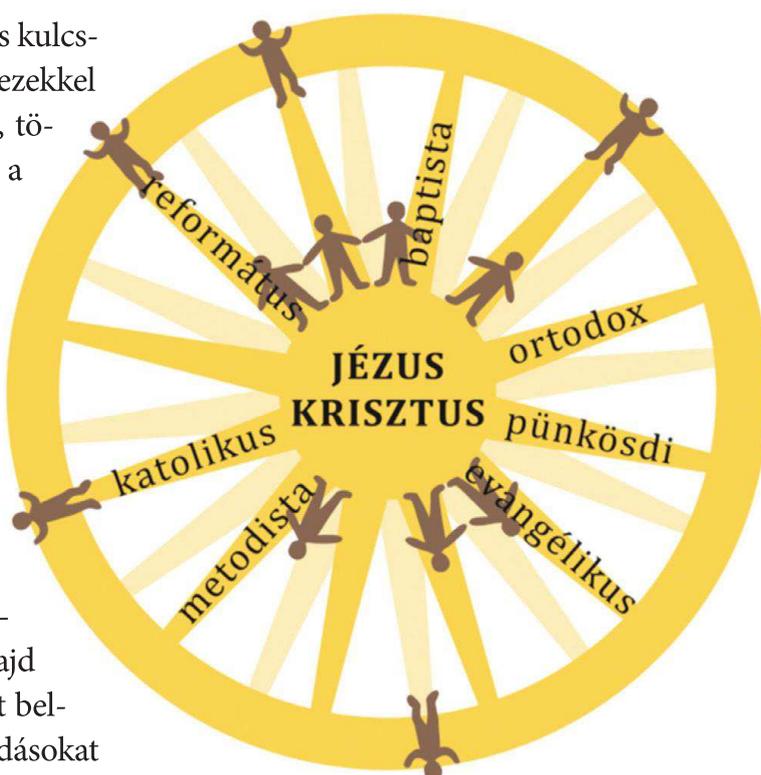
Az infógrafika szerepe a felső tagozatos hittankönyvekben

Egyszerű és érthető módon közvetíti az üzenetet, segíti a szöveges tartalom lényegi összefüggésének megértését. Feltárja és bemutatja az adatok közötti ok-okozati összefüggéseket. Kompakt módon mutat be adatok közötti változásokat, trendeket. Bonyolult adathalmazból könnyen átlátható és megérthető információt ad át.

A jó infógrafika jellemzői: Egyszerű, gyorsan átlátható. Pontos, informatív, hiteles. Kerek egészet alkot, van eleje, közepe és vége. Vizuális koncepciója harmonikus és egységes (betűk, formák, színek, elrendezés, kiemelés, csoportosítás).

A szövegelemzés általános szempontsora alkalmazható a felső tagozatos bibliai történetek, példázatok, zsoltárok, imák elemzésében. A szövegek elemzésénél a tanulók önállóságára építhetünk. Fontos segítség, ha többször elolvashatják a lecke szövegét,

majd aláhúzzhatják a számukra fontos kulcsszavakat. Ezek mellett érvelhetnek, ezekkel vitatkozhatnak. A szereplők jellege, törekvése az akciók sorának ismerete, a konfliktusok körültekintő értelmezése segítheti a tanulókat a történetek drámai vonatkozásának megértésében. A szövegek mélyebb értelmezését a metaforák, a szimbólumok „megfejtése” segítheti. Használhatnak magyarázatos Bibliát, az interneten a megfelelő oldalokról szerezhetnek információkat. A képek és a szövegek értéközenetét érdemes szintetizálniuk, majd a kettős információforrásból szerzett belső gondolatokat, érzéseket, beállítódásokat szabadon megfogalmazhatják. Ezekben az interpretációkban, prezentációkban jelenik meg az egyes tanulók hite, Isten-képe, ami a későbbiekben a pedagógiai munka további lehetőségét, célját adhatja.

Isten vonzásában. Hittan 7. tankönyv: Az ökumené jelentése és jelentősége infógrafika

¹ Vajda Barnabás: *Mire valók a tankönyves képi történelmi források?*, <http://katedra.sk/2013/09/04/varga-barnabas-mire-valok-a-tankonyves-kepi-tortenelmi-forrasok/> (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 26.)

² Bergendi Rita: *Műalkotások elemzése*, Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, http://aktivitas-tiszta.hu/elearning/Bergendi_Rita/Mualkotasok_elemzese.pdf (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 26.)

³ Bernáth Árpád – Orosz Magdolna – Radek Tünde – Rácz Gabriella – Tőkei Éva: *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*, Budapest, Bölcsész Konzorcium, 2006, 39.

⁴ Uo., 44.

⁵ Uo., 151.

⁶ Uo., 192.

⁷ Uo., 198.

⁸ Mirtse Márta: *Az ÉN felfedezése és képeskönyvek*, <http://www.tanuljunkegyutt.hu/cikkek/az-en-felfedezese-es-kepeskonyvek.html> (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 26.)

⁹ Kepes György: *A látás nyelve*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1979.

¹⁰ Bérczi Szaniszló: *Szimmetria Fesztivál Budapesten*, Budapest, Magyar Tudomány, 2004/1. 114.

¹¹ Molnár-Kovács Zsófia: *A női munka képi megjelenítése az Apáczai Kiadó 8. osztályos történelemtankönyveiben (1999-2009)*, in Kéri Katalin (szerk.): *Társadalmi nem és oktatás*, Konferenciakötet, <http://mek.oszk.hu/09600/09689/html/molnarkovacszoafia.htm> (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 26.)

¹² Bubik Veronika (szerk.): *Vizualizáció a tudománykommunikációban*, Budapest, ELTE, 2013, http://elte.prompt.hu/sites/default/files/tananyagok/VizualizacioATudomanykommunikacioban/vizualizacio_a_tudomanykommunikacioban.pdf (Utolsó letöltés: 2017. szeptember 26.)

¹³ Uo. 43.

DR. SZÁSZI ANDREA

MODERN TEOLÓGIAI VÁLASZKERESÉS A HITTANOKTATÁS NÉHÁNY KÉRDÉSÉRE

A katechézis, a hittanoktatás során az ember találkozik Istennel, a Szentírással, a hit igazságaival. Ezek azonban kézzel megfoghatatlan dolgok, melyeket a hittanoktatás mégis részben kézzel foghatóvá akar tenni, át akar adni, amikor a tanítványi lét megélésében kívánja a diákokat segíteni. Hogyan érthető ez teológiailag? Mi lehet a teológiai háttér, mely napjainkban a katechézis mögött állhat? Nem egyszerű a kérdés, és a válaszok megtalálása sem könnyű, hiszen a teológiai irányzatok általában nem beszélnek külön és sokat a katechézis kérdéséről. Ennek az okai közé sorolható az is, hogy a magyar protestáns teológiában ma nincs egyetlen irányzat, mely központinak nevezhető. Miért? A teológiatörténet egyik tanúságtétele, hogy a teológia mindig az adott kor gondolkodásmódjára reagál. Napjaink gondolkodásmódja azonban nem központosítható egyetlen kulcsfogalom köré, sokkal inkább jellemző a sokrétűség és sokszínűség. Az egyetlen, központi irány helyett inkább jellemző a 20. századi nagy teológusok (Barth, Tillich, Ebeling, Moltmann) gondolatainak tovább élése, ill. egymás mellett

élése a 20. századi katechetikai segédletek íróinak teológiai gondolkodásában is.¹

Az alábbiakban azt vizsgálom meg, hogy a fent említett teológusok gondolatai hogyan és milyen módon hathatnak napjaink katechézisének gondolati háttérére. A válaszkeresésben kiindulópontunk Karl Barth által kiemelt két gondolat lehet: Isten Igéjének központi szerepe, valamint az emberi élet és a Biblia üzenete közötti feszültség.² Egyházi dogmatika c. írásában Barth kifejti, hogy a keresztyén hitnek és a keresztyén teológiának a forrása nem lehet más, mint Isten Igéje, mellyel mindenképpen egyet kell értenünk. A reformáció, és nagy reformátorunk, Kálvin óta ez elfogadott alapelv a református teológiában.³ Barth szerint azonban Isten Igéje és az emberi élet között feszültség van, melyet a dialektika teológia úgy értelmez, hogy Isten az emberhez elsősorban a Szentírás alapján szól, aminek megértése az emberi egzisztencia számára nem egyszerű. Úgy véli, hogy az emberben alapvetően nincs kapcsolódási pont Istenhez, ezt a Szentlélek által maga Isten hívja életre. Emiatt Istent megismerni csakis Isten kegyelme által lehetséges. Ugyanúgy, mint

ahogyan hitben rejlő paradoxonokat is csak Isten ajándéka által érthetjük meg, pl. azt, hogy Isten szent és kegyelmes, ugyanakkor távoli és mégis közel van hozzánk. Ebből fakad az a gondolat, hogy Isten, és a hit megértése, valamint a hit megélése paradoxon, melyeket megérteni és megélni, valamint róluk beszélni csak dialektikus nyelvezettel lehetséges.⁴ Teológiailag nézve egyet kell értenünk Barth-tal, hiszen hitünk alapja és vezérfonala, a Szentírás is arról tesz bizonyosságot, hogy Istent megismerni csak hit által lehetséges, mely valóban Isten kegyelmes ajándéka az ember számára. Szintén igaznak tarthatjuk azt is, hogy hitünk és a Szentírás tele van paradoxonokkal. Mivel azonban a dialektika teológia Isten felől közelít az emberhez, ezért Barth nem sokat beszél az ember – ember közötti hitre nevelésről. Teológiája egyértelműen el akar határolódni a szubjektív – antropológiai megalapozástól, és a liberalizmus általa emberközpontúnak bélyegzett teológiájától. Véleménye szerint Isten tökéletes módon jelentette ki önmagát, mindenféle emberi segítség nélkül – így nem is gondolkodik azon, hogy a hitre jutásban, hitre nevelésben, tanítványi lét megélésében bármilyen emberi segítségre lenne szükség.⁵ Ezért tehát nem vizsgálja azt a kérdést sem, hogy a dialektikus beszédmód nem lineáris és egyértelmű kifejezési forma, aminek használata a hittanoktatásban komoly nehézségeket okozhat elsősorban a kisiskolások számára. Ebben az egységben nem célunk a gyermekek tipikus életkori sajátosságainak a fejtegetése, annyit azonban érdemes megemlíteni, hogy serdülőkor előtt, illetve a serdülőkor elején még elsősorban lineáris gondolkodásmód jellemzi a gyermekeket. A komplexebb látásmódra,

A katechézisben pedig az emberi megértést is megcélazzuk, a ránk bízott gyermekek, fiatalok hitben való fejlődését (és hittel kapcsolatos megértésüket is) elő kívánjuk segíteni, mely a Tillich által fölvetett közvetítő szolgálatot igényli. A hittanoktatásban megjelenő közvetítő szolgálat pedig nem más, mint a Szentírásba való bevezetés, Isten ismeretére való segítség, a hitben élés, a tanítványság megélésének segítése az adott kor körülményei között, az adott kultúra nyelvén.

illetve komplex megértésre csak később lesznek képesek.

Arról azonban beszél Barth, hogy a dialektikus gondolkodásmód azt is jelenti, hogy Istenről egy állandóan mozgásban lévő, töredékes gondolkodásmód alapján szólhatunk. Ez pedig nem más, mint a humanitás lehetősége, melyben meg kell találnunk azt az utat, ahogyan az emberhez Istenről szólhatunk.⁶ Sőt, azt is elfogadja, hogy az ítélet alatt meghajló ember részben alkalmassá válhat arra, hogy megismerje Istent, és a hívő élet „példázatává” (példává) váljon mások számára.⁷ Arról is nyilatkozik, hogy Isten kijelentéséről lehet benyomásokat szerezni, és valamilyen módon felfogni, közvetíteni azokat. Isten megszólalt, kijelentette önmagát, és ezért lehetséges ismereteket szerezni, illetve beszélni róla – mely beszédet azonban mindig a kijelentéshez kell mérni.⁸

A kérdés azonban továbbra is jelen van: hogyan lehet Istenről beszélni, miközben jelen van a feszültség Isten és az emberi egzisztencia között?

Abszolút nem barthiánus alapokon, de az emberi módon való beszéd megjelent és jelentős szerepet kapott Paul Tillich rendszer teológiájában. Ez a teológia alapvetően arra épül, ami a szerző saját vallástétele is: az egyháznak és a teológiának közvetítenie kell

az örök alap, a Szentírás és adott történelmi helyzet követelményei között. A teológia feladata a közvetítő szolgálat Isten és az emberi megértés között.⁹ A katechézisben pedig az emberi megértést is megcélazzuk, a ránk bízott gyermekek, fiatalok hitben való fejlődését (és hittel kapcsolatos megértésüket is) elő kívánjuk segíteni, mely a Tillich által fölvetett közvetítő szolgálatot igényli. A hit-tanoktatásban megjelenő közvetítő szolgálat pedig nem más, mint a Szentírásba való bevezetés, Isten ismeretére való segítség, a hitben élés, a tanítványság megélésének segítése az adott kor körülményei között, az adott kultúra nyelvén. Mindez a közvetítés Tillich szerint a korreláció módszerével történhet meg.¹⁰ E módszer alatt olyan párbeszédet ért az emberi kultúra és a keresztyén

hit között, ahol a létkérdéseket az emberi kultúra veti fel. A teológia pedig ezután formálja meg a válaszokat a kérdésekre, és hozza kapcsolatba az evangéliumot a modern kultúrával. Az evangéliumnak a kultúrához kell szólnia, de ezt csak úgy tudja megtenni, ha olyan aktuális kérdésekről beszél, melyek a kultúra számára létkérdések.¹¹ De nemcsak a kultúra, hanem az egyén is kérdéseket tesz föl a saját létezésével kapcsolatban.¹² Isten válaszol az egyén kérdéseire, mely válaszok hatására az ember kérdez.¹³ A korreláció elvének útja, hogy a rendszeres teológia az emberi szituációról elemzést készít, melyből kiemelkednek a létkérdések. Ezekre az egzisztenciális kérdésekre ad választ a kijelentés üzenete, mely a keresztyén üzenet szimbólumai által válik érthetővé.¹⁴

1. helyezett – Tóth Zelma (6. o.), Baár-Madas Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium, Budapest

Bár magát a korreláció elvét nem Tillich alkalmazza először, gondolatrendszerének új vonásaként hangsúlyozza, hogy a kijelentés üzenete mindig tekintettel van az emberi szituációra – azaz szituációtól függően lehet az üzenetet érteni. Éppen emiatt, az elv alkalmazásakor Tillich tekintettel van az ember személyiségére is. Ez a gondolat-sor segít a hittanoktatás feladatának végig-gondolásában. Isten maga ugyanaz, a kijelentés is ugyanaz az évezredek, évszázadok folyamán, de a kijelentés sokrétű üzenetet hordoz magában az adott kultúrának, illetve egyén létkérdéseinek megfelelően. A teológiának nem feladata az adott szituációnak, illetve a létkérdéseknek, egyéni élethelyzeteknek a feltárása, mégis a közvetítő feladatának betöltéséhez ezekre szüksége van. Segítséget ebben segédtudományoktól, mint a pszichológiától, illetve a tanuló felé való közvetítő jelleg betöltéséhez a pedagógiától és pedagógiai pszichológiától kaphat.¹⁵ Tillich fölismerte a tényt, hogy a kijelentés üzenetének megfogalmazása mindig az adott kor nyelvezetén kell, hogy megszólaljon. A válasz ugyanaz, minden nemzedék számára, az ember létkérdéseire, bűnös (elidegenedett) voltára a válasz nem más, mint maga Krisztus, azonban

Isten maga ugyanaz, a kijelentés is ugyanaz az évezredek, évszázadok folyamán, de a kijelentés sokrétű üzenetet hordoz magában az adott kultúrának, illetve egyén létkérdéseinek megfelelően. A teológiának nem feladata az adott szituációnak, illetve a létkérdéseknek, egyéni élethelyzeteknek a feltárása, mégis a közvetítő feladatának betöltéséhez ezekre szüksége van. Segítséget ebben segédtudományoktól, mint a pszichológiától, illetve a tanuló felé való közvetítő jelleg betöltéséhez a pedagógiától és pedagógiai pszichológiától kaphat.

ez a válasz mindig más formában jelenik meg. És szükséges is, hogy másként hangozzon el, hiszen a nemzedékek és a kultúrák változnak, és az ember csak úgy tudja fölfogni a választ létkérdéseire, amilyen formában ő maga föltette a kérdését, saját kultúrája, saját gondolkodásmódja alapján, saját nyelvezetében.¹⁶

Ez vezet át bennünket Ebeling teológiájának egyik alapgondolatához: a hit nyelvi kifejezhetőségéhez. Arról, hogyan is lehet beszélni a Kijelentésről – Gerhard Ebeling hermeneutikája adhat útmutatást. A szerző tud a hit nyelvi kifejezhetőségről, de azzal is tisztában van, hogy az Isten kegyelme nélkül pusztán emberi beszéd marad. Ugyanakkor a hermeneutikát javasolja, mint lehetőséget arra, hogy minél mélyebbre hatoljunk a hit mélységeibe és megértésre jussunk, melyet Isten kegyelme áldhat meg és teheti élő hitté a tanítványokban.¹⁷ Sőt, nemcsak azt mondja, hogy a hit kifejezhető, hanem arról is szól, hogy azt ki is kell fejezni. Bár Ebeling elsősorban az igehirdetésről beszél, de a hittanoktatásra is igaz az a gondolata, melyet Bonhoefferrel együtt oszt: Istenről evilági módon kell beszélni, hiszen mi emberek evilági emberek vagyunk.¹⁸ Az evilágiság gondolatához tartozik az is, hogy a kor kihívásaival szemben, azokra reagálva jelenjen meg az evangélium, hiszen csak így válik érthetővé az adott kor számára.¹⁹

Mit is jelenthetnek mindezek a hittanoktatásra vonatkoztatva? Tillich felfogásából, a teológia közvetítő jellegéből kiindulva a hittanoktatásban gyermekek és fiatalok kerülnek Isten kijelentésével, a Szentírással kapcsolatba, melynek megértéséhez közvetítőre van szükségük. A Szentírás ugyanis nem a mai ember fogalmazásmódja, fogal-

mai, és nem is a gyermekek alapvető felfogóképessége alapján íródott. A megértéshez közvetítőre van szükségük, akik/amik általuk érthető formába öntik mindazokat a válaszokat, melyeket Isten ad élethelyzetükre, kérdéseikre. Ilyen közvetítő maga a hittanoktató is, akinek éppen ezért jól kell ismernie magát a Szentírást, körülményeit, de a diákok élethelyzetét, tipikus és egyéni sajátosságait is. Tárgyi értelemben pedig ilyen közvetítő lehet pl. a hittankönyv, mely utat épít a gyermek életvalósága, felfogóképessége és Isten hozzá szóló üzenete között. Ugyanakkor csak akkor töltheti be közvetítő funkcióját, ha fogalmazásmódjában napjaink gyermekeit szólítja meg és így teszi a hitet kifejezhetővé számukra. Itt is hangsú-

Mit is jelenthetnek mindezek a hittanoktatásra vonatkoztatva? Tillich felfogásából, a teológia közvetítő jellegéből kiindulva a hittanoktatásban gyermekek és fiatalok kerülnek Isten kijelentésével, a Szentírással kapcsolatba, melynek megértéséhez közvetítőre van szükségük. A Szentírás ugyanis nem a mai ember fogalmazásmódja, fogalmai, és nem is a gyermekek alapvető felfogóképessége alapján íródott. A megértéshez közvetítőre van szükségük, akik/amik általuk érthető formába öntik mindazokat a válaszokat, melyeket Isten ad élethelyzetükre, kérdéseikre.

lyoznunk kell azonban, hogy bár a hit kifejezhető nyelvileg (akár verbalitás, akár non-verbális, illetve képi módon), de hitre jutni csakis Isten kegyelme és ajándéka által lehetséges.

¹ Jelen tanulmány a 2010-ben, DRHE-n készült és megvédett PhD dolgozat alapján készült. A teljes disszertáció elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/.../Dolgozat-Szászi%20Andrea-t.pdf?...5...y>

² Friedrich Wilhelm Kantzenbach: *Teológiai irányzatok, Gondolkodók, iskolák, hatások Schleiermachtetől Moltmannig*, Budapest, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1996, 175.

³ Kálvin maga beszél arról a kijelentésről szóló teológiai megalapozás során, hogy a megváltó Isten megismerése Krisztusban, a Biblián keresztül lehetséges.

⁴ Kantzenbach: *Teológiai irányzatok*, 175.

⁵ Alister E. McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába*, Budapest, Osiris Kiadó, 1995, 127.

⁶ Kantzenbach: *Teológiai irányzatok*, 177 – 178.

⁷ Uo., 182.

⁸ Uo., 195.

⁹ Uo., 265, 268.

¹⁰ Paul Tillich: *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996, 63 – 67.

¹¹ McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába*, 101.

¹² Tillich: *Rendszeres teológia*, 27. A módszer a válaszokat nem a kérdésekből vezeti le, hanem a szituációból adódó kérdéseket összekapcsolja az üzenetből adódó válaszokkal. Isten válasza kerül itt összekapcsolásra az emberi létből fakadó kérdésekre.

¹³ Uo., 64.

¹⁴ McGrath: *Bevezetés a keresztény teológiába*, 127. A szimbólumokat Tillich úgy érti, mint képeket, analógiákat, melyek segítségével beszélhetünk Istenről és a hit dolgairól.

¹⁵ Tillich: *Rendszeres teológia*, 66. Tillich beszél arról rendszeres teológiájában, hogy az emberi szituáció elemzésére a korreláció módszere azokat az anyagokat használja föl, amelyeket az emberi önértelmezés során a kultúra létrehoz. Ő beszél a filozófia, költészet, szociológia, pszichológia területeiről is – jelenleg a korreláció katechézisben való megnyilvánulása során a két legfontosabbra, a pedagógiára és a pedagógiai – pszichológiára utalhatunk.

¹⁶ Tillich: *Rendszeres teológia*, 250.

¹⁷ Kantzenbach: *Teológiai irányzatok*, 280, 284, 286. Ebeling gondolkodásmódjának középpontjában az igehirdetés áll, a katechézisről ő sem beszél.

¹⁸ Gerhard Ebeling: *Das Wesen des christlichen Glaubens I.* 338, 379. Idézi: Kantzenbach: *Teológiai irányzatok*, 287 – 288.

¹⁹ Vályi Nagy Ervin: *Nyugati teológiai irányzatok századunkban*, Budapest, Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1984, 118.

ZIMÁNYI NOÉMI

KREATÍV MÓDSZERTANI LEHETŐSÉGEK A FELSŐS KOROSZTÁLY IMÁDSÁGRA NEVELÉSÉHEZ

BEVEZETÉS¹

„Fontos nektek, hogy imádkozni tanítsátok a hittanosaitokat? Milyen módszereket alkalmaztok? Hogyan neveltek imádságra?” Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket teszek fel időnként hittanoktatóknak, válástanároknak, lelkipásztoroknak. Az így kapott válaszokból két fontos következtést vontam le.

Az egyik az, hogy mindenki kivétel nélkül fontosnak tartja az imádságra nevelést. A másik pedig, hogy bár összességében a hittanoktatók többféle módszert ismernek, de egyenként általában mindenki csak 1-2-3 módszert alkalmaz. Ezzel függ össze az is, hogy hiányzik az egész oktatási időszakot átfogó átgondolt, tudatosan felépített tervezés. Az imádságra nevelés kapcsán általában nem gondolkodunk rendszerben.

Az alábbi dolgozat egy olyan szemléletet ismerteti, amelyben az imádságra nevelés rendszerben, fokozatos lépésekben, különféle módszerekkel történik. Ezek a módszerek (ötletek) a bibliai alapokra épülnek és összhangban vannak a hittanosok korosztályi jellemzőivel, valamint az MRE hit-

és erkölcsstan kerettantervével.² Az ötletek többségét a gyakorlatban is kipróbáltam.

I. IMÁDSÁG A SZENTÍRÁSBAN

Az imádságra nevelésben is, mint mindenben, számunkra a Szentírás a zsinórmérték. A Sola Scriptura reformátori elvének alkalmazásaként az imádságra neveléssel kapcsolatos vizsgálódásainkat a bibliai és teológiai alapokkal kell kezdenünk.

A Szentírásban számtalan imádságot és imaformát találunk. Azokat a jellemzőket tartom fontosnak átgondolni, amelyek az imádságra nevelés szempontjából relevánsak. Ezek azok a jellemzők, amelyeket alapvető kiindulópontként használhatunk a hittanoktatás során a megfelelő kreatív módszerek kiválasztásához vagy kidolgozásához.

Az alábbiakban formai és tartalmi jellemzőkről adok rövid áttekintést. A felsorolás egyik részét alkotják azok a jellemzők, amelyek valamennyi, tehát a hittanórai imádságra is jellemzők lehetnek, a másik felét pedig azok, amelyek ugyan a bibliai korhoz kötöttek, de a mai kor imádságait is jellemezhetik.

1. Az imádság jellemzői

a) Az imádság párbeszéd jellege

A Biblia tanúsága szerint az ima olyan beszéd,³ amely nem Istenről, hanem Istenhez szól. Így mindig dialógus jellegű. Ezt a dialógust Isten kezdeményezte és kezdeményezi ma is. Mindig Ő az, Aki előbb szólt (Zsid 1,1), és előbb cselekedett. Erre a megelőző megszólításra adott válasz egyik formája⁴ az imádság. Ez lényegénél fogva tehát mindig reflektív. Soha sem légtüres térben hangzik el, mindig a szent Isten jelenlétében és erőterében történik.

A párbeszéd jellegből adódik, hogy az imádságban a benne résztvevők viszonya is kifejezésre jut. Amit Istennek mond az ember, és ahogyan azt megfogalmazza, az árulkodik a Vele való kapcsolatáról. A megszólítás nem csak formális része az imádságnak, hanem visszautal az Istennel való kapcsolat meghatározó élményeire, tapasztalataira.⁵ Az imádkozó ember számtalan névvel illeti Istent. Dávid például azt mondja: „Istenem, kösziklám... Pajzsom, hatalmas szabadítóm és fellegváram, menedékem és szabadítóm!” (2Sám 22,2) Ebben a megszólításban benne van a Saultól való megmenekülés története (2Sám 22,1), benne van az Istennel való kapcsolat személyessége, az összetartozás és a jövőbeni kapcsolat iránti bizalom.

Jézus így szólítja meg Istent: „Mi Atyánk”. Ez az elnevezés az Iránta való⁶ bizalom egy szoros kötelékre utal. Ez a szülő-gyermek közötti szeretetkapcsolat. Az újszövetségi gyülekezet Lélek által szólítja meg az Atyát, és úgy nevezi, ahogyan Jézus: „Abbá, Atyám!” (Róm 8,15).

A Biblia tanúsága szerint az ima olyan beszéd, amely nem Istenről, hanem Istenhez szól. Így mindig dialógus jellegű. Ezt a dialógust Isten kezdeményezte és kezdeményezi ma is. Mindig Ő az, Aki előbb szólt (Zsid 1,1), és előbb cselekedett.

b) Az imádság szüntelen való jellege

Az imádság kezdetektől fogva nemcsak a kultuszhoz, az ünnepekhez, a rendkívüli időkhöz és alkalmakhoz, hanem a mindennapok gyakorlatához is hozzátartozott (2Kir 20,2; Lk 17,15). Fontos döntések előtt vagy nehéz élethelyzetben természetes volt, hogy a hívő ember megszólította az Urat, tanácsát, vezetését és erejét kérte segítségül (1Sám 8,6; 1Sám 15,31; Bír 16,28; Neh 1,4). Az evangéliumok úgy mutatják be Jézust, mint Akinek cselekedetei kiindulópontjában szüntelenül ott van az imádság (Lk 3,21; 6,12; 9,18; 9,28; 22,41–44; 23,34–46). Az ötezer ember megvendéglése előtt „... feltekintett az égre...” (Mt 14,19). Élete legnehezebb helyzetében, áldozati halálára készülve is arcra borult, és imádkozott (Mt 26,39). Kálvin János⁷ szerint Pál apostol azért parancsolja azt, hogy minden órában, minden helyzetben „szüntelen imádkozzatok” (1Thesz 5,17), mert Isten jótéteményei is szüntelenül áradnak az emberre. Azt is hozzáteszi, hogy ez a szüntelen való imádkozás nem a közös egyházi imádságra, hanem „kinek-kinek az egyéni és magános imádkozására vonatkozik.”⁸ Az imádság folytonosságában az Istennel való szakadatlan kapcsolatot tükröződik vissza.

c) Az imádság nem helyhez kötött jellege

Az ószövetségi ember is tudta, hogy Istent nemcsak a kultusz helyén, hanem bárhol meg lehet szólítani.⁹ A babiloni fogság idején, a jeruzsálemi templomtól távol

Dániel ugyanúgy folytatta imagyakorlatát (Dán 6,11), mint a hazájában.¹⁰ Az Újszövetségben számos példát olvasunk arra, hogy Jézus a szabadban imádkozott (Mk 1,35; Mt 26,36). Amikor az imádkozásról tanított, akkor a belső szoba¹¹ metaforáját alkalmazta. Nem egy helyről, hanem egy állapotról szólt, amely az imádkozó személyéhez kötött, akinek lehetősége van arra, hogy bárhol találkozzon Istennel.¹² Az imádság jellemzője ugyanaz, mint az imádás: „lélekben és igazságban” (Jn 4,24). Kálvin éles szavakkal bírálja azt a nézetet, miszerint a hely szentsége által szentebbé válhatna az imádság, mintha „Isten füle közelebb”¹³ hajlana az emberhez a templomban. Mert nem a hely szentsége teszi szentté az imádságot. A „szív belsejének a megindulása, amely a szíveket vizsgáló Isten előtt árad ki és nyilvánul meg.”¹⁴ A szív válik ily módon templommá.

Mert nem a hely szentsége teszi szentté az imádságot. A „szív belsejének a megindulása, amely a szíveket vizsgáló Isten előtt árad ki és nyilvánul meg.” A szív válik ily módon templommá.

d) Az imádságra jellemző tartalmi gazdagság

Maga a héber imádság szó az Ótestamentumban (‘pll’ hitpaél alakban)¹⁵ közbenjárást jelent. A jog nyelvéből átvett kifejezés arra utal, hogy az imádkozás során valaki a saját vagy egy másik ember „peres ügyét” képviseli Isten előtt.

A Bibliában azonban az imádságnak ennél sokszínűbb a jelentése. Kálvin szerint alapvetően két imádságtípus létezik: a könyörgés és a hálaadás.¹⁶ A következőkben felsorolandó öt imádságtípust két fő cso-

portra oszthatjuk. A közbenjárás mások érdekében elmondott kérés, a bűnvalló ima bűnbocsánat kérése. A dicsőítés pedig magasztaló hálaadás. Az alábbiakban olyan imádság típusokat említek, amelyek a hit- és erkölcsstan kerettanterv szerint szerepelnek az általános iskolai tananyagban.

Kérő ima:

A kérő imádság az Ószövetségben alapvetően nem egy tárgyra vagy vágyott esemény elérésére vonatkozik, hanem egy bajban lévő ember segélykiáltása abban az élethelyzetben, amelyben önmagán nem tud segíteni. A kérő imádságokhoz alapvetően a kétségbeesés, félelem, szomorúság, kiszolgáltatottság érzése párosul. A szükséghelyzetben lévő ember Istenhez kiált (Zsolt 3; Zsolt 130,1 Jer 17,14), a szabadítását kéri, kiönti a lelkét, elmondja a nyomorúságát Istennek (Zsolt 142,3).

Az Újszövetségben a kérés értelmezése bővül, többnyire az Isten országa ügyével áll összefüggésben. Amikor Jézus ezt mondja a tanítványainak: „...bármit kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek” (Jn 15,16), akkor a hitben való gyümölcstermésről, és a hitben való megmaradásról beszélt. A kérés mai értelmezése során fontos azt tekintetbe venni, hogy Jézusnak az a tanítása, hogy „Kérjétek, és adatik nektek...” (Mt 7,7) nem az anyagi javak összefüggésében hangzik el. Az Úri imádságban a mindennapi kenyér kérése sem a meggazdagodás irányába mutat, hanem az életben maradáshoz szükséges napi mennyiségre. A Miatyánk további kérései Isten akaratának megvalósulásával állnak összefüggésben.

A kéréseink tekintetében tehát az alapvető hozzáállás ez: „...ne az én akaratom le-

gyen meg, hanem a tied.” (Lk 22,42) Ez nem más, mint az Isten iránti bizalom és alázat legmesszemenőbb kifejeződése. Az imádságot lezáró ámen szó jelentésében is egy kérést fogalmaz meg: Úgy legyen!

Hálaima:

A hálaima az Istentől kapott javakért elmondott köszönet. A hálaadó ember az Ószövetségben magasztalja, dicséri, áldja Istent, ujjong Neki, és örömeiben énekel (Zsolt 13,6). A kifejezések széles palettájával utal az őt eltöltő alapérzésekre: az öröme, elégedettség. Az Újszövetségben olyannyira fontossá válik ez a forma, hogy a gyülekezet imádságát a hálaimádság határozza meg leginkább (Kol 1,12).¹⁷

Dicsőítő ima:

Az Istent dicsőítő vagy magasztaló imádság rácsodálkozás a Teremtő alkotásaira (Zsolt 139,14), Isten szabadítására (Zsolt 119, 81), vagy Isten törvényére való válasz (Zsolt 119,18), dicsőítés (Róm 11,33). Elismerése Isten Ūr-voltának. Az Újszövetségben Mária dicsőítő énekkel magasztalja az Urat (Lk 1,46–56). Jézus az Ūri imádságot dicsőítéssel zárja.

Bűnvalló ima:

A bűnvalló ima a Szentírásban Isten törvényével van kapcsolatban. Az ember felismeri, hogy vétett a szövetség törvénye ellen, így maga a szövetség Ura ellene. Ehhez a bűnbánat, a szomorúság érzése párosul, és egyúttal a reménység is, hogy Isten megbocsát, ha kéri Őt az ember. Jézus az Ūri imádságban a bűnbánat következményeiről is beszél: akinek megbocsátott Isten, az maga is megbocsát másoknak. Az Istennel

való kapcsolatot állítja helyre a bűnbocsánat, és ennek az ember-ember közötti szinten is meg kell mutatkoznia.

Közbenjáró ima:

A közbenjárás alapvetően akkor szükséges, ha a segítségre szoruló nincsen abban a helyzetben, hogy maga folyamodjon segítségért. Az Ószövetségben legtöbbször papok és próféták végezték az Isten és ember közötti közbenjárás szolgálatát, de számtalan olyan esetről is olvasunk, amikor nem az említett felkent tisztségek viselői jártak közben. (Ábrahám, Eszter stb.) A közbenjáró imádság tartalmát tekintve igen sokrétű volt, vonatkozott gyógyulásra (1Kir 13,6), gyermekáldásra (1Móz 25,21), halálos veszély elkerülésére (2Sám 12,16), de a legfontosabb mégis a bűnbocsánatért és a büntetés elkerüléséért való közbenjárás¹⁸ (2Móz 32,11–14). Jézus is imádkozott ebben az értelemben az övéiért. Gyakorlata az Ószövetséghez képest abban mutatott többet, hogy Ő az ellenségeiért is imádkozott (Lk 23,34), és tanítványainak is ezt tanította.

A bibliai és a mai imádságokban ezek a típusok nem elkülönítetten, hanem többnyire egymás mellett, egymással váltakozva vannak jelen.

e) Kifejező testtartás¹⁹

A Szentírás többféle imádkozó testtartást is megnevez. Ahogyan a megszólításokban is, úgy ezek mindegyikében is az Istenhez való viszony jut kifejezésre. Ezen testtartások közös jellemzője, hogy alapvetően az Istennel szembeni alázatra utalnak.

Testtartások, amelyeket említ a Biblia:

- állva (1Kir 8,22; 1Sám 1,26, Jer 8,20),
- térden állva (1Kir 8,54; Dán 6,11),

- földre borulva (Zsolt 95,6),
- kezet kitarva, kéz az ég felé fordítva (2Móz 9,29; 1Kir 8,22),
- kéz a szenthely felé fordítva (Zsolt 28,2; 134,2),
- mellét verve (Lk 18,13),
- Isten felé fordulva.²⁰

A felvett testtartás az Istenhez való viszony kifejezése mellett az imádkozó lelkiállapotáról is árulkodik. Az ember sokszor így fejezi ki azokat a gondolatokat vagy érzéseket, amelyeket szavakkal képtelen.

f) Tárgyak használata

Az áldozatok bemutatása során „alkalmazott” áldozati tárgyak mellett a bálványimádás mindig leselkedő veszélye miatt az Ószövetségben nagyon kevés olyan tárgyat találunk, amely az egyéni imádkozáshoz kapcsolódnak. Az egyéni imádkozáshoz kapcsolódva megemlíti az Ószövetség az imaszíjakat (tefillin). Isten megparancsolta, hogy maradjanak népe szívében az igéi. Jelként rögzítse népe ezeket az igéket a karjára és a homlokára. (5Móz 6,8) Így váltak a férfiak naponkénti reggeli imádkozását kísérő tárgygyá az imaszíjak, amelyek egy-egy négyszögletű dobozkat rögzítettek. Ezek a dobozokban a mózesi törvény négy szakaszának pergamenre írt másolatát helyezték el (2Móz 13,1–10; 2Móz 13,11–17; 5Móz 11,13–22; 5Móz 6,4–10). A bal karra tekert imaszíjat a szív felé fordították. Az imaszíjnak emlékeztető funkciója volt. Emlékeztetett arra, hogy az Egy Istent szólítja meg az ember az imában. Azt az Istent, Aki megszabadította Egyiptomból a népét. Kegyelmes és jót cselekszik az emberrel, Akinek cserébe hűséggel tartozik, és mindent a fiaikkal is meg kell ismertetni. Jézus

A felvett testtartás az Istenhez való viszony kifejezése mellett az imádkozó lelkiállapotáról is árulkodik. Az ember sokszor így fejezi ki azokat a gondolatokat vagy érzéseket, amelyeket szavakkal képtelen.

a farizeusok szemére vetette, hogy a szíjakat megfosztották eredeti funkciójuktól, és nem emlékeztetőként használták, hanem magamutogatásra. Ezért szélesítették meg azokat (Mt 23,5). Az első gyülekezet már nem használta ezt az imaeszközt.²¹

g) Hangos

A Biblia tanúságtétele szerint alapvetően hangosan imádkoztak, olyannyira, hogy a néma imádság feltűnő volt. (1Sám 1,12kk.)²² Jézus a Gecsemáné-kertben hangosan imádkozott (Lk 22,42), a kereszten kiáltott az Atyához (Lk 23,46). Amikor Institutiojában Kálvin a hangos imádság mellett szól, a teológiai érvelését megelőzi a gyakorlati. Az imádság fennhangon való gyakorlásának az a célja, hogy az elmét lekötve tartsa, fegyelmelje az ember gondolatait, megvédje attól, hogy azok elkalandozzanak. Majd hozzáteszi, hogy mint minden testrészt, az emberi nyelv is arra teremtett, hogy Isten dicsőségét szolgálja.²³ A hangosan mondott imádság szempontjából szerinte az a fontos, hogy a „lélek érzéseit”²⁴ kísérje, és azok szolgálataiban álljon.

1.2. Imádságra nevelés a Szentírásban

A fentiekben az imádsággal kapcsolatos jellemzőkről volt szó. Ezek a jellemzők a Szentírásban a felnőtt korú hívő ember imádságára vonatkoznak. A Bibliában nem találunk közvetlen útmutatást arra, hogy hogyan és mit imádkoztak a gyermekek, nem találunk

gyermekimákat. Talán erre egyetlen kivétel Sámuel imádsága, beszélgetése²⁵ Istennel a sílói szentélyben (1Sám 3). Arra sem találunk konkrét útmutatást, vagy leírást, hogy hogyan történjen a fiatalok generációjának, a gyerekeknek az imádságra nevelése. Ennek a hiányosságnak az oka többek között az, hogy a Biblia korában az imádságra nevelés elsődlegesen a családi vallásos nevelésen belül valósult meg, és mint ilyen, a mindennapi élet része volt. Az imádság alapvetően hozzátartozott a családok és Isten egész népének az életéhez. Arra szólította fel Isten a népét, hogy tanítsa utódait Isten Igéjére élete minden helyzetében. (5Móz 6,4–7)

Azt az ismeretet, amelyet a Heidelbergi Káté az igaz hit első jellemzőjeként a 21. kérdés-feleletben megnevez, a bibliai kor gyermekei a szülői példaadást látva sajátították el. A hívő zsidó férfi (apa, nagypapa, nagybácsi, rokon) naponta háromszor imádkozott. Így élték a gyerekek elé a hitüket a családtagok. A hit gyakorlásának részét képezték az ünnepek, amelyek során Isten tetteiről, gondviseléséről emlékeztek meg. Ezen ünnepek alkalmával liturgikus imádságok hangzottak el, amelyek leggyakrabban kötött szövegűek voltak, ezen liturgiai imádságokat részben tartalmazza a Zsoltárok könyve. Így bepillantást nyújtanak a korabeli zsidóság imáéletébe. A zsoltárok felirata segít az adott imádság tartalmát egy-egy ünnephez vagy élethelyzethez kapcsolni.²⁶

... a Biblia korában az imádságra nevelés elsődlegesen a családi vallásos nevelésen belül valósult meg, és mint ilyen, a mindennapi élet része volt. Az imádság alapvetően hozzátartozott a családok és Isten egész népének az életéhez. Arra szólította fel Isten a népét, hogy tanítsa utódait Isten Igéjére élete minden helyzetében. (5Móz 6,4–7)

II. FEJLŐDÉS- ÉS VALLÁSLÉLEKTANI SZEMPONTOK AZ IMÁDSÁGRA NEVELÉSBEN

Az imádságra nevelés során elengedhetetlenül fontos figyelembe venni, hogy kiket tanítunk, milyen változásokon mennek keresztül, hogyan gondolkodnak, mi foglalkoztatja őket, melyek azok a kérdések, amelyekre az adott korban a válaszokat keresik, mit gondolnak általában Istentől, az imádságról. Ezekre a kérdésekre adott válaszok segítenek abban, hogy megtaláljuk azokat a szempontokat, amelyek segítenek kiválasztani az imádságra nevelés szempontjából legalkalmasabb módszereket. Jelen munkámnak nem célja az értelmi és érzelmi, valamint a hitbeli fejlődés összegyűjtése, de az imádságra neveléshez kapcsolódó módszerek meghatározásakor minden hittanoktatónak szem előtt kell tartania az adott korosztály tipikus és vélhető fejlődéslélektani sajátosságait.

Amit az imádsággal kapcsolatban érdemes viszont megemlíteni, hogy kisgyermekként az imádság egyfajta mágikus eszköz volt többnyire a diákok számára, amit szükség esetén, vagy veszélyhelyzetben (pl. betegség esetében) alkalmazhattak. A serdülőkor változást jelent az imádsággal alkotott nézeteikben is. Kalevi Tamminen és Bernhard Grom kutatási eredményei alapján a változás a következőkben áll:²⁷

- Az imádságot Istennel való személyes párbeszédnek, a Vele való kapcsolatépítés legfontosabb eszközének tekintik²⁸, szemben a korábbi vélekedéssel, amely szerint az imádság a szükségletek megrendelésének az alkalma.

- A mágikus vonások háttérbe szorulnak, az imádság közvetlen hatásában való hit háttérbe szorul (pl. gyógyulásért, győzelemért való ima).
- A külsőségekkel szemben a hitre kerül a hangsúly.
- Megjelenik a bűnbocsánatért való könyörgés, a bűnvallás és a hitvallás.
- A kérő imádság továbbra is fontos, a korábbi évekhez képest azonban a tartalma megváltozik.
- A fiatalok fontosnak tartják az imádságnak az imádkozóra gyakorolt pozitív lelki hatását.
- A korábbi évekhez képest csökken a rendszeresség az imádkozás gyakorlatában, helyette a hangulat, a spontán életesemények lesznek a kiváltó okok. Ezek közül is a negatív életesemények ösztönzőbbek, mint a pozitívak.
- Az imádságok tartalmát tekintve új témák jelennek meg a serdülők imádságaiban. Ezeket 3 típusba lehet sorolni:²⁹

1. Noohigiénés jellegű: olyan témákat tartalmaz, mint az élet értelme, az Isten iránti nyitottság, bizalom és bizalmatlanság.

2. Mentálhigiénés jellegű, melyben imádságra motiváló tényezőkké válnak az olyan élethelyzetek, amelyek belső feszültséggel, bűntudattal járnak. Ilyenkor az imádságtól feszültségcsökkenést, megoldást várja el a fiatal.

Magyar diákok között végzett vizsgálat során az derült ki, hogy a felsős korosztályú diákokat foglalkoztatja Isten jósága, gondviselése és megbocsátása. A halál és a halál utáni élet kérdése, a bűntudat, az iskolai gondok, a szülőkkel, barátokkal való kapcsolat, a továbbtanulás mind olyan téma, amellyel igyekeznek megküzdni.

3. Szociálhigiénés jellegű, vagyis mások életével³⁰ kapcsolatos kéréseket Isten elé vivő.

A felsoroltakból látható, hogy hangsúlyt kap az Istennel való személyes jelleg. Az imádság tartalmát tekintve tágul a látókör, megjelennek a fiatalok életkérdései. Kalevi Tamminen magyar nyelven is megjelent írásában a fent említettek mellett további életkérdéseket is megnevez: személyes jövő, továbbtanulás, háború, szegénység, hajléktalanság, éhezés,³¹ élet értelme, magányosság, a másik nem, emberi gonoszság, önzés, fajgyűlölet, Isten léte.³²

Magyar diákok között végzett vizsgálat³³ során az derült ki, hogy a felsős korosztályú diákokat foglalkoztatja³⁴ Isten jósága, gondviselése és megbocsátása. A halál és a halál utáni élet kérdése, a bűntudat, az iskolai gondok, a szülőkkel, barátokkal való kapcsolat, a továbbtanulás mind olyan téma, amellyel igyekeznek megküzdni.³⁵

A fent említett kutatások eredményeit hangsúlyozza Friedrich Schweitzer is, amikor a gyermekekkel való imádkozás kapcsán kiemeli, hogy az iskolás korosztály számára az imádság az Istennel való személyes beszélgetést jelenti, így az imádság már nem csak a kérő imával azonos.³⁶

A felsorolt jellegzetességekben azt látjuk, hogy a bibliai alapoknál is megemlégett Istennel való kapcsolat személyes jellege dominál. Ezzel függ össze, hogy a tanuló saját élete aktuális kérdéseit az Istennel való kontextusba helyezi.

A fentieket kiegészítve érdemes még megemlíteni a katolikus valláspedagógus, Edgar Josef Korherr imádságra neveléssel foglalkozó könyvének az adott korosztályra és a hittanoktató személyére vonatkozó megállapításait. Az imában a gyerekek megta-

Az imában a gyerekek megtapasztalhatják azt az elrejtettséget, hogy Isten odafordul hozzájuk, így ők is bizalommal odafordulhatnak Hozzá. Átélik a feltétlen szeretetet. Számukra az ima a nehéz élethelyzetekben kapaszkodót jelent.

pasztalhatják azt az elrejtettséget, hogy Isten odafordul hozzájuk, így ők is bizalommal odafordulhatnak Hozzá. Átélik a feltétlen szeretetet. Számukra az ima a nehéz élethelyzetekben kapaszkodót jelent.³⁷ „Sok fiatal számára 13 és 16 éves kora között dől el,³⁸ hogy fog-e rendszeresen imádkozni a következő években (évtizedekben).”³⁹ Ezért fontos, hogy ebben az időszakban a fiatalok megfelelő tapasztalatokat szerezzenek az imádság gyakorlatáról.⁴⁰ „Élmények hiányában azonban imádságuk gyakran mély vízbe ugrás anélkül, hogy korábban már megtapasztalták volna, hogy a víz fenntartja őket.”⁴¹ Ugyanakkor a kamaszkori változások miatt sok fiatal csendesebbé, félénkebbé válik, ami nehézséget okozhat az imádság területén is. Ezért van nagy jelentősége a személyes imádság elmélyítésének, amihez segítségre van szükségük.⁴² A segítség elfogadását befolyásoló tényező a hittanoktatóval való bizalmas kapcsolat.⁴³ A hittanoktatóval kapcsolatban a fiatalok azt várják el elsődlegesen, hogy kongruens legyen, azaz a szavai és a tettei összhangban álljanak egymással, legyen őszinte és nyitott.⁴⁴ Ez sokkal meghatározóbb a számukra, mint a hittanoktatók imádságban való példaadása.

Az imádságra nevelés szempontjából azt is tekintetbe kell venni, hogy a diákoknak eltérő mértékű a hitbeli érettsége.⁴⁵

III. KREATÍV MÓDSZEREK AZ IMÁDSÁGRA NEVELÉSBEN

A megfelelő módszer megtalálásához az alábbi kérdések szolgálhatnak kiindulással: Hogyan lehet imádságra nevelésre alkalmassá tenni az iskolai környezetet? Milyen módszerekkel lehet elősegíteni az imádság gyakorlását? A teológiai alapokból kiindulva milyen pedagógiai szempontok alapján érdemes ötleteket keresni?

Ahogy a családban is, az iskolai (gyülekezeti) közegben is igaz az, hogy: imádkozni tanulni csak imádkozva lehet. Ezért tartom szükségesnek, hogy a hittanosok minden egyes hittanórán gyakorolják az imádkozást.

3.1. A fokozatosság alapelve

Maga a kerettanterv a fokozatos imádságra nevelést az imatípusok egymást követő sorrendjének a meghatározásában írja elő. A fokozatosság elvét azonban lehetséges más, nem egyfajta teológiai-logikai sorrendben alkalmazni.

A fokozatosság elve mutatkozhat meg abban is, ha az egyes módszereket úgy választjuk meg, hogy az egyszerűbbtől a bonyolultabbig, a könnyebbtől a nehezebbig, a kevésbé személyestől a nagyon személyesig, haladunk.

Az általam ismertetett lépcsőfokok sorrendjén lehet változtatni. Párhuzamosan több lépcsőfokkal is lehet foglalkozni. A hittanoktató példaimája és a hittanosok személyes imája az év folyamán végig megjelenhet.

A hittanoktatásban résztvevők nincsenek azonos szinten a hitüket tekintve, imádsággyakorlat, és imatapasztalat szempontjából is különbözőek. Sokan az ötödik évfolya-

mon kerülnek közelebb a hitélet gyakorlatahoz. Nekik fontos, hogy lépésről lépésre vezessük őket az imaélet útján. Nem várható el, hogy azonnal képesek legyenek saját szavaikkal imádkozni a közösség előtt, vagy akár a közösség nevében.

De lehetnek olyan diákok is, akiket keresztyén hitben neveltek, így nem idegen számukra a hangos imádság. Személyes tapasztalatom is alátámasztja ezt a megállapítást. Találkoztam olyan elsős hittanossal, aki az otthonról hozott tapasztalatai révén tudott már hangosan imádkozni. Neki nem jelentett gondot a többiek előtt Istenhez fordulni. Idősebb korban, ahogy egyre szegénylősebbek is lesznek a diákok, nehezebben vállalják a hangos imádságot. Gimnáziumban pedig azt tapasztaltam, hogy kialakulnak ügyeletes imádkozók, akik

rendszeresen vállalják a többiek helyett is a hangos imádkozást. A különböző hitbéli állapot miatt hittanoktatóként egyaránt figyelembe kell venni a hitben jártasabbak és járatlanabbak igényeit is.

Az imádságra nevelésben alkalmazható fokozatosság alapelveinek az alkalmazását az alábbi táblázat mutatja be. Ezeket a lépéseket akár a felsős korosztály 4 év alatt is bejárhatja, de a hittanoktató belátása szerint akár egy tanévre, tematikai egységre vagy csak pár órára is tervezhető.

a) I. lépcső: Példák általi tanulás

A bibliai korban felnövő gyermek, az otthon is imádkozó keresztyén családba beleszülető gyermek először példák által ismerkedett, ismerkedik meg az imádkozással. Hallja és látja, hogy mit jelent imádkozni. Az első

Lépcső	Tematika	Altémák	A hittanos tevékenysége
I.	Példák általi tanulás	a) Hittanoktató példaimája	Követi a hittanoktató imádságát
		b) Bibliai imádságok	Megismeri az imádság tartalmi és formai jellemzőit
		c) Kötött imádságok	Memorizál
II.	Imádság fogalmazása	a) Imádság bibliai élethelyzetben	Imádságot fogalmaz meg egy bibliai élethelyzet kapcsán
		b) Imádság mai élethelyzetben	Imádságot fogalmaz meg kortársi élethelyzethez kapcsolva
III.	Személyes imádság megfogalmazása	a) Saját imádság írásban	Imádságot fogalmaz meg a saját élethelyzetéhez kapcsolva
		b) Saját imádság magában elmondva	Imádságot mond el magában a saját élethelyzetéhez kapcsolva
		c) Saját imádság szóban	Imádságot fogalmaz meg a saját élethelyzetéhez kapcsolva
IV.	Közösség nevében mondott imádság	a) Közösség nevében megfogalmazott imádság írásban	Imádságot fogalmaz meg a csoport élethelyzetéhez kapcsolva
		b) Közösség nevében megfogalmazott imádság szóban	Imádságot mond el a csoport élethelyzetéhez kapcsolva

lépcső ezért a példákkal való ismerkedés. Ez még nem jelenti a tanuló imádkozását. Nem azért, mintha nem imádkozhatna is azonnal. Ekkor még mintegy külső szemlélőként ismerkedhet az imádság műfajával, a formájával, a tartalmával, a nyelvezetével.

a) A hittanoktató példaimája szerepel az első helyen. Az ő imádsága végigkíséri a teljes tanulási folyamatot. Szerepét talán legjobban úgy lehetne szemléltetni, mint egy lépcsősor mellett haladó mozgólépcső. Amikor a hittanoktató imádkozik, akkor a tanuló együtt halad gondolatban az imádsággal. Arról szerezhet tapasztalatot, hogy milyen egy imádság, hogyan fogalmazhat meg az ember egy gondolatot Istennek. A hittanoktató hangosan elmondott imádsága még a magukat keresztyénnek nevező családok gyermekei számára is szokatlan lehet. Sokan csak szószékről lelkipásztortól hallanak imádságot.

A hittanoktató példaimája azonban nem a hittanoktató személyes imája, hanem a csoport nevében elmondott közösségi imádság. Ez a példaima arról szól, hogy mit gondol a hittanoktató, hogy vajon mit vinnének a diákjai Isten elé. (Nem a hittanosokért való személyes vívódásait kell megfogalmaznia hangosan, hanem a közösség nevében, annak tagjaként kell megszólalnia.)

b) A példák általi tanulás következő fókán **bibliai imádságok** ismerkedhetnek meg a diákok. Alapvetően azonban ezek régi korok felnőtteinek az imádságai. Eből kifolyólag nem váltják ki a saját imádkozás során átélt Istennel való kapcsolatban-lételt. De mégis fontos szerepük van, mert az imádkozás bibliai nyelvezetének és gondolkodásmódjának megismerése által nemcsak ismereteket nyújtanak, hanem

A hittanoktató hangosan elmondott imádsága még a magukat keresztyénnek nevező családok gyermekei számára is szokatlan lehet. Sokan csak szószékről lelkipásztortól hallanak imádságot.

formálják a hittanosok imádsághoz való hozzáállását is. A bibliai szövegek elemzése az imádkozás miéértjére adott válaszok feltárásával készíti elő a hittanosokat a személyes imádságra. Ahogy régen egy Istenben bízó ember Istenhez tudott fordulni egy adott élethelyzetében, és ez számára nagy örömet, segítséget jelentett, úgy bízhat a tanuló is abban, hogy neki ilyen tapasztalatai lesznek a saját imádsága során.

c) A **kötött imádságok** megtanulása ugyan nem örvend népszerűségnek ebben a felsős életkorban, azonban mégis segít abban, hogy nyelvezete, gondolatvilága beépüljön a lélek rejtett zugaiba is és határhelyzetekben előjőjön.

b) II. lépcső: Imádság megfogalmazása

A következő lépésben még nem a saját gondolatait és érzéseit fogalmazza meg a hittanos, hanem átgondolja, hogy adott helyzetben ő mit mondana.

- A szerepbehelyezkedés során az imádság megfogalmazása kívülállóként egy konkrét személyhez és élethelyzethez kapcsolódik. Egy adott **bibliai személy élethelyzetében**, az ő szerepének felvétele abban segíti a diákokat, hogy egy olyan szituációba képzeljék bele magukat, amely a személyüktől idegen. A módszer előnye, hogy a mások élethelyzetéhez kapcsolódó érzéseket és gondolatokat könnyebben szavakba tudják önteni, miközben a saját érzelmeikkel dolgoznak. A szerepbehelyezkedés során először azokat a tényeket, háttér infor-

mációkat ismertetjük meg a diákokkal, amelyek a feltételezett imádság szempontjából fontosak lehetnek. A klasztrikus szerepjátékhoz képest könnyebbséget jelent, hogy nem kell szerepelni, azaz mozogni, spontán szöveget azonnal elmondani, hanem van idő írásban megfogalmazni. A leírt szöveg megbeszélése pedig lehetőséget ad arra, hogy a megfogalmazás során adódó (ima)teológiai kérdéseket úgy korrigáljunk, hogy ne érintse sérelmesen a személyüket.

- **A mai élethelyzethez kapcsolódó imádság** megfogalmazásához olyan konkrét történeteket, eseteket kell kiindulásul megadni, amelyek kapcsolódnak a diákok életvalóságához, korosztályukat érintő életkérdésekhez, olyan helyzeteket lehet megfogalmazni, amelyekben konfliktus, feszültség, szükséghelyzet fogalmazódik meg. Ezek a helyzetek közelebb állnak hozzájuk, mint a bibliai élethelyzetek, könnyebben azonosulnak velük, de még mindig nem túl személyes az imádság.

c) III. lépcső: Személyes imádság megfogalmazása

Személyes imádságot írásban, magukban és szóban is megfogalmazhatnak a hittanosok. Nagyon fontos, hogy a tanítványaink imádságát tiszteletben kell tartani. Nem lehet kötelező elvárás, hogy elmondja nekünk vagy a társainak, hogy mit mond Istennek. Azonban adjunk a tanulóknak időt arra, hogy az imádkozás során szerzett tapasztalataikat önkéntes jelleggel megosszák. A tapasztalataik megosztása által bátorítják egymást az imádkozásra.

A személyes imádságok során a tanulók saját maguk tudják megfogalmazni azo-

A személyes imádságok során a tanulók saját maguk tudják megfogalmazni azokat a kérdéseket, amelyek őket aktuálisan foglalkoztatják.

kat a kérdéseket, amelyek őket aktuálisan foglalkoztatják. Semmilyen előzetes tanári tudás nem tudja meghatározni, hogy ott és akkor az adott tanulónak milyen konkrét érzései, gondolatai, hitbeli kérdései vannak. Ezt csak ő tudja. Ezért fontos, hogy a hittanórákon legyen alkalma a saját életvalóságát Isten elé vinni. Ezt nem tudja kiváltani a hittanoktató imádsága.

Általában kevés teret szoktunk kínálni a hittanosoknak arra, hogy magukban imádkozzanak az órán. (Miközben a visszajelzések szerint a legtöbb hittanoktató vágya, hogy a hittanosai felnőttként gyakorló imádkozók legyenek.) Iskolai keretek között a hittanoktatóknak lehetősége van arra, hogy vezessék, koordinálják a diákjaik csendben elmondott imádságait.

d) IV. lépcső: Saját ima elmondása a közösség nevében

Utolsó lépcsőként említem meg a közösség nevében elmondott imádságot. Ez ugyanis egyfajta liturgusi szerepet jelent. Ennek az imádságnak is megvannak a formai és tartalmi jellegzetességei. Nem a saját imádságát mondja el a tanuló, hanem a közösségét. Találkoztam már olyan gyakorlattal is, hogy a hittanoktató felszólított egy tanulót előzetes megbeszélés nélkül, beleegyezését nem kérve, hogy imádkozzon a csoport nevében. Ilyen esetben nem igazán van lehetőség a komoly és őszinte gondolatok megfogalmazására. Gyakran megtanult paneleket illesztenek egymáshoz, kegyes frázisokat, és az imádság elveszti jelentőségét, teherré válik.

3.2. Pedagógiai szempontok a megfelelő módszer kiválasztásához és alkalmazásához

a) Célszerűség

Bármilyen módszert is alkalmazunk az imádságra nevelés során, fontos, hogy a módszer maga ne legyen hangsúlyosabb és fontosabb, érdekesebb, mint maga a tanítási cél. Az a módszer vagy ötlet, amelyet választunk, mindig legyen koherens az óra céljával, legyen annak alárendelve.

b) Ráhangolódás

Bármilyen imádságról is legyen szó, vezessük be néhány gondolattal, hogy rá tudjanak hangolódni⁴⁶ a hittanosok. A „Csendesedjünk el!” felszólítás jelzi ugyan az imádkozás kezdetét, de nem ad elég időt arra, hogy figyelni tudjanak. Az óvodáskori imádságra nevelés kapcsán beszél Friedrich Schweitzer az imádság ökológiájáról, a megfelelő környezet kialakításáról. Ehhez kísérletezésre és kreativitásra⁴⁷ van szükség. A ráhangolódást elősegítheti a helyváltoztatás is. Ki lehet alakítani egyfajta szokást is szimbolikus tárgyak használatával, amelyek a figyelmet egy adott pontra irányítják, segítenek a külvilág zaját kiszűrni. Az elcsendesedés gyakorlása, gyakoroltatása alapvető jelentőségű pedagógiai feladat a mai zajos világban, amelyben az elcsendesedés idegen és szokatlan dolog.⁴⁸

Bármilyen módszert is alkalmazunk az imádságra nevelés során, fontos, hogy a módszer maga ne legyen hangsúlyosabb és fontosabb, érdekesebb, mint maga a tanítási cél.

c) Tárgyi eszközök

Imádságra nevelés során több céllal is használhatunk tárgyakat. A tárgyak céljukat tekintve lehetnek:

Asszociatívak: olyan inspiráló eszközök, amelyek az imádságban megfogalmazható gondolatok és érzések felszínre hozásában játszanak szerepet.

Szimbolikusak: kísérő eszközök az órai imádkozáshoz, amelyek az imádkozás folyamatában segítenek, de nem kapcsolódnak az imádság tartalmához. Az a szerepük, hogy egy tevékenységet, egy fogalmat jelképezzenek.

Kísérők: az otthoni imaéletben segítenek.

d) Szempontok az imádság tanórán belüli helyének megválasztásához

Az imádság tanórán belül elfoglalt helyének a megválasztásával indirekt módon tanítunk arról is, hogy mekkora szerepet és súlyt kell tulajdonítani az életünkben az imádságnak.

Imádság az óra elején:

Ha imádsággal kezdjük az órát, akkor arra utalunk, hogy minden dolgunk kezdetéhez Isten segítségét és vezetését kell kérni. Imádságra nevelés szempontjából fontos az epiklézis gyakorlása a tanóra kezdetén. A Szentlélek segítségül hívásának a szokásával indirekt⁴⁹ módon arról tanítunk, hogy az életünk Isten kezében van. Mindenhez, amit elkezdünk, Isten segítségére van szükségünk.

Az epiklézis mellett az imádság számos más formáját is alkalmazhatjuk óra elején. Ha az imádságot Isten Igéjére adott válaszként értelmezzük, akkor ez a válaszadás értelemszerűen még nem vonatkozhat az

adott órán elhangzó aranymondásra, Igére, igei tanításra. Ebben az esetben az imádság a hittanosok tapasztalatára adott válasz lesz, amelyben olyan témákat visznek Isten éle, amelyek aktuálisan foglalkoztatják őket. Schulz von Thun a kommunikáció kapcsán írja, hogy a zavaró tényezőknek elsőbbsége van.⁵⁰ Minden, ami ott és akkor nyugtalanítja vagy foglalkoztathatja a diákokat, megakadályozhatja azt, hogy figyelni tudjanak. Az a nagyszerű az imában, hogy ezeket a „zavaró tényezőket” Isten előtti imában megfogalmazhatják és mintegy letehetik Isten elé.

Imádság az óra végén:

Ha az óra végére illesztjük be az imádságot, akkor arra utalunk, hogy minden elvégzett dolgunkat Isten mérlegére helyezzük. A gyakorlatban az iskolák nagy többségében az óra vége előtt megszólal a jelzőcsengő. Ez jelentősen megzavarja a diákok figyelmét. Ennek következtében a szünetre kezdenek fókuszálni. Ez megakadályozza az Istenre való figyelmet, ami szükséges a komoly imádsághoz. Így az óra végi imádság elveszti a jelentőségét. Bár az óra végét érdemes imádsággal zárni, szabadon elmondott imádság már nem ajánlott.

Imádság az óra menetébe ágyazva:

A hittanórai imádság megfelelő helyének a megtalálásában iránymutató lehet az, ha az imádság válasz jellegét vesszük alapul. Az imádság reflektív jellegét úgy tudjuk hangsúlyozni, ha a tananyag ismertetése, az aranymondás elhangzása, az igei mondani-való utánra tervezzük az imádságot. Ebben az esetben a tananyag határozza meg az imádság tartalmát, az óra célja pedig a meg-

A hittanórai imádság megfelelő helyének a megtalálásában iránymutató lehet az, ha az imádság válasz jellegét vesszük alapul.

felelő imaforma kiválasztását. Így az imádság az „akkor és most” közötti híd lehet. Az imádságban akkor tudjuk a hittanos életváltóságát a bibliai tanítással összekapcsolni, ha a tanítás időben megelőzi az imádkozást. Az életünket úgy értelmezzük, mint ami coram Deo zajlik. Ha az imának az óra közben adunk helyet, akkor kifejezzük azt, hogy az imádság nemcsak egy kiegészítés, nem csak valami, amit látszathoz teszünk meg az illem vagy mások kedvéért, hanem az annyira fontos, hogy ott van a történések középpontjában. A kötelezően választható hit-és erkölcsstan órákon is van lehetősége a hittanoktatónak arra, hogy a tananyag és az óra céljával összhangban válassza ki azt a helyet, ami a legmegfelelőbb az Istenhez való odafordulás gyakorlására.

e) Szervezési mód változatossága

Örvendetes módon a hittanoktatásban is egyre nagyobb teret kap a frontális osztálymunka mellett a pár- és a csoportmunka. Az imádságra nevelés során is érdemes alkalmazni ezt. Azt mondhatjuk, hogy ennek még nincs igazán kialakult gyakorlata. Imádkozni általában a teljes csoporttal együtt szokott a hittanoktató. A baráti párokban, kiscsoportban elmondott imádság segítség lehet azon tanulók számára, akik nem mernek megszólalni a nagycsoportban, de egy jó baráttal együtt mégis tudnak imádkozni.

f) Differenciálás

Howard Gardner vetette fel először, hogy az intelligenciának több fajtája is létezik.⁵¹

Intelligencia típusa	Jellemzők
Nyelvi-verbális	Speciális nyelvi érzékenység, amely segít a megfelelő szavak és kifejezések megtalálásában és új jelentések megragadásában.
Zenei	A hangok magassága és hangszíne iránti érzékenység, ami lehetővé teszi, hogy zenei szerkezeteket felismerjünk és megalkossunk.
Logikai-matematikai	Az absztrakt okfejtés és szimbólumokkal való manipulálás képessége.
Téri	Tárgyak közti viszonyok észlelésének, a látott dolgok mentális transzformációjának, valamint képek emlékezetből való előhívásának a képessége.
Testi-kinesztetikus	Gondolatok mozgással való kifejezésének képessége, amit táncosok és pantomimművészek példáznak.
Személyes	Saját érzelmeink és másik motivációjának megértési képessége.
Társas	Mások indítékának, érzelmeinek és viselkedésének megértését lehetővé tevő képesség.

Ezek az intelligencia típusok egyenként is fejlődésen mennek keresztül. Azonban mindegyikre igaz, hogy a veleszületett képességek, a társadalmi igény és az egyéni kibontakoztatás lehetősége határozza meg azt, hogy a fejlettség milyen fokára jut el az adott típusban a tanuló. Az alábbi táblázatban láthatjuk a Gardner által megnevezett intelligencia típusokat és jellemzőiket.⁵²

Gardner elméletét, melyet a fenti táblázat összefoglalóan leír, azóta továbbfejlesztették, és már számtalan új típus megnevezésével bővítették.⁵³

Az imádságra nevelés során a módszer-választásnál érdemes azt is tekintetbe venni, hogy a csoport tagjai mely intelligencia típusal rendelkeznek.

3.3. Néhány konkrét kreatív módszer ismertetése az imádságra neveléshez

Az alábbiakban ismertetek néhány módszert, az általam fentebb vázolt rendszer alapján:

a) Három kép, három téma:

(I. lépcső: a) Hittanoktató példaimája)

Az óra elején a hittanoktató három kisebb csoportra bontja az osztályt. Lehetőleg barátságos kerülnének egy csoportba, hogy a téma meghatározásánál egyetértés legyen a diákok között, a lehető legkevesebb nézeteltérésre kerüljön sor. Minden csoport kap egy képet vagy egy tárgyat,⁵⁴ ami segít abban, hogy az őket foglalkoztató dolgokra asszociálva egy imatémát válasszanak. „Nyitott” képeket válasszunk, vagyis olyanokat, amelyek megfelelő asszociációs lehetőséget biztosítanak.⁵⁵ Arra a kérdésre kell közösen választ adniuk, hogy az adott kép vagy tárgy alapján mi az, amit most el szeretnének mon-

dani Istennek. Ne nevezzük meg azt, hogy kérés, hála, dicsőítés vagy bűnvallás legyen a formája a mondanivalónak. Ezt bízunk a csoportra. Az általuk választott témát a teljes csoportban a kiscsoport képviselői megnevezik. A csoport körbeáll, és a tárgyakat vagy a képeket középre helyezik, majd a hittanoktató a csoport nevében megfogalmaz egy imádságot.

A módszer révén a diákok a saját gondolataikat vihetik úgy Isten elé, hogy még nem nekik kell azt megfogalmazni. Az imádság témája így aktuális lesz, és azt is tanulják, hogy hogyan lehet megfogalmazni egy imádságot. A hittanoktató ebben az esetben papi szerepbe kerül. Nem a saját nevében a saját kéréseit mondja el, hanem a közösségét. Ezért mindig többes szám első személyben fogalmazzon.

b) Szerepbe helyezkedés:

(II. lépcső: a) Bibliai imádságok)

Ez a módszer segít abban, hogy egy diák úgy fogalmazzon meg egy imádságot, hogy még nem kell a közösség előtt megnyílnia. A tanuló egy adott bibliai szereplő helyébe képzeletben magát, és az ő nevében egyes szám első személyben fogalmaz. A tananyaghoz kapcsolódva egy bibliai szereplőt választunk ki, aki döntéshelyzetben vagy nehézségben van. Megkérjük a diákokat, hogy fogalmazzanak meg írásban egy imádságot, amit szerintük az adott szereplő Istennek elmondana ebben a helyzetben. Ez a gyakorlat alkalmas arra, hogy a megfogalmazott imádság után megbeszéljük, hogy hogyan imádkozunk, és mit mondjunk. Amikor még nem a saját imádságukat mondják el, hanem egy fiktív imádságot, akkor még lehetősége van a hittanoktátónak arra, hogy

korrigáljon, hogy tanítson arról, hogy mi az, amit elmondhatunk, mit, hogyan kell elmondani.

c) Szituációs imádság: (II. lépcső: b) Imádság mai élethelyzetben)

A szerepbe helyezkedéses módszerhez képest ez a feladat egy lépéssel közelebb visz a saját szavakkal elmondott imádsághoz. Még nem a saját személyes imádságukat kell megfogalmazni, de már olyan élethelyzetet kell elképzelniük, ami közel áll hozzájuk. Kiscsoportban olyan kinyomtatott képeket használhatunk ehhez a feladathoz, amelyek az adott korosztályt foglalkoztató témákra utalnak. A fotók témája a korosztályi sajátosságoknak megfelelően lehetnek például: magány, szomorúság, vereség, győzelem, szerelem, veszekedés, közösség stb. Az imádkozó személyét konkrétan kell elképzelniük. Ezért adjanak nevet a szereplőnek, és találjanak ki egy-két tulajdonságot is, majd írják körül azt a helyzetet, amiben van. A hittanoktató akár tovább is kérdezgethet. Ezután a kiscsoportok leírják az imádságot. Felolvasás után beszélje meg a nagy csoport.

d) Imádság testtartással:

(III. lépcső a) Saját imádság írásban)

A gyakorlat lényege, hogy a gyerekek gondolkodjanak el azon, hogy a testtartás hogyan befolyásolja az imádság tartalmát. Valamint hogy próbálják ki, hogy milyen lehet különböző testtartással imádkozni. Ezt a módszert olyan csoportnál lehet alkalmazni, akik megfelelő komolysággal rendelkeznek. Minden egyes diák kap egy feladatlapot, amelyre leírhatják az imádságokat. A feladatlapra feltüntetünk különböző test-

tartásokat. Testtartásoknál megadhatjuk a test-, a fej-, a kéztartást, a szemek nyitottan vagy csukva legyenek. Érdeemes egy különleges kéz vagy testtartást is megnevezni. A testhelyzetek leírása után egy-egy megszólítást írunk le imádság kezdetként, amit be kell fejezniük. A kérdés, hogy az adott testhelyzethez szerinted milyen mondat illik leginkább. Megadott idő eltelte után megbeszéljük az eredményeket. Érdeemes átgondolni, hogy milyen összefüggéseket látunk az imádság tartalma és a testtartások között.

e) Hálaillat: (III. lépcső: b)

Saját imádság magában elmondva)

A hálaadó imádság szokásának a kialakításában segít az, ha a hálaadást kötjük egy adott tárgyhoz⁵⁶, illathoz. Ebben az esetben a gyerekek az órán elkészítenek egy illatosító zacskót. (Papírzacskó, levendula töltelékkel stb.) Az alapanyag nem is lényeges, sokkal inkább ennek az eszköznek a használata. A feladat, hogy otthon helyezték el a gyerekek ezt az illatos zacskót. Lehet ruhásszekrényben, asztalon, bárhol. Amikor rápillantanak erre, akkor egy rövid hálaimát mondjanak el. Azért adjanak hálát, ami az utóbbi néhány órában történt velük. Ez a módszer a rövid, de rendszeres hálaadásra tanít. Lehetőleg többször is kérdezzük meg a gyerekeket a későbbiekben, hogy mik a tapasztalataik, és bíztassuk őket, hogy használják ezt az illatzacskót. Személyes tapasztalataim szerint igazi nevelő hatása van ennek a tárgynak. Mielőtt a gyerekekkel kipróbálja, érdemes a hittanoktatónak is saját tapasztalatot gyűjteni.

f) Háladozó: (III. lépcső: b)

Saját imádság magában elmondva)

Ez a módszer abban segít, hogy folyamatosan feljegyezzék a diákok azokat a konkrét eseményeket az életükben, amelyek miatt Istennek hálásak lehetnek. Tetszőleges technikával készítettünk minden egyes diákkal egy-egy dobozt⁵⁷. A dobozokhoz papírcsíkokat adunk. A feladat, hogy a papírcsík egyik oldalára írjanak fel egy szót, ami egy hálát adó eseményre emlékeztet, a csík másik oldalára pedig az esemény megtörténésének a körülbelüli dátumát. A doboz tartalmát otthon bővíthetik. Az órán ki is kell próbálniuk a doboz alkalmazását. Mindenki válasszon három papírcsíkot, amire felírt egy-egy eseményt. Ezután adott ideig mindenki magában mondjon el egy hálaimát. A későbbiekben érdemes rákérdezni, hogy bővítik-e a doboz tartalmát. Lelkigondozói szempontból javasolhatjuk, hogy amikor szomorúak, akkor vegyék elő ezt a dobozt, és emlékezzenek.

g) Keresztre vitt bűnök (III. lépcső: b)

Saját imádság magában elmondva)

Talán az egyik legnehezebben tanítható imatípus, ami a hittanoktatás során előke­rül: a bűnvallás. Ezzel a módszerrel segít a hittanoktató a tanulóknak a bűnvallás folyamataiban lépésről lépésre haladni. Ezt a közösségben teszi úgy, hogy nem kell semmit sem nyilvánosan megosztani másokkal. A gyakorlat a Káté bűnfogalmával dolgozik. A szóval, tettel, gondolattal és mulasztással elkövetett bűnök megvallásáról van szó. A bűnvallást jelképes cselekedetek kísérik. Az egyes bűnfajtákat különböző színű fonalak⁵⁸ szimbolizálják. Az egyes fonalakat a tanulók rákötik egy keresztre, ezzel jelképezve, hogy a bűneinket a keresztre visszük.

Keresztre vitt bűnök

Fotó: Zimányi Noémi

A fonalak keresztre felkötéséhez a bevezető így hangozhat:

Tettek⁵⁹:

- Gondolj erre a hétre. Volt-e valami, amit tettél, és tudod, hogy Istennek nem tetszett. Ha igen, akkor vegyél el egy fonalat, és kösd a keresztre! (Hagyjunk elég időt arra, hogy mindenki nyugodtan végiggondoljon mindent, és lassan kösse fel a fonalát a keresztre.)

Szavak:

- Előfordul, hogy olyat mondunk valakinek, amivel megbántjuk. Vagy rosszat mondunk valakiről a háta mögött, kinevetünk valaki, vagy hazudunk, vagy a valóságot másként adjuk elő. Ha volt valami

ilyen a múlt héten, akkor kérlek, gondolj erre! Vegyél néhány fonalat, és kösd a keresztre!

Gondolatok:

- Van, hogy olyat gondolunk, ami nem tetszik Istennek. Valamit kívánunk vagy tervezünk, aminek nem örül Isten. Ha volt ilyesmi az elmúlt héten, akkor kérlek, hogy vegyél tetszés szerinti fonalat, és kösd a keresztre!

Mulasztások:

- Sokszor kapunk lehetőséget arra, hogy jót tegyünk, kiálljunk az igazságért, tegyünk valamit az evangélium ügyéért. De mégsem tesszük meg. Ha az elmúlt napokban veled előfordult, akkor köss a keresztre fonalat!

Ezután mindenki imádkozik magában a korábban átgondolt vétkei bocsánataért. Ismét szimbolikus cselekmény következik: a keresztről bűnbocsátó Ige kíséretében leveszszük a fonalakat. („*Ha megvalljuk bűneinket, hű és igaz ő: megbocsátja bűneinket, és megtisztít minket minden gonoszástól.*” 1Jn 1,9)

Záró cselekményeként a hittanoktató ezeket a bűnöket jelképező fonalakat maga mögé dobja, ezzel utalva az ézsaiási Igére. („...*hátad mögé vetted minden vétkeidet...*” Ézs 38,17)

Majd elhangzik az a kérdés:

- Miután megvallottuk a bűneinket, és Isten megbocsátott nekünk, a bűneinkre figyel? Mire néz, mire figyel?
- A hittanoktató előtt ott a kereszt, ami arra utal, hogy Isten Jézusra figyel, a fonalak a háta mögött. A gyerekek azt felelik, hogy nem figyel már a bűnökre, hanem a keresztre.

(Később megbeszélhetjük, hogy mit jelent az, hogy nem figyel a bűneinkre.)

Egy áldó Igével ér véget a gyakorlat. („Tartsd meg tehát Istenednek, az Úrnak a parancsolatait, az ő utain járj, és őt féld!” 5Móz 8,6)

h) Elmetérkép (mindmap): (IV. lépcső a) és b) együtt: Közösség nevében megfogalmazott imádság írásban és szóban)

Az elmetérkép elnevezésű módszer egy írásban végezhető asszociációs gyakorlat, ami abban segít, hogy a tanulók imatémákat fogalmazzanak meg. Három-négy főből álló kiscsoport a legalkalmasabb ehhez. A kiscsoportok kapnak egy nagyméretű papírlapot, aminek a közepére egy adott órához kapcsolódó fogalmat írnak fel. A feladat az, hogy adott idő alatt a központi szóhoz írjanak olyan további szavakat, ami az adott szóhoz kapcsolódva eszükbe jut. Majd ezekhez a további szavakhoz is újabbakat írjanak. Ne egymás után, hanem egyszerre. A megadott idő eltelte után a kiscsoport tagjai olvassák el az eredményt. Ezt követően válasszanak ki 4-5 szót, beszéljék meg, hogy ezeket hogyan tudnák a központi szóhoz kapcsolva imádsággá alakítani. A megfogalmazott imát írják le. Miután ezek az imádságok megszülettek, valamennyi kiscsoport felolvassa a maga imáját. Minden egyes elhangzó ima után a nagycsoport hangosan elmondhat egy imameghallgatást kérő imát. (Pl. Hallgasd meg az imádságunkat, Urunk!)

i) Közös imádság megfogalmazása (IV. lépcső a) és b) együtt: Közösség nevében megfogalmazott imádság szóban és írásban)

A csoport közösen fogalmaz meg a tanóra anyagához egy imádságot, ami ráfelel az igei tartalomra. A hittanoktató felírja az öt imatípus nevét a táblára. Majd a csoport közösen egyéni javaslatokat figyelembe véve gondolja át, hogy hogyan lehetne ráfelelni Isten megszólítására. A mondatokat vagy a hittanoktató vagy egy tanuló felírja a táblára jól olvashatóan. Majd leírják a füzetbe, és hangosan közösen imádkozzák.

BEFEJEZÉS

A mintegy negyedszázados hittanoktatói gyakorlatom során mindig is törekedtem arra, hogy a hittanórákon legyen idő és alkalom az imádkozásra. Igyekeztem olyan formákat keresni, amelyek segítenek a gyerekeknek abban, hogy komolyan, átgondoltan imádkozzanak. Sok ötletem született így. Ezekből néhányat tartalmaz ez a dolgozat. Ezeket a módszereket lehet változtatni, alakítani, formálni vagy egyszerűen inspirációként alkalmazni. Akármilyen módszerrel is nevelünk imádságra, a lelkületünk olyan legyen, mint a tanítványoké, akik azt kérték Jézustól: „Uram, taníts minket imádkozni!” (Lk 11,1)

¹ A tanulmányom alapját a hittanár-nevelő szakon benyújtott szakdolgozatom képezi.

² MRE hit- és erkölcsstan kerettanterv, Budapest, RPI, 2012.

³ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches Handwörterbuch. Erster Band, A-G.*, Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht, 1962, 519.

⁴ Claus Westermann: *Az Ószövetség teológiájának vázlata*, Budapest, Tillinger Péter Műhelye, 1993, 24.

- ⁵ Zsolt 88,1-ben ezráhi Hémán így szólítja meg Istent a betegség idején: „Uram, szabadító Istenem”.
- ⁶ Fekete Károly: *A Heidelbergi Káté magyarázata*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2013, 491.
- ⁷ Kálvin János: *Institutio*, Fordította Dr. Victor János, Budapest, Kossuth Nyomda, 1995, 105.
- ⁸ Kálvin J.: *Institutio*, 105.
- ⁹ A Bibliában találkozunk több olyan esettel is, amikor az imádkozó kérése fontossága miatt a szent helyen imádkozik (1Sám 1,10; Lk 18,13).
- ¹⁰ A Szentírásban találkozunk azzal is, hogy az emeleti szoba nyugalalmát használták a rendszeres imádsághoz. v. ö. Krasznai Mónika: *A misztikus elmélyülés és az imádság helye és jelentősége a keresztény lelki életben és napjaink lelkipedagógiai-gyakorlatában. Teológiai, valláslelektani és pasztorálszociológiai aspektusok*, Doktori értekezés a gyakorlati teológia tárgykörében. Debrecen, 2014. 19.
- ¹¹ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 522.
- ¹² Kovács Endre: *Ti azért így imádkoztatok*, Budapest, Harmat-Örökségünk-Sarutlan Karmelita Nővérek, 2015, 101.
- ¹³ Kálvin J.: *Institutio*, 106.
- ¹⁴ Uo., 106.
- ¹⁵ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 520.
- ¹⁶ Kálvin J.: *Institutio*, 104.
- ¹⁷ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 523.
- ¹⁸ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 521.
- ¹⁹ Krasznai M.: *A misztikus elmélyülés*, 19.
- ²⁰ Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 521.
- ²¹ Barta Tibor (szerk.): *Keresztény Bibliai Lexikon*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2000, 645-646.
- ²² Bo Reicke – Leonhard Rost (Hg.): *Biblisches-historisches*, 522.
- ²³ Kálvin J.: *Institutio*, 107.
- ²⁴ Uo., 107.
- ²⁵ Sámuel története nagyon szépen ábrázolja az imádság dialógus jellegét.
- ²⁶ Barta Tibor (szerk.): *Keresztény Bibliai Lexikon*, 644-645.
- ²⁷ Németh Dávid: *Hit és nevelés. Valláslelektani szemléletmód a mai valláspedagógiában*, Budapest, Ráday Nyomda, 2002, 174-175.
- ²⁸ A leírásnál figyelembe veszem a 9-12 éves és a 12 év feletti korosztályról írottakat. Németh Dávid: *Hit és nevelés...* 174.
- ²⁹ Németh Dávid: *Hit és nevelés...* 175.
- ³⁰ A finnországi tanulónál a szegénység, éhezés és hajléktalanság témáját is érinti.
- ³¹ Kalevi Tamminen – Laulikki Vesa – Markku Pyysiäinen: *Hogyan tanítsunk hittant?* Budapest, Teológiai Irodalmi Egyesület, 1998, 81.
- ³² Uo., 82.
- ³³ Uo., 85.
- ³⁴ Az imádságaikban is ezek a témák jelenhetnek meg.
- ³⁵ Kalevi T. – Laulikki V. – Markku P.: *Hogyan tanítsunk hittant?*, 87.
- ³⁶ Friedrich Schweitzer: *Mit Kindern beten*. Loccumer Pelikan, 3. Jahrgang. 2/1993. 32-36. 35.
- ³⁷ Négyesi Adrián: *Agyremekimádságok a lelkipedagógiai szemlélettel. Ember és embertárs*, 2012/1. 27.
- ³⁸ Ugyanezt hangsúlyozza Szabóné László Lilla doktori disszertációjában. Szabóné László Lilla: *A gyermekeológia vizsgálata a kisgyermekes keresztény családok életében. PhD értekezés*. Budapest, 2015. 165.
- ³⁹ Edgar Josef Korherr: *Hogyan tanítsunk imádkozni? Hogyan tanuljunk imádkozni?*, Budapest, Jel Kiadó, 1991, 75.
- ⁴⁰ E. J. Korherr: *Hogyan tanítsunk imádkozni?*, 75.
- ⁴¹ Uo., 76.
- ⁴² Uo., 75.
- ⁴³ Uo., 76.
- ⁴⁴ Uo., 76.
- ⁴⁵ Uo., 76.
- ⁴⁶ Uo., 89.
- ⁴⁷ F. Schweitzer: *Mit Kindern beten*, 36.
- ⁴⁸ Uo., 34.
- ⁴⁹ Érdemes időt szakítani arra a tanév elején, hogy megbeszéljük a gyerekekkel, hogy miért imádkozunk az óra elején, miért kell Isten Szentlelkét segítségül hívni.
- ⁵⁰ „Störungen haben Vorrang.”, Schulz von Thun, Friedemann: *Miteinander reden 1. Störungen und Klärungen*. Reinbek bei Hamburg, Rororo, 1994, 131.
- ⁵¹ Michael Cole - Sheila R. Cole: *Fejlődéslelektan*, Budapest, Osiris, 2006, 533.
- ⁵² Uo., 533. A táblázat szó szerinti idézet.
- ⁵³ Természeti, transzcendens stb.
- ⁵⁴ Érettebb, összeszokottabb csoport esetében megfelelő időszükséglet tervezésével ők maguk is választhatnak tárgyat.
- ⁵⁵ A Dixit nevű társasjáték kártyái például megfelelőek ehhez a feladathoz. Ezek a kártyák olyan festményeket ábrázolnak, amelyek ellentéteket ábrázolnak. A csoport eldönti, hogy a kép melyik vonalát emeli ki.
- ⁵⁶ Kísérő jellegű tárgy.
- ⁵⁷ Kísérő jellegű tárgy.
- ⁵⁸ Szimbolikus jellegű tárgy. Ezeket a tárgyakat általában folyamatkíséréshez használjuk.
- ⁵⁹ Az egyes bűn típusokat nem nevezzük meg hangosan, később megbeszélhetjük.

NAGY RITA

BERNADETTE STANKARD: IMÁDSÁGRA NEVELÉS LEHETŐSÉGEI A TÖBBSZÖRÖS INTELLIGENCIA ELMÉLET FELHASZNÁLÁSÁVAL

Our different gifts, A catechist's guide to using multiple intelligences in faith formation – Prayer and multiple intelligences¹ (szakfordítás)

Egy katolikus általános iskolába jártam Clevelandben, Ohio államban. Ott tanultam meg, hogyan NE imádkozzam. A kezünket össze kell tenni, úgy, hogy a menny felé mutassanak az ujjaink. Térdelnünk kell egyenes háttal és csukott szemmel. Azt mondták, zárjunk ki minden zavaró tényezőt, a Mi Atyánkat vagy az Üdvözlégy Máriát szavaljuk magunkban, gondolatainkkal pedig mindig Istenre kell fókuszálnunk, aki szeret minket – és el is bírál.

Nem csak egy dologban buktam el. A kezeim összekulcsolódtak úgy, hogy az ujjaim lefelé mutattak, és az egyetlen, amire gondolni tudtam az volt, hogy „A pokol felé mutatok!”. A térdeléshez nem voltam hozzászokva, ezért a kényelmetlenség miatt inogtam és tekergőztem, amiért a tanárom rácsapott a kezemre. És a Mi Atyánk? A nyelvem megbotlott az érthetetlen szavakban és az ijesztő szóképekben.

Az imádságnak nem ilyennek kéne lennie. Nagyon megérintett Malcolm Boyd idézete, amikor először hallottam – „Istennel lógni”.

„Az én meghatározásom alapján az imádság az, amikor tudatosan Istennel „lógunk”. Szándékosan Istennel vagyunk.” Malcolm Boyd

Milyen szép elképzelés. Mi is szoktunk lógni a barátainkkal: nevetünk, megbeszéljük az élet fontos kérdéseit, együtt sírunk vagy nevetünk a kihívások miatt, gyakran pedig csak úgy együtt vagyunk. Ha így gondolunk az imádságra, az nagyon sok lehetőség előtt megnyitja az ajtót, sokféle módon kapcsolódhatunk a Teremtőnkhez.

A SZEMÉLYES IMÁDSÁG ÉLMÉNYE

Hittanoktatóként fontos megvizsgálnod az imádsággal kapcsolatos saját háttervedet és érzéseidet. Ha tanulmányozzuk a saját imádságélményeinket, szembesülni fogunk azzal, hogy melyik az Istennel való kapcsolatunk legerősebb és leggyengébb része.

Az alábbiakban néhány kérdést javaslok a végiggondoláshoz:

- Számodra milyen az imádság?
- Mikor érzed magad leginkább kapcsolatban Istennel?
- Mikor érzed magad a legtávolabb tőle?
- Mi az körülötted, ami felébreszti benned az Isten iránti tudatosságot?
- Hogyan érzed magad a legkényelmesebben imádság közben?
- Vannak olyan különleges imádságok, amiket nagyon szeretsz?
- Főleg akkor szoktál imádkozni, amikor szükséged van valamire?
- Mi tölt el a legnagyobb kényelem érzettel, amikor imádkozol?
- Mi volt az eddigi legjobb élményed Istennel?

Amikor őszintén megvizsgáljuk, hogy mit teszünk azért, hogy fenntartsuk és erősítsük az Istennel való kapcsolatunkat, láthatjuk, hogy a megközelítéseink sokfélék lehetnek kultúrától, neveléstől és személyiségtől függően. Sőt, ez az intelligenciánktól is függ. Megfigyelhetjük, hogyha az Istennel való kapcsolatáról beszélünk, sokféleképpen állunk hozzá, ugyanúgy, mint például a barátságokhoz. Lehet, hogy a csendes embereket keressük. Lehet, hogy a meglepetéseket. Lehet, hogy a formalitást. Bármilyen is az, tudatában kell lennünk, mik a saját igényeink az imádságban, mielőtt azok igényeit próbálnánk kielégíteni, akiket tanítunk.

KÖZÖS IMÁDSÁG

Ne felejtjük el, hogy az imádságban nincs egyetlen jó módszer, és hogy az imádság-

Amikor őszintén megvizsgáljuk, hogy mit teszünk azért, hogy fenntartsuk és erősítsük az Istennel való kapcsolatunkat, láthatjuk, hogy a megközelítéseink sokfélék lehetnek kultúrától, neveléstől és személyiségtől függően. Sőt, ez az intelligenciánktól is függ. Megfigyelhetjük, hogyha az Istennel való kapcsolatáról beszélünk, sokféleképpen állunk hozzá, ugyanúgy, mint például a barátságokhoz.

szükségeink ugyanannyira különbözőek, mint mi magunk. A közös imádság közepontjában annak a vágyunknak kellene állnia, hogy közösségként dicsőítsük Istent. Ez az, ami egyesíthet minket – sokkal inkább, mint egy előírt imádságforma.

Amikor közösen imádkozunk, gyakran öntudatosabbá válunk. Úgy gondoljuk, hogy az imádság egy nagyon magányos tevékenység, ezért amikor együtt imádkozunk, készletet érzünk rá, hogy „jól csináljuk”, hogy elkerüljük a hosszú csendeket, és hogy „ékes” szóvirágokat mondjuk. A közös imádság azonban nagyszerű lehetőségeket kínál. Úgy is tekinthetünk rá, mint egy újabb lehetőség, ami erősíti az Istennel való kapcsolatunkat. Ami ekkor fontossá válik, az nem az imádság „helyessége”, hanem inkább az út, amin részt veszünk.

A közös imádság nemcsak az Istennel való kommunikálásra ad lehetőséget, hanem arra is, hogy egymással beszéljünk az Istennel való kapcsolatunkról. Nem csak szavakat lehet használni ilyenkor. Amikor együtt vagyunk, nevetünk, sírhatunk vagy össze is zavarodhatunk imádság közben. A kommunikáció egy része a szavakon túl történik: arckifejezésekkel, testbeszéddel, hangnemmel. Akkor is kommunikálunk, amikor dőlnek belőlünk a szavak, de akkor is, amikor nem találjuk

a megfelelő szavakat, hogy kifejezzük, mi van a szívünkben.

Ha használjuk a sokrétű (többszörös) intelligenciát az imádságban, lehetőség nyílik ezekre a különbözőféle kommunikációkra.² A test is részt vesz benne, a zene segíthet a szívnek lenyugodni, a számok segítenek rendezni a gondolatainkat. Ha látjuk, hogy mivé válhatunk, ez a kép megtöltheti a szívünket, a szavak szállhatnak, a világ képei és hangjai körülöttünk bepillantást engednek az istenségbe, rávilágíthatnak pár kérdésre, amik a szívünkben lapulnak. Az imádságváriációk és lehetőségek azáltal gazdagítanak minket, hogy feszegetjük a határainkat és belevetjük magunkat az ismeretlenbe - merünk növekedni, merjük szeretni azt az Istent, aki teljes mértékben szeret minket.

NEM CSAK GYEREKEKNEK

A felnőttek számára azért kiemelten hasznos különféle módokon imádkozni, mert gyakran érzik úgy, hogy nem csinálják „jól”. A különböző intelligenciák megszólítása lehetővé teszi, hogy mélyebbre ássanak a hit misztériumában, ahol felfedezhetnek egyfajta közelséget és megértést, ami hiányzik a hagyományos imatanításból. Az imádság ezáltal inkább egy szerelmesek közötti kapcsolattá alakul, ami a nap minden óráját átszövi.

Sokféle módon imádkozhatunk. Nehéz szétválasztani az intelligenciákat és külön meghatározni mindegyiknél, hogy így és így kell velük imádkozni. Ugyanúgy, ahogy nehéz különválasztani egyetlen gondolatot (ezért nehéz a meditáció), az intelligenciákat is nehéz szétválasztani és kijelenteni, hogy egy bizonyos megközelítés csak a ké-

pi-térbeli intelligenciának kedvez. Az intelligenciák között átfedés van, és lehet, hogy az egyik nagyon erősen jelen van, de ettől még a többi is jelen lehet.

Az alábbi felsorolás bemutatja azokat az imádságokat, ahol egy bizonyos intelligenciátípus van jelen a legerősebben. Ezekben nem csak egy intelligenciát használunk. Sőt, inkább az összes intelligencia egy egyedi kombinációjáról van szó, melyek közül az egyik erősebb terület dominánsabb, mint a többi.

Sokféle módon imádkozhatunk. Nehéz szétválasztani az intelligenciákat és külön meghatározni mindegyiknél, hogy így és így kell velük imádkozni. Ugyanúgy, ahogy nehéz különválasztani egyetlen gondolatot (ezért nehéz a meditáció), az intelligenciákat is nehéz szétválasztani és kijelenteni, hogy egy bizonyos megközelítés csak a képi-térbeli intelligenciának kedvez. Az intelligenciák között átfedés van, és lehet, hogy az egyik nagyon erősen jelen van, de ettől még a többi is jelen lehet.

NYELVI-VERBÁLIS INTELLIGENCIA

Ezt az intelligenciát jól fejlett nyelvi készségek jellemzik. Azok, akiknek erős ez az intelligenciájuk, érzékenyek a hangokra, a jelentésekre és a szavak ritmusára, és élvezik az olvasást, az írást és a beszédet.

■ **Mesélj el egy történetet!** Ennél az intelligenciánál a történetmesélés kiváló módja az imádságnak. Válassz egy olyan történetet, amit szeretsz, és olvasd fel vagy mondd el fejből! Ha szeretnél, használhatsz képeket és/vagy tárgyakat is szemléltetésképpen. A kérdésekre és megjegyzésekre szánt idő után csendben gondolkodjatok azon, mit mond ez a történet Istenről, a többi emberről és a hitről! Alkalmasak erre a hagyományos gyerekkönyvek a

könyvtárból és a Szentírás példázatai is. Néha jó, ha a saját életedből vett történetet használsz, vagy megengeded másnak, hogy ő legyen a történetmesélő.

- **Használd filmeket!** A filmekkel való imádkozásban sok lehetőség rejlik. Nézzetek meg közösen egy filmet! Gondolkodjatok el rajta, aztán beszéljétek meg! Erre a célra egy kiváló film a *Fell*, ami sok beszélgetési témának adhat alapot. Miért vonakodott annyira az öregember, hogy összebarátkozzon a fiúval? Mikor hiányzott neked valaki úgy, ahogy az öregembernek hiányzott a felesége? Mikor láttál embereket gonosz szándékkal válaszolni, mint ahogy a felfedező tette a bácsival és a fiúval? Mit akartál annyira, hogy bármire képes lettél volna érte? Ez csak néhány példa volt a sok lehetséges kérdés közül. Az alkalom végén tedd fel a kérdéseket, és zárásként mondjatok köszönetet Istennek és egymásnak!
- **Írjatok hálanaplót!** Az alkalmak végén (vagy elején) mindenki írjon le olyan dolgokat, amiért igazán hálás! Az év során bizonyos időközönként gyűljetek össze egy hála litániára, ahol mindenki a saját hálanaplójából olvas fel bejegyzéseket!
- **Imádság A-tól Z-ig!** Ez az imádság sokféle formát ölthet. Ha dicsérő imádság, akkor egyszerűen felsoroljuk Isten neveit és jellemvonásait A-tól Z-ig. Hagyj időt az elgondolkodásra és zárd az egészet egy közös Ámennel!

LOGIKAI-MATEMATIKAI INTELLIGENCIA

Ez az intelligencia szereti a számszerű mintákat és az érvek hosszú láncolatát, és képes észrevenni a köztük lévő kapcsolatot. Az ilyen intelligenciával rendelkező emberek összefüggések és következtetések alapján gondolkodnak.

- **Kapcsolódásos ima.** Emlékszel „Kevin Bacon hat lépésére”? A játék során neked kellett kitalálni olyan kapcsolódásokat, ami hat lépésben összekötötte az első embert Kevin Baconnel.³ Ugyanígy köti össze minket a kapcsolódásos ima. Válassz egy híres embert, egy embert a gyülekezetből és egyet az osztályból! Aztán közösen keressetek kapcsolatokat addig, amíg a kiválasztott össze lesz kötve Jézussal! Például én szeretem a rejtélyeket. Az is egy rejtély, hogy hogyan keletkezett a világ. A világot Isten teremtette. Isten Jézus atyja. Jézus így kapcsolódik hozzám. Miután kitaláltátok az összeköttetéseket, gondolkodjatok el azon, hogy mi mindannyian egymáshoz vagyunk kapcsolva! Gondoskodnunk kell egymásról.
- **Idővonal imádság.** Válassz egy embert a Bibliából vagy valakit a saját életedből (esetleg saját magad) és az ő életében történt eseményekből készíts egy idővonalat! Koncentrálj a hit formálódására, megjelölve a hitéletének magas és mély pontjait! Zárásként gondolkodjatok el azon, hogy mennyire fontos nyitottnak lenni a növekedésre és a változásra!
- **Összeadás és kivonás imádság.** Mik azok a dolgok, amiket másokban észreveszek és én is szívesen hozzáadnám az életemhez? Mit adnék hozzá, hogy a hitéletem

erősebb legyen? Miket kell kivonnom, hogy erősebb hitéletem legyen? Miket kell kivonnom, hogy közelebb kerüljek Istenhez? Ezt az imádságot alkalmazhatjuk az imádság életünkre, családi életünkre, arra, hogyan bánunk a barátainkkal és mit csinálunk a szabadidőnkben.

- **Matematikai probléma imádság.** Válassz bármilyen matematikai feladatot, ami megfelel a tanítványaid korosztályának! Egy példa: a konferenciát hét résztvevőnek tervezték. A konyhában tíz alma van a résztvevőknek. Huszonöt ember jött el. Hogyan lehet elosztani az almákat úgy, hogy mindenki kapjon valamennyit? Add a résztvevőknek azt a feladatot, hogy jöjjenek rá a problémára, és hogy hogyan lehet megoldani! Figyelmeztessd őket, hogy nem matematikai választ vársz, hanem inkább olyan élethelyzeteket, amik hasonlóak ehhez! Miután a csoport tagjai mondanak egy ilyen helyzetet, hagyd, hogy egyedül vagy közösen megtalálják a válaszokat erre az életproblémára! Zárd az alkalmat ismét gondolkodási idővel!

ZENEI-RITMIKAI INTELLIGENCIA

A zenei-ritmikai intelligencia a ritmust, a hangmagasságot, a hangszínt és a zenei kifejezés különböző formáit képes létrehozni és értékelni. Ez az intelligencia továbbá érzékeny a környezetre és az emberi hangra. Ha az imádságban ezt az intelligenciát használjuk, az lehetővé teszi, hogy kapcsolatba kerüljünk az élet természetes ritmusával, Isten ritmusával. A zenei ritmus az, ami végigkísér minket halandó életünkön és az örök életben is.

- **Imádkozz reklámokon keresztül!** Nézz meg egy-két reklámot a tv-ben! Változtasd meg őket úgy, hogy imádságok legyenek Istenről! Ha megváltoztatnál szavakat, melyikek lennének azok? Ha megváltoztatnál képeket, melyikeket? Más lenne a dalok ritmusa? Ha nem, mit mond a jelenlegi ritmus Istenről? Nézzétek meg újra közösen a reklámot és beszélgetsetek arról, mit tanultatok Istenről!
- **Énekeljétek!** Beszélgetsetek néhány nehézségről, amiken az emberek keresztül mennek, és amikkel a világ néz szembe! Beszéljétek meg, hogyan érzi magát az ember ezek miatt! Koncentráljatok egy egyetemes érzésre, vagy ha az nem lehetséges, válasszatok ki párat és írjatok együtt egy dalt a nehéz idők szomorúságáról. Amikor kész a zenemű, közösen imádkozzátok el a dalotokat!
- **Zenei idővonal.** A résztvevők készítsenek idővonalat hitéletük fontos pillanatairól, vagy olyan alkalmakról, amikor kifejezetten közel érezték magukhoz Istent! Gondoljanak olyan dalokra, hangszeres zenére vagy valamilyen ritmusra, ami erre a különleges érzésére emlékezteti őket! Egy kistestvér születésére egy boldog dal, a nagymama elvesztésére egy szomorú ritmus emlékeztethet. Amikor a megosztásra kerül sor, kérj meg minden embert, hogy válasszon az idővonaláról egy pillanatot és az ahhoz illő dalt vagy dallamot ajánlja fel imádságképpen!
- **Zenei imádság alkotás.** Ossz ki minden résztvevőnek papírt és ceruzát, vagy ha azt jobban szeretnék, papírt és festéket! Válassz egy dalt! Mindenki üljön le a papírral és a ceruzával/festékkel a kezében, csukja be a

szemét és hallgassa a zenét! A résztvevők rajzolni vagy festeni kezdenek, amikor a zene megszólítja őket. Bátorítsd őket, hogy Isten vezetésére koncentráljanak a kezükben és a szívében és rajzolják vagy írják le, ami eszükbe jut! Amikor a zenének vége van, kérd meg a résztvevőket, hogy osszák meg egymással, milyen gondolataik támadtak a gyakorlat közben!

KÉPI-TÉRBELI INTELLIGENCIA

A képi-térbeli intelligencia a képekben való gondolkodás képessége, valamint, hogy bármit el tudunk képzelni reálisan és elvontan is. Túl tudunk nézni a szemünk előtt lévő valóságon, hogy új módokon kapcsolódhassunk és értékelhessük a világot. A képi-térbeli intelligencia olyan embereken jelenik meg, mint Tamás apostol. Könnyebb számukra a hit elfogadása, ha össze tudják kötni az agyukban lévő képet a konkrét dolgokkal. Azok az emberek, akiknek erős ez a képességük, a navigátoraink, szobrászaink, építészeink, festőink és grafikus tervezőink. Ez az intelligencia adja életünk dimenzióit, és ha használjuk a hitéletünkben, akkor olyan dimenziókat adhat és olyan helyekre vihet el, ahova soha nem is képeltük.

- **Irányított meditáció.** Mivel ez az intelligencia nagyon jól használja a képzelőerőt, az irányított meditáció is jól alkalmazható. Irányított képzeletbeli meditáció leírás számos könyvben megtalálható, melyeket úgy is meg lehet fogalmazni, hogy eleget tegyenek bizonyos szükségleteknek. Az irányított meditációhoz az osztály tagjai találjanak egy kényelmes helyet, vegyenek egy mély lélegzetet és

csukják be a szemüket! Csendesedjenek el sok mély levegővétellel, és vidd el őket arra az utazásra, amit a meditáció kínál! Meditálhattok a vízről és a víz életadó tulajdonságairól, vagy Jézusról, amint épp csodákat tesz. Akármi is az, az utazás legyen személyes. Legyen olyan része a meditációnak, amikor a résztvevők csendben meg tudják beszélni Istennel azt, amit gondolnak vagy éreznek!

- **Sál imádság.** Adj minden embernek egy sálat! Összpontosíts! Koncentrálj mindenre, amit Isten adott, megcsomózva és kicsomózva a sálat a különböző ötleteknél, tárgyaknál és gondolatoknál, amik eszedbe jutnak, így fog a sál változni! Amikor az imádság végére értek, vegyék fel a sálat és engedjétek, hogy az áldások betakarjanak!
- **Vessetek keresztet!** Gyakran úgy vetünk keresztet, hogy nem gondolunk arra, mit is csinálunk. Figyeljünk arra, hogy hogy is vetjük a keresztet! Figyeljünk a szavakra: az Atya... a Fiú...és a Szentlélek nevében. Ámen. Tulajdonképpen ez az egyszerű imádság arra hívja fel a figyelmünket, hogy minden, amit mondunk és teszünk, azt Istenért tesszük.
- **Imádkozz a másikkért!** Rajzolj egy szabálytalan formát egy papírra, amibe beírod annak a nevét, akiért imádkozni szeretnél! Rajzold meg a részleteket, mint például pöttyöket, köröket vagy vonalakat! Színezd ki és rajzolj még több cifra formát, ha vannak olyan emberek, akik erről a személyről eszedbe jutottak! Addig folytatd a rajz díszítését, amíg azt nem érzed, hogy kész! Amikor kész, gondolkodj a rajzon és emlékezz erre a személyre egy nagyon különleges módon!

TESTI-MOZGÁSOS INTELLIGENCIA

A test egy remek ajándék, amit gyakran hagyunk figyelmen kívül. Howard Gardner definíciója alapján a testi-mozgásos intelligencia az a képesség, hogy érzelmek kifejezésére használjuk a testünket, mint például a táncban, a testbeszédben és a sportban. Annak a képessége, hogy valamilyen fizikai aktivitás közben tanuljunk. Ez az egész test intelligenciája. Nem lehet erős a testi-mozgásos intelligenciád úgy, hogy nem mozogsz. Gondolkodj el azon, hogy mennyire csodálatosan van teremtve a testünk és kezd el az imádság fontos részeként használni, mind magadnak, mind azoknak, akiket tanítasz!

- **Imádkozz az elhagyás ellen!** Ül le, öleld át magad és maradj így! Úgy csináld, hogy kényelmes legyen! Csináld magad körül melegséget, egy zárt, ölelésszerű érzést! Képzeld el, hogy Isten ölel téged, és azt mondja, hogy Ő mindig veled lesz és soha nem hagy el!
- **Gyurma imádság.** Julia McGuinness „Kreatív imádság a csoportokban” című könyvében számos jó ötlet van arra, hogyan használjuk a gyurmát az imádságos foglalkozásokon. Az egyik a következő: Adj minden gyereknek egy-egy darab gyurmát! Formázzák labdává és képzeljék el, hogy az a Föld! Gondolkozzanak el azon, milyen egy apró porszemnek lenni a földön! Gondoljanak a többi emberre és emlékezzenek meg róluk imádságban! Most tekintsenek úgy arra a labdára, mint egy nagy köre, arra, ami Jézus sírja előtt volt! Gondolkozzanak el az élő Jézuson, és hogy nekünk arra van szükségünk, hogy egymás Jézusai legyünk! Ezután

formázzák a gyurmát hosszú vékony spagetti formájúra! A kezük most valószínűleg szemcsés a gyurma miatt. Elmélkedjenek azon, hogy Isten hogyan kerül az életünkbe, és hogyan lesz értünk piszkos! Nézzék meg a spagetti végeit, és gondolkodjanak azon, hogy ezek a végek a társadalmunk szélén élő embereket szimbolizálják! Most formázzanak egy gyűrűt, ami azt jelenti, hogy minden embert be kell vonni a köreinkbe! Végül csináljanak egy kis tálat! Isten is formál minket, hogy a lehető legjobb emberré váljunk. Tartsák a tálat a kezükben és ismerjék fel, hogy Isten is tart, melegít és szeret minket!

- **Sétálj a labirintusban!** A középkorban sokszor használták a labirintusokat arra, hogy a résztvevők Istenre fókuszáljanak és megoldják a problémáikat, ill. oldódjon a bennük lévő stressz, miközben sétálnak az úton, aminek csak egy ki- és egy bevezető része van. Ma is találhatunk olyan helyeket, ahol vannak labirintusok, de ehhez az imádsághoz nem szükséges, hogy ténylegesen egy labirintusban sétáljunk. Sokkal egyszerűbb, ha fogunk egy papírt és rajzolunk egy folyamatos kacskaringós vonalat, aminek csak egy kezdő és egy végpontja van. Most egy ujjunkat húzzuk végig az elejétől a végéig! Fokozatosan nehezítsünk a vonalon addig, amíg minden erőddel arra kell koncentrálnod, hogy eljuss egyik pontból a másikba! Egy ilyen feladat felszabadítja az elménket, hogy tudjunk figyelni Isten gondolataira azokkal a kihívásokkal kapcsolatban, amelyekkel küszködünk.
- **Táncold el az imádságot!** Ez egy csodálatos módja az imádságnak. Ha fe-

szélezetten érzed magad a tánc miatt, próbáld ki a tapsolást, ugrálást, oldalra lengést, fordulást, hajolást vagy mutatást. Bármilyen igénybe veszi a testet, jó módja annak, hogy dicsérjük és kapcsolatba kerüljünk Istennel a testi-mozgásos intelligencia segítségével. Koreografáld meg egy jól ismert részt a Bibliából és add elő Istennek! Lehet egyszerű és bonyolult is, ahogy szeretnéd.

TERMÉSZETI INTELLIGENCIA

Ez az intelligencia érzékeny a természetre. Képes felismerni és kategorizálni a növényeket, állatokat és más természeti tárgyakat, és rá tud jönni, hogy ezek az elemek hogyan hatnak egymásra. Ez az intelligencia arra készíti, hogy álljunk meg és fogadjuk be a világot magunk körül, és gondolkodjunk el a saját szerepünkről ebben a világban. Azok, akiknek erős ez az intelligenciája, szerelmesek a természetbe. Megfelelő lehetőségek mellett a természet segíthet nekik, hogy a Teremtőbe is beleszeressenek.

- **Öt perc oda, öt perc vissza.** Ebben a foglalkozásban a csoport öt percig sétál úgy, hogy odafigyelnek a környezetükre és megjegyzik a megállapításukat. A következő öt percben aztán visszajönnek. A visszajövetelt követően megbeszélik, amit láttak, hallottak és szagoltak, és egy imával fejezik be, amiben megköszönik azt a különleges ismeretet, amit a különleges séta alkalmával kaptak.
- **Egy tárgy tanulmányozása.** Keressetek a természetben valamit, például egy levelet, egy virágot vagy egy kagylóhéjat!

Csukott szemmel érintsetek meg a tárgyat és csak akkor nyissátok ki a szemeket, amikor már megismertétek, ami a kezetekben van! Tudjatok meg mindent erről a tárgyról az érzékelések segítségével, azután gondolkozzatok el arról, mit mondhat Isten erről a tárgyról és milyen jelentősége van! Kérjétek meg Istent, hogy mutassa meg, mit tanulhattok a világról ennek a természeti tárgynak a segítségével! Becsüld meg, hogy Isten ennyi mindent teremtett és köszönd meg neki!

- **A Teremtő, Megtartó és Szerető Isten.** A norwich-i Julián elgondolkodott egy mogyoróról. Ahogy tartotta a kezében, rájött, hogy az egész világ benne volt a mogyoróban, és nem tűnt el hirtelen. Rájött, hogy ez azért volt, mert Isten a Teremtő, a Megtartó és a Szerető Isten. Időről időre hozz az osztályodba valamit a természetből! A gyerekek gondolkodjanak el arról, hogy Isten a Teremtője, Megtartója és Szerető Istene ennek a tárgynak, és sütkérezetek együtt Istennek, a mi Teremtőnknek, Megtartónknak és Szerető Istenünknek ajándékában!
- **Hallgassuk a természetet.** Sok különféle felvétel van a természet hangjairól – ahogy a hullámok csapkodják a partot, az erdő hangjai vagy a szél süvítése a fák között. Válassz egy felvételt és játszd le a gyerekeknek, akiknek be kell csukniuk a szemüket és arra kell figyelniük, hogy a hangok milyen jelenetet, képet juttatnak eszükbe! Kérd meg őket, hogy képzeljék magukat arra a helyre, ami eszükbe jutott! Képzeljék el, hogy Isten hangja hívja őket, hogy legyenek a teremtés részesei és jó gondnokai.

TÁRSAS INTELLIGENCIA⁴

Ennek az intelligenciának az az erőssége, hogy felismeri a többiek hangulatait, motivációit és vágyait, és megfelelően tud válaszolni rájuk. Ez az intelligencia lehetővé teszi, hogy harmóniában éljünk másokkal, képesek legyünk csapatban dolgozni, valamint mind verbális, mind nem-verbális úton tudjunk kommunikálni másokkal. Amikor az imaéletünkben a társas intelligenciát használjuk, nemcsak magunkat tápláljuk, hanem az egész közösséget, amint egyre inkább felismerjük az Isten és közöttünk lévő kapcsolatot.

- **Áldás kehely.** Legyen egy külön bögre az osztályteremben, amit csak az áldás kehelyszertartásra használtok! A szertartások különböző alkalmak körül épülhetnek: születésnapok, új tagok, keresztelők: minden ilyen alkalommal előkerül az áldás kehely és a köré épülő szertartás. A hangsúly az egymáshoz és az Istenhez fűződő kapcsolatunkon van.
- **Hol leszel holnap?** Ez az egyszerű imádság összeköt minket. Kérdezd körbe a tanulókat, hogy holnap egy bizonyos órában hol lesznek! Azt is kérdezd meg, hogy fog-e történni valami, amiért szeretnék, hogy a csoport imádkozzon! Add nekik azt a feladatot, hogy imádkozzanak a másikért a következő nap pontosan akkor, amikor az a dolog fog a társukkal megtörténni, amiért kérte az imádságot! Ezzel emlékeznek a szükségletekre és kihívásokra, amikkel mindegyikük szembekeverül. Ez egy kiváló imádság az összekapcsoltság hangsúlyozására.
- **Példázat imádság.** Írjatok egy példázatot közösen, úgy, hogy mindenki külön írja

meg a saját részét! Mondjátok el közösen a példázatot, beszéljétek meg, mit tudtatok meg a hitről és gondolkoztatok el azon, amit egymásnak tanítottatok a példázaton keresztül!

- **Újság sztorik.** Egy újságból vagy a netről válassz egy történetet valakiről, aki bajba került! Olvassátok el közösen a történetet és beszélgetsetek róla! Beszéljétek meg, hogy imádkozhattok-e ezért a személyért és hogy milyen segítségre van neki szüksége! Képzeljétek el, hogy éreznétek magatokat és mire gondolnátok ennek az embernek a helyében! Imádkozzatok közösen ezért az emberért, és több együttérzésért olyanok számára, akik szenvednek!

SZEMÉLYES INTELLIGENCIA⁵

Ez az intelligencia azokra jellemző, akik jól ismerik saját magukat. Ismerik az érzéseiket, az érzelmi válaszaikat és gyakran tartanak önreflexiót. Jó érzékük van a spiritualitáshoz, és mélyebbre néznek annál, mint ami elsőre látszik. Miközben a csoport imádságos lelkülete növekszik – különösen a személyes intelligencia használata közben észrevehető, hogy az Istentől kapott tudás és felismerések születnek, amik abban segítenek, hogy vezesd a diákjaid viselkedését és döntéseiket. Éppen úgy az övékét, mint a sajátodat is.

- **Imádság szőnyeg.** Legyen az osztálytermedben egy külön pokróc vagy szőnyeg, ami az osztály imádság szőnyege lesz! Már az év elején felhívhatod erre a tanulók figyelmét. A szőnyeget mindenki használhatja az osztályban, akinek szüksége van egy kis időre Istennel. A szőnye-

get ki kell teríteni, és aki használni szeretné, egyszerűen csak ráül, ráfekszik vagy rátérdel, elcsendesedik, és elkezd Istenre figyelni. Használatkor mindössze figyelni kell Istenre és hallgatni őt, elfogadni, amit eddig tett értünk és elé vinni a szükségleteinket. Az a legfontosabb, hogy legyenek csöndben és pihenjenek meg Istenben.

- **Bibliai személy imádság.** Válasszatok egy személyt a Bibliából! Gondolkozzatok róla és képzeljétek el, milyen kihívásokkal találkozhatott. Imádkozzatok úgy, ahogy ez a bibliai személy imádkozhatna és fejezzétek be az imádságot úgy, ahogy csak ti tudjátok!
- **Éberség.** Tanítsd meg a tanulóidnak, mennyire fontos, hogy figyeljenek a kegyelem pillanataira, a változásokra, amikért hálások lehetünk és a Szentlélek jeleire! Beszélj nekik az odafigyelésről, hogy tudatában legyünk olyan dolgoknak és embereknek, akiket sokszor figyelmen kívül hagyunk, vagy magától értetődőnek vesszünk! Bátorítsd őket, hogy gyakorolják ezt az éberséget! Mutass nekik apró dolgokat, amik segítenek az éberségben, mint például, hogy a telefon csengése a figyelmüket akarja felkelteni, vagy hogy egy szép virág Istenre emlékeztet!
- **Erkölcsei örökség.** A gyerekek írjanak egy erkölcsi végakaratot, ami azt hagyja a többi emberre örökségül, amiben hisznek, és ami kedves a számukra! Ez lehet, hogy több foglalkozást is igénybe vesz. Az első alkalommal a gyerekek gondolkozzanak azon, milyen értékeik vannak és kinek szeretnék ezeket odaajándékozni! A második alkalommal írják meg a végakaratot! Az utolsó órán imádságos alkalom formájában beszéljétek meg, hogy mit

éreztek a gyerekek a gyakorlat közben, esetleg a végakarataik néhány elemét is megoszthatják. Ez az imádság emlékeztet minket arra, hogy meg tudjuk ajándékozni a világot a személyiségünkkel.

EGZISZTENCIÁLIS INTELLIGENCIA

Ez az intelligencia teszi fel a nehéz kérdéseket: Ki vagyok én? Miért vagyok itt? Mit csinállok az életemmel? Mikor fogom tudni, hogy valami megfelelő a számomra? Milyen leszek egy bizonyos helyzetben? Ez az intelligencia az emberi létezés mély kérdéseire keres választ. Az erős egzisztenciális intelligenciával rendelkező emberek a dolgok mögé tudnak nézni, a fájdalom és az öröm mögé. Az örökkévalóságon gondolkodnak. Az egzisztenciális intelligencia elgondolkodtat minket arról, hogy mi Isten terve a mi életünkkel, és hogy ez hogyan fog hatni azokra, akik most körülöttünk vannak, és azokra is, akik majd csak később születnek meg. Amikor egzisztenciálisan imádkozunk, összekapcsoljuk az élet összes nehéz kérdését, és talán soha nem kapunk rájuk választ, de örömmel keresünk.

- **A kérdés.** Adj mindenkinek egy papírt! Kérdezz valamit, mint például: „Milyen a menny?” Adj nekik időt, hogy elgondolkodjanak és írjanak erről! Osszátok meg egymással, amit leírtatok és beszéljétek meg, miben különbözik mindenkinek a mennyről alkotott képe! Üljetek csendben, és hallgassátok, mit mond Isten erről a kérdésről!
- **A padlón.** A résztvevők feküdjenek a hátukra úgy, hogy nem érnek egymáshoz, és csukják be a szemüket! Ha kell, segíts nekik, hogy elengedjék a testüket, csen-

desedjenek el magukban! Most tegyél fel egy kérdést, mint például, hogy „Miért szenvednek az emberek?” Csak arra kérd őket, hogy legyenek csendben és figyeljék, hogy Isten mit mond erről a kérdésről! Ha eltelt egy kis idő, kérd meg őket, hogy nyissák ki a szemüket és írják le, amit hallottak!

- **A háziállat kapcsolata.** A csendes pihenő alatt a tanulók gondolkodjanak el azon, hogyan tanítanak a háziállatok fontos igazságokat az életről! Gondoljanak arra, mit tanultak a kisállatoktól! Hogyan lehetünk jó gazdájuk? Beszélgetsek a különböző ötletekről, aztán figyeljétek Istenre, hogy Ő mit mond erről!
- **Miért teremtett téged Isten?** Mindenkinek adj egy papírt! A diákok írják fel a számokat egytől ötig, és a számok mellé írjanak egy-egy okot, amiért Isten megteremtett minket. Amint ez megvan, kérd meg a résztvevőket, hogy írják le, ezek

az okok hogyan változtathatják meg azt, ahogyan az életüket élik. Osszátok meg, amit leírtatok és gondolkodjatok rajta!

NEM CSAK GYEREKEKNEK

Az intelligenciákat megszólító imádkozás a felnőtteknek is lehetőséget ad arra, hogy jobban megnyíljanak Isten előtt. A felnőttek sokszor csak egyfajta képpen imádkoznak, és ez azt eredményezi, hogy vagy nem imádkoznak, vagy azon aggódnak, hogy jól csinálják-e. Azáltal, hogy a különböző intelligenciák megszólítására különböző megközelítéseket alkalmazunk, az ember egész lényé részese lesz az imádságnak. Észre fogjuk venni, hogy Isten életünk minden területén munkálkodik. Ha bevezetjük ezt a megközelítést a felnőtt hitformáló programokba, akkor több mindent érhetünk el az alkalmainkon.

ADATOK ■ *New London, Twenty third publications, 2013 (127 old.) ISBN 978-1-58595-912-9*

¹ A szerző római katolikus. Ebből az egyházi közegekből származnak tapasztalatai, melyeket leír és így válik érthetővé, hogy miért a katolikus szóhasználat jelenik meg írásában. (A szerk.)

² Howard Gardner többszörös intelligencia elmélete arról szól, hogy az egyén többféle módon értheti meg a világ dolgait és többféleképpen fejezheti ki önmagát. Bernadette T. Stankard ezt az elméletet veszi alapul és ad instrukciókat az imádságra neveléshez a különböző intelligencia erősségű gyermekekhez és fiatalokhoz. (A szerk.)

³ A szerző itt egy korábbi fejezetre utal vissza.

⁴ Kapcsolati intelligenciaként is ismert. (A szerk.)

⁵ Önismereti intelligenciaként is ismert. (A szerk.)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Szabóné Dr. László Lilla

Lelkipásztor, a PRTA Gyakorlati Teológiai Intézetének docense

Dr. Arany Erzsébet

Debreceni Református Hittudományi Egyetem docense, pedagógiai szakértő

Dr. Szászi Andrea

Lelkipásztor, vallástanár, az RPI katechetikai igazgatóhelyettese

Zimányi Noémi

Lelkipásztor, vallástanár, az RPI katechetikai szakértője

Nagy Rita

Anglisztika alapszakos bölcész, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kommunikáció- és médiatudomány szakos hallgatója

THE REFORMATION OF THE CATECHESIS

Table of contents

EDITORIAL PREFACE

Dr. Andrea SZÁSZI Ph.D

STUDIES

Dr. Lilla LÁSZLÓ SZABÓNÉ Ph.D., What children church service is? Part 1. Practical theological foundation

Dr. Erzsébet ARANY Ph.D., The essentials of analyzing picture and texts of Hungarian Reformed Christian Education textbooks in classes

Dr. Andrea SZÁSZI Ph.D., Looking for modern theological answers for catechetical questions

WORKSHOP

Noémi ZIMÁNYI, Creative methods and techniques for teaching graders 5-8 and teenagers to pray

REVIEW

Rita NAGY, Ideas for teaching children to pray by using multiple intelligences in church. Review and translation of short parts of Bernadette T. Stankard: Our different gifts, A catechist's guide to using multiple intelligences in faith formation

MAGYAR REFORMÁTUS NEVELÉS

református pedagógiai folyóirat

Megjelenik elektronikusan, évente 4 szám. Letölthető: <http://refpedi.hu/mrn>

ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1042 Budapest, Viola utca 3-5.

www.refpedi.hu

Felelős kiadó: Református Pedagógiai Intézet Igazgatója

Főszerkesztő: Szontagh Pál

A katechetikai számot szerkesztette: Dr. Szászi Andrea

A folyóirat szakértői lektorálási folyamatot követően jelenik meg. Ennek során egy külső és egy belső lektor (szerkesztőbizottsági tag) véleményezi a beküldött tanulmányt és javasolja a megjelentetését. A szerkesztőbizottság tagjai az MRE elismert, PHD fokozattal rendelkező szakemberei pedagógiai vagy katechetikai, valláspedagógiai területen.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Pedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Szenczi Árpád, KRE-TFK

Dr. Pompor Zoltán, MRE

Drs. Szontagh Pál, RPI

A valláspedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Siba Balázs, KRE-HTK

Szabóné Dr. László Lilla, PRТА

Dr. Szászi Andrea, RPI

Szerkesztőbizottsági titkár, olvasószerkesztő: Bajnokné Vincze Orsolya

Tördelő: Rezessy Szabolcs

A korábbi évfolyamok számai és a közlési feltételek az RPI honlapján elérhetőek.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok nyelvi-stiláris javítására, a szerkezeti elemek egységesítésére, a logikai hibák korrigálására és a tipográfia kialakítására.

Az egyes közlemények tartalmáért a szerző a felelős.

© Református Pedagógiai Intézet, 2017

